ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

OMBUDSMAN ZA DJECU
REPUBLIKE SRPSKE

Broj: 322-1-I/18

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU
za 2017. godinu

Banja Luka, mart 2018.

Бана Милосављевића 8
78000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: (+387 51) 222 420, 221 990, Факс: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Bana Milosavljevića 8
78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Fax: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Sadržaj:

I UVODNA RIJEČ 5
II UN KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA 6
III OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE U REPUBLICI SRPSKOJ 8
Prijedlozi za opšte unapređenje postojećeg sistema zaštite djece 15
IV POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU 20
A) POSTUPANJE PO PRIJAVAMA/ŽALBAMA 21
Podnosilac prijave 21
Povrede prava djeteta 22
Broj djece 24
Uzrast djece 24
Pol djece 24
Odgovorna strana 25
Način prijema prijave/žalbe 26
Faza rješavanja po prijavama/žalbama 26
B) POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI 27
Posebni izvještaji 27
Preporuke 27
Mišljenja 29
V PREGLED POVREDA PRAVA DJETETA PREMA OBLASTIMA 30
A) LIČNA PRAVA DJETETA 30
Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi 30
Pravo djeteta na izdržavanje 35
Pravo na putnu ispravu 35
Prava djece i višečlane porodice 37
Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi 39
B) DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA 41
Usvojenje 43
Pravo djece bez roditeljskog staranja na institucionalni smještaj 45
C) PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA 48
Nasilje nad djecom 48
Vršnjačko nasilje 53
Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje) 56
Zabrana fizičkog kažnjavanja djece 57
Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja 58

Pravo na privatnost.....60
Mišljenje i stav djece o nasilju.....61
D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU.....63
Zdravstvena zaštita.....63
Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti.....64
Vakcinacija djece.....64
Sistematski pregledi.....65
Podrška roditelja djetetu na bolničkom liječenju.....66
Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju.....67
Zaštita reproduktivnog zdravlja djece.....67
Zaštita djece od bolesti ovisnosti.....68
Zaštita djece sa problemima u ponašanju.....70
E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU.....71
F) PRAVO NA OBRAZOVANJE.....75
Usklađenost opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova.....76
Napuštanje školovanja.....77
Prevoz učenika.....78
Promjene nastavnika i štrajk roditelja.....78
Talentovana djeca.....79
Nastavni plan i program.....80
Škola je dužna postupati po Zakonu o opštem upravnom postupku.....81
Disciplinska odgovornost učenika.....82
Saradnja škole i roditelja.....84
Pravo na obrazovanje djece na bolničkom liječenju.....85
Predškolsko vaspitanje i obrazovanje.....86
G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME.....88
H) SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA.....90
Socijalna zaštita.....90
Ekonomsko iskorištavanje djece.....93
Djeca na ulici - prosjačenje.....93
Raspolaganje imovinom djeteta.....94
I) PRAVOSUDNO ZAŠTITNA PRAVA.....95
Djeca u sukobu s zakonom.....96
Djeca u saobraćaju.....97
VI SARADNJA SA DJECOM.....99
VII SARADNJA SA NEVLADINIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA.....111
VIII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA.....113
IX ODNOSI SA JAVNOŠĆU.....116

X OSTALE AKTIVNOSTI.....118
XI IZVRŠENJE BUDŽETA.....123
XII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2018. GODINU.....126

I UVODNA RIJEČ

Poštujući zakonsku obavezu, u ime Ombudsmana za djecu Republike Srpske i svoje lično ime podnosim Narodnoj skupštini Republike Spske Godišnji izvještaj za 2017. godinu.

Izvještaj prikazuje aktivnosti i troškove Ombudsmana za djecu tokom 2017. godine i sadrži podatke o povredama prava djece u Republici Srpskoj na osnovu predmeta koji su procesuirani pred Ombudsmanom za djecu, bilo po pojedinačnim prijavama/žalbama, bilo po službenoj dužnosti. Pored toga, izvještaj sadrži analizu uzroka i posljedica konstatovanih povreda, uočava nedostatke i predlaže mjere za unapređenje postojećeg sistema zaštite prava djece u Republici Srpskoj. Izvještaj pruža opšte i posebne ocjene stanja prava djece i prijedloge za poboljšanje položaja djece u svim oblastima njihove zaštite.

Godišnji izvještaj Ombudsmana za djecu je specifična kombinacija izvještaja o radu Ombudsmana za djecu i izvještaja o stanju prava djece u Republici Srpskoj. Izvještaj slijedi metodologiju koja omogućava povezivanje podataka prikupljenih iz predmeta pokrenutih po prijavama/žalbama od strane građana i po službenoj dužnosti, ali i podataka iz kontakata i saradnje sa raznim subjektima zaštite dječijih prava uključujući i nevladin sektor, podatke iz službenih evidencija drugih organa, ustanova i/ili službi, te saznanja iz neposrednih kontakata sa djecom. Informacije o stanju i razvoju dječijih prava na međunarodnom nivou, Ombudsman za djecu ima kroz članstvo u Evropskoj mreži ombudsmana za djecu – ENOC gdje je Ombudsman za djecu punopravan član, Mreži ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope – CRONSEE, kao i kroz kontakte i saradnju sa raznim međunarodnim subjektima u oblasti zaštite i promocije dječijih prava. Velika nam je podrška i stalna saradnja s UNICEF-ovom kancelarijom za Bosnu i Hercegovinu, kao i mnogim organizacijama civilnog društva.

U izvještajnom periodu izabran je novi ombudsman za djecu, jer je ranijem ombudsmanu za djecu prestala funkcija 28. maja 2017. godine zbog isteka mandata. U skladu sa Zakonom o Ombudsmanu za djecu, Narodna Skupština je 18. oktobra 2017. godine izabrala Dragicu Radović za ombudsmana za djecu, koja je stupila na dužnost 12. decembra 2017. godine polaganjem zakletve pred Narodnom Skupštinom.

Ombudsman za djecu je organizovan tako da ima sjedište u Banjoj Luci i kancelarije u Doboju i Foči. Radi lakšeg pristupa građana Ombudsmanu za djecu, oranizovani su uredovni dani jednom mjesečno u Bijeljini i Istočnom Sarajevu. Ombudsman za djecu ima ukupno 19 zaposlenih radnika (uključujući ombudsmana i dva zamjenika) i to: VSS -17 radnika, VŠS -1 radnik i SSS-1 radnik. U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je radio sa manjim brojem radnika, s obzirom da su tri zaposlene koristile porodiljsko odsustvo u trajanju od 18 mjeseci (blizanci i treće dijete u porodici). Ombudsman za djecu nije u mogućnosti ni privremeno, ni volonterski angažovati druga lica zbog nedostatka potrebnih sredstava u budžetu.

Iskreno se nadam da je prepoznatljiva naša želja da se ovaj izvještaj shvati isključivo u najboljem interesu djece u Republici Srpskoj i da prikaže stvarnu sliku stanja dječijih prava, uočene nedostatke i prijedloge za njihovo otklanjanje i unaprijeđenje sistema zaštite prava djece u Republici Srpskoj.

Ombudsman za djecu

Dragica Radović

II UN KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

Ombudsman za djecu Republike Srpske (u daljem tekstu: Ombudsman za djecu) naglašava značaj UN Konvencije o pravima djeteta[1] (u daljem tekstu: Konvencija) koja postavlja univerzalne standarde i osnovne principe za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Konvencija je polazna i obavezujuća osnova za usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa njenim principima, ali i potrebama djece s aspekta omogućavanja i zaštite njihovih prava. Prihvatajući Konvenciju, država je preuzela obavezuda preduzme sve potrebne mjere kako bi osigurala ostvarivanje i zaštitu svih prava iz Konvencije bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Sva prava iz Konvencije su međusobno uslovljena i u stvarnom životu predstavljaju ništa drugo do potrebe djece za pravilan rast i psihofizički razovoj.

Poseban značaj Konvencije odnosi se na pravni status djeteta. Naime, Konvencija prvi put uvodi dijete u pravni sistem kao subjekt prava i uspostavlja osnovne principe koji zahtijevaju kvalitetniji odnos prema djeci, kako u oblasti omogućavanja djeci priznatih prava, tako i u oblasti njihove zaštite.

Osnovni principi Konvencije su: pravo djeteta na život, opstanak i razvoj, najbolji interes djeteta, pravo na slobodno izražavanje mišljenja i pravo na zaštitu od bilo kojeg oblika diskriminacije.

Pravo djeteta na opstanak i razvoj[2]

Pravo djeteta na život, opstanak i razvoj jedno je od osnovnih prava djeteta i osnovna pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava djeteta. Konvencija ovo pravo uspostavlja i kao jedan od osnovnih principa. Ovo pravo djeci pripada samim rođenjem.

Razvoj djeteta treba sagledati u najširem smislu kao potpun koncept, obuhvatajući pravo djeteta na fizički, mentalni, moralni, psihološki i socijalni razvoj, a mjere sprovođenja treba da budu usmjerene na postizanje optimalnog razvoja za svu djecu[3].

Najbolji interes djeteta[4]

Najbolji interes djeteta mora da bude prioritet i ovo pravo je uslov za ostvarivanje svakog prava garantovanog Konvencijom. Ovo pravo zahtijeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela najbolji interes djeteta mora da bude na prvom mjestu.

Ombudsman za djecu ističe da je zakonodavac prepoznao važnost principa najboljeg interesa djeteta i ugradio ga u Porodični zakon[5]. Međutim, najbolji interes djeteta mora se postići i u svim drugim segmentima dječijeg života, a ne samo u porodičnim odnosima.

---

[1] Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji preuzela UN Konvenciju o pravima djeteta 23.11.1993. godine („Službeni list RBiH", broj: 25/93). UN Konvencija o pravima djeteta, dio je Aneksa I i pitanje njene primjene u BiH se različito tumačilo sve do stupanja na snagu odluke Ustavnog suda BiH U-9/0925 prema kojoj je Ustavni sud nadležan da u apelacionom postupku samostalno ispituje navodna kršenja prava iz međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu I Ustava BiH.

[2] UN Konvencija o pravima djeteta, član 6.

[3] UN Komitet za prava djeteta,Opšti komentar br.13 - Prava djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62.

[4] UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

Najbolji interes djeteta je standard koji nije unaprijed definisan nego zahtijeva potrebu individualnog pristupa i utvrđivanje interesa svakog djeteta pojedinačno u konkretnim situacijama. Ombudsman za djecu zapaža da se ovaj princip najčešće nedovoljno razumije u praksi i da se ustanove/službe često samo deklarativno pozivaju na ovaj princip bez njegovog potpunog i realnog utvrđivanja. Najkarakterističniji primjer su postupci centara/službi za socijalni rad o potrebi smještaja djeteta bez roditeljskog staranja u određenu ustanovu kada se prednost daje materijalnoj strani, odnosno, novčanom iznosu koji će lokalna zajednica mjesečno izdvajati na ime troškova smještaja djeteta u ustanovu, a ne stvarnom najboljem interesu djeteta.

Ombudsman za djecu je prethodnih godina predlagao Ministarstvu porodice, omladine i sporta preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti kojima će doprinijeti da princip najboljeg interesa djeteta bude pravilno i potpuno obezbijeđen u svim postupcima, na način da:

„*Pokrene inicijativu za imenovanje radne grupe koja će utvrditi popis elemenata koji mogu koristiti nadležnim službama u procjeni najboljeg interesa djeteta, imajući u vidu da popis tih elemenata nije konačan i da nema hijerarhijski redosljed, kao i da je moguće razmatrati i druge elemente koji su od značaja i uticaja na konkretne okolnosti svakog djeteta, te da ove aktivnosti treba zasnivati na principu multisektorske saradnje.*" Međutim, i u ovom izvještajnom periodu Ombudsman za djecu nema povratnu informaciju resornog ministarstva.

Pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja o svim pitanjima koja ga se tiču[6]

Ovaj princip Konvencije mora biti uključen u ostvarivanje svakog prava djeteta, na način da se djetetu omogući da izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču s tim što se mišljenju djeteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa njegovim godinama života i zrelošcu. Ovo pravo je veoma važno prilikom utvrđivanja najboljeg interesa djeteta. Konačna odluka u bilo kojem postupku pred nadležnim organima, ustanovama i/ili službama svakako nije na djetetu, ali uvažavanje mišljenja djeteta u postupku utvrđivanja relevantnih činjenica je dodatna garancija da će konačna odluka biti u njegovom najboljem interesu.

Posebno se mora naglasiti važnost obaveze organa, ustanova i/ili službi da u svim slučajevima obezbijede sve potrebne uslove da dijete može slobodno izraziti svoje mišljenje i stav, na njemu prilagođen način i naročito bez pritiska bilo koje vrste.Manipulacija djetetovim mišljenjem je posebno prisutna u konfliktim razvodima braka u dijelu koji se odnosi na povjeravanje djeteta, ali i uređivanja viđanja sa roditeljem sa kojim dijete više ne živi.

Ne smije se zaboraviti da je izražavanje mišljenja djeteta isključivo njegov izbor, a ne obaveza, ali osnovni uslov je da dijete treba poučiti u svakom postupku o ovom pravu i pružiti mu sve potrebne informacije na način prilagođen njegovom uzrastu. Neophodno je da se sa sigurnošću utvrdi da je dijete potpuno razumjelo koji i kakav postupak se vodi i kakva je njegova uloga u tom postupku, šta znači njegovo mišljenje i zašto je potrebno, i sl.

Osoba koja saslušava dijete prvenstveno mora da uspostavi odnos povjerenja sa djetetom i da kod djeteta jasno izgradi stav da će se njegovo mišljenje ozbiljno razmotriti, a naročito da otkloni sve situacije zloupotrebe njegovog mišljenja.

---

[5] Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 63/14.

[6] UN Konvencija o pravima djeteta, član 12.

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, izrazio je svoju zabrinutost u vezi sa ostvarivanjem ovog prava i osnovnog principa Konvencije, jer stvarna primjena zakona, koji priznaju pravo djeteta na izražavanje mišljenja u donošenju odluka koje ih se tiču, uključujući i relevantne zakonske postupke, se rijetko sprovodi i nije sistematski praćena od strane socijalnih radnika i sudova.[7]

Preporukama UN Komiteta ukazuje se državi da:

- preduzme mjere kako bi se obezbijedilo efikasno sprovođenje zakonodavstva priznajući pravo djeteta da izrazi svoje stavove u relevantnim pravnim postupcima, uključujući i razmatranje i uspostavljanje sistema i/ili procedura za socijalne radnike i sudove da prate poštovanje principa,
- preduzme programe i aktivnosti podizanja svijesti, da promoviše smisleno i osnaženo učešće sve djece, u okviru porodice, zajednice i škole.

Pravo djeteta na zaštitu od bilo kog oblika diskriminacije[8]

Prava sadržana u Konvenciji pripadaju svakom djetetu bez ikakve diskriminacije po bilo kom osnovu. Obaveza je svih subjekata da obezbijede zaštitu djetetu od svih oblika diskriminacije ili kazne zasnovane na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju ili ubjeđenju roditelja, zakonitih staralaca ili članova porodice djeteta.

III OPŠTA OCJENA STANJA PRAVA DJECE U REPUBLICI SRPSKOJ

Djeca kao ljudska bića zauzimaju posebno mjesto u društvu. Zbog toga je neophodno da društvena zajednica u cjelini preduzme sve potrebne mjere i radnje u cilju obezbjeđenja posebne brige o djeci i njihove zaštite. Neophodno je da se posveti posebna pažnja zdravom rastu i pravilnom psihofizičkom razvoju djece i obezbijede svi potrebni uslovi koji omogućavaju djeci da postanu ravnopravni i zaštićeni članovi društva.

Način vaspitanja i obrazovanja djeteta tokom njegovog odrastanja direktno određuje njegovu budućnost. Najvažniju ulogu u procesu odrastanja djeteta imaju odrasli. Ukoliko odrasli ne prepoznaju pravilno potrebe djeteta i situacije u kojima je potrebno zaštititi dijete, posljedice po dijete i njegov pishofizički razvoj mogu biti vrlo teške i trajne.

U procesu podrške i zaštite djece učestvuje mnogo subjekata sa specifičnim ulogama (roditelji, vaspitno-obrazovne ustanove, centri/službe za socijalni rad, zdravstvene ustanove, pravosudni organi, mediji...). Svi subjekti imaju obavezu i odgovornost odgovarajuće i blagovremeno reagovati u skladu sa svojom ulogom i najboljim interesom djeteta. Neophodno je kontinuirano praćenje djeteta i stalna međusobna saradnja i razmjena informacija. Samo na ovakav način se mogu obezbijediti uslovi da se pravilno i na vrijeme identifikuju i preduzmu odgovarajuće mjere podrške i zaštite. Posljedice za dijete i njegov psihofizički razvoj mogu biti veoma teške i dalekosežne sa nesagledivo

[7] UN Komitet za prava djeteta, zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 33 i 34.
[8] UN Konvencija o pravima djeteta, član 2.

štetnim efektima ukoliko izostane blagovremena i odgovarajuća reakcija samo jednog od subjekata zaštite.

Ombudsman za djecu konstatuje da je u posljednjih par godina osjetno primjetan veći stepen senzibiliteta naše društvene zajednice za potrebe djece i bolje prepoznavanje osnovnih principa Konvencije. Međutim, još uvijek se kod pojedinih subjekata, o određenim pitanjima koja su obuhvaćena ovim izvještajem, prepoznaju i konstatuju značajne nedosljednosti i nedostatak punog razumijevanja za najbolji interes djeteta. Ovakve pojave izazivaju negodovanje javnosti i dovode u sumnju povjerenje građana u efikasnost postupanja pojedinih subjekata zaštite. Ovakav zaključak izvodi se iz potvrđene činjenice da je u izvještajnom periodu zabilježen povećan broj žalbi kod Ombudsmana za djecu, a da se građani nisu prethodno obratili nadležnim službama očekujući na taj način njihovo efikasnije postupanje. U isto vrijeme, ovakav trend govori o povjerenju građana u rad Ombudsmana za djecu.

Ombudsman za djecu smatra da je važno isticati primjere dobre prakse u promociji i zaštiti prava i interesa djece, ali se oni na žalost još uvijek ne prepoznaju u potrebnoj mjeri od strane stručne i druge javnosti. Zato, nadležni resori bi svoje aktivnosti, pored ostalog, morali usmjeriti na prepoznavanje primjera dobre prakse i efikasnih ustanova i/ili službi. U Republici Srpskoj postoji značajan broj subjekata koji ulažu maksimalne napore u pojedinačnim slučajevima da pravilno odgovore na potrebe djece sa vidljivim rezultatima, bez obzira na kapacitete kojima raspolažu. S druge strane, u praksi se prepoznaju slučajevi kada pojedine ustanove i/ili službe svoje neodgovarajuće i neblagovremeno reagovanje pravdaju nedostatkom potrebnih, naročito materijalnih i kadrovskih kapaciteta. Izgovor ove vrste se naročito zapaža kod škola kada svoje neodgovarajuće i/ili neblagovremeno nepostupanje u konkretnim slučajevima pravdaju nedostatkom određenih kadrova, naročito psihologa ili pravnika.

Ombudsman za djecu je u 2017. godini postupao u ukupno 722 predmeta od kojih su: 561 predmet otvoren po primljenim pojedinačnim prijavama/žalbama, 69 predmeta pokrenutih po službenoj dužnosti i 92 predmeta prenesena iz prethodne godine. Broj predmeta po kojima se postupalo u izvještajnom periodu ukazuje da je u odnosu na prethodnu godinu povećan broj podnesenih prijava/žalbi sa 524 na 561. Povećan je i broj predmeta prenesenih iz prethodne godina sa 48 na 92. Smanjen je broj predmeta po službenoj dužnosti sa 83 na 69. U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao i u 47 predmeta koji se odnose na saradnju sa djecom i edukaciju o njihovim pravima, ali i obavezama i načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa.

Analiza predmeta koji su otvoreni po prijavama/žalbama pred Ombudsmanom za djecu pokazuje da je veoma teško iskazati broj djece čija su prava povrijeđena u svakom konkretnom slučaju. Npr. kada prijavu/žalbu podnosi: „grupa roditelja" ili „grupa djece" ili u predmetima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima. Ovakve prijave/žalbe se procesuiraju kao jedna, pa se statistički i prikazuje kao povreda prava samo jednog djeteta. Takođe, slučajevi u kojima je Ombudsman za djecu sproveo posebno tematsko istraživanje ne sadrže broj djece čija su prava povrijeđena, nego samo broj djece koja su učestvovala u tim istraživanjima.

Iz navedenih razloga, statistički pokazatelji izneseni u ovom izvještaju odnose se samo na predmete u kojima se jasno vidi broj, pol i uzrast djece. Uvažavajući navedeno, ukupno je 804 djece bilo obuhvaćeno predmetima koji su vođeni u Ombudsmanu za djecu.

Kao i u ranijim izvještajima, iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava. U izvještajnom periodu je povećan broj djece u uzrastu od 6-10 godina sa 207 na 234. Prema polnoj

zastupljenosti djece na čije povrede prava se ukazuje prijavama Ombudsmanu za djecu, proizilazi da su i u 2017. godini dječaci bili više izloženi situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, njih 331 (u 2016. godini - 355) u odnosu na 275 djevojčica (u 2016. godini - 298). Imajući u vidu da se prijave/žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je najčešće u nadležnosti centara/službi za socijalni rad, od ovih ustanova se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 335, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom prava djeteta na koju se prijavom ukazuje (u 2016. godini - 262, u 2015. godini 240). U stalnom porastu je broj prijava koje se odnose na vaspitno obrazovne ustanove na 136 prijava (u 2016. godini - 129, u 2015. godini - 106). U porastu je i broj prijava koje se odnose na pravosudne organe na 47 prijava (u 2016. godini – 30, u 2014. godini - 67). U provjeri navoda iznesenih prigovorima vezanim za povredu obrazovnih prava, pored izjašnjenja škole, Ombudsman za djecu je u značajnom broju predmeta tražio postupanje i Republičkog pedagoškog zavoda i Prosvjetne inspekcije.

Od ukupnog broja primljenih prijava/žalbi Ombudsmanu za djecu, riješeno je 650 ili 90%, a u fazi rješavanja su 72 ili 10%. Od 650 riješenih prijava/žalbi, 24 (4%) prijave/žalbe su bile neosnovane, a u 69 (11%) slučajeva se radilo o prijavama za koje Ombudsman za djecu nije imao nadležnost za postupanje. Najčešće se radilo o slučajevima za ostvarenje prava punoljetne djece, o ostvarivanju prava na penziju, traženje savjeta za koje Ombudsman za djecu nije nadležan, finansijska pomoć, pitanja iz radnog odnosa i sl.

U 2017. godini Ombudsman za djecu je otvorio 69 predmeta po službenoj dužnosti i urađena su dva posebna izvještaja: „Zaštita prava i interesa djece bez roditeljskog staranja" i „O tvojim pravima u tvojoj školi". U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je uputio nadležnim subjektima republičkog i lokalnog nivoa 25 preporuka.

U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima Ombudsman za djecu je dostavio i mišljenja na Nacrt Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, Nacrt Krivičnog zakona i Nacrt Zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu je kontaktirao značajan broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje za rješavanje pojedinačnih slučajeva. Ombudsman za djecu nema ovlaštenje za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima koji se odnose na povredu prava i interesa djeteta, ali i u takvim situacijama može zauzeti stavove koji mogu pomoći u ostvarivanju prava djeteta.

Članovi savjeta roditelja u školama su takođe često kontaktirali Ombudsmana za djecu po raznim pitanjima, a najčešće vezano za zaštitu djece od različitih oblika elektronskog vršnjačkog nasilja i uslova za odvijanje nastavnog procesa.

U najvećem broju slučajeva Ombudsmanu su se obraćali roditelji djece. Dva predmeta su procesuirana po ličnim žalbama djece.

Od ukupnog broja primljenih prijava po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu, najveći broj odnosi se na povredu ličnih prava, ukupno 183 prijave. I u ovom periodu povećan je broj prijava kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od nasilja na 144 (u 2016. godina - 123, u 2015. godini - 85, u 2014. godini - 70), i one se u najvećem broju odnose na obrazovni sistem. Povećan je broj prijava koje se odnose na povrede socijalno-ekonomskih prava djeteta na 76, u odnosu na 67 u 2016. godini, dok je broj prijava na povredu prava djece na obrazovanje približno isti 75, u odnosu na 73 u ranijem periodu. Smanjen je broj prijava vezanih za povrede prava djece

sa smetnjama u razvoju po različitim osnovama na 38, u odnosu na 46 u 2016. godini, koje se takođe odnose uglavnom na obrazovni sistem.

Najveći broj prijava/žalbi ukazuje na povrede prava djeteta u postupcima razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice, zatim na nedekvatnu zaštitu od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i/ili zanemarivanja, kao i na različite povrede prava djece u obrazovnom sistemu, a naročito u slučajevima vršnjačkog nasilja u školama.

Prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u postupcima razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice u najvećem broju se odnose na povredu prava djeteta na lične odnose i neposredne kontakte djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi i ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje.

Ombudsman za djecu prepoznaje da su problemi u postupcima o uređenju ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim dijete ne živi nakon razvoda braka, odnosno prekida vanbračne zajednice veoma ozbiljni, jer praksa pokazuje da nedostaje efikasna zaštita prava djeteta u ovim postupcima. Razvod je sam po sebi traumatična situacija za cijelu porodicu, a posebno za djecu. Zato je veoma važno da tokom i nakon razvoda kod roditelja postoji minimum međusobne toleracije koji je potreban da se dijete i njegovi interesi stave na prvo mjesto. Roditelji u procesu razvoda često zaboravljaju da djeca znaju i više nego što to roditelji misle i da sigurno imaju svoje vlastito mišljenje o njihovom razvodu. Razvod braka je za djecu još više stresan ako povlači za sobom i neke druge promjene njihovog dosadašnjeg života: preseljenje, promjena škole, novi brak roditelja i slično. U najvećem broju slučajeva Ombudsmanu za djecu su se obraćali očevi sa žalbom da nakon razvoda ili prestanka vanbračne zajednice zbog reakcije majke nemaju nikakav kontakt sa djetetom ili je kontakt neredovan ili kraćeg vremenskog trajanja nego što je predviđeno. Očevi ističu da se od njih zahtijeva da redovno plaćaju izdržavanje i da se stalno postavljaju neki novi zahtjevi, a da od majke niko ne zahtjeva da omogući redovan kontakt djece i oca. S druge strane, majke najčešće ističu da dijete nije psihički spremno na kontakte sa ocem i da otac ne plaća njegovo izdržavanje. Majke ističu i da očevi u svojim zahtjevima za viđanje djeteta zanemaruju subjektivne okolnosti na strani djeteta, npr. da je bolesno ili da ima neke vannastavne aktivnosti i sl. Očevi na to odgovaraju, da propušteno vrijeme sa djetetom ne mogu nadoknaditi i da im jedino preostaje da sačekaju naredni termin.

Situaciju u ovim postupcima dodatno usložnjava neodgovarajuća i/ili neblagovremena reakcija nadležnih centara/službi za socijalni rad, koja se naročito manifestuje kroz:

- Izostanak odgovarajuće reakcije prema roditelju sa kojim dijete živi, a koji se namjerno ne pridržava odluke o načinu održavanja ličnih odnosa, odnosno, koji namjerno onemogućava sprovođenje odluke. U situaciji kada se djetetu uskraćuje održavanje ličnih odnosa sa roditeljem, mjere organa starateljstva moraju biti efikasne i blagovremene.
- Nedovoljno razumljiva i slobodnom tumačenju ostavljena rješenja o načinu održavanja ličnih odnosa u smislu npr.
    - da vrijeme i/ili mjesto preuzimanja djeteta nije dovoljno precizno uređeno ili
    - propušteno je da se uredi viđanje djeteta tokom praznika ili školskog raspusta i slično.
- Neefikasni i dugi postupci o načinu održavanja ličnih odnosa, što ima za krajnji rezultat uskraćivanje prava djeteta na oba roditelja. S jedne strane, centri/službe ističu da je to posljedica neriješenih i poremećenih odnosa između roditelja. S druge strane, roditelji odgovornost za nepotrebno odugovlačenje postupka prebacuju na centre/službe najčešće ističući njihovu navodnu pristrasnost drugom roditelju i da ne uvažavaju mišljenje djeteta i njegov najbolji interes.

- I dalje se u praksi prepoznaju slučajevi da pojedini centri/službe za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom propisanom roku.

Kada je riječ o ostvarivanju **prava djeteta na izdržavanje** nakon razvoda braka, odnosno prestanka vanbračne zajednice treba istaći da je izbjegavanje doprinosa u izdržavanju djeteta veoma ozbiljan oblik zanemarivanja djeteta od strane roditelja. Prijave/žalbe Ombudsmanu kojima se ukazivalo na povrede prava djece na izdržavanje, pokazuju da postojeća zakonska rješenja nisu osigurala potrebne mehanizme za efikasno ostvarivanje ovog prava od strane djece. Dalje, nedostaju podaci o broju djece koja primaju izdržavanje, broj sudskih postupaka radi naplate alimentacije, dosuđeni iznosi za izdržavanje, razloge za često prekidanje ovih postupaka na sudu, tačne razloge zašto centri/službe za socijalni rad ne koriste svoje zakonsko ovlaštenje za pokretanje postupka izvršenja. Nedostaju i kvalitetne analize o efektima postojećih zakonskih rješenja.

S obzirom na trenutno stanje u praksi, za unaprijeđenje sistema zaštite prava djeteta na izdržavanje neophodne su izmjene i dopune važećih propisa, a prije svih, Porodičnog zakona. Ombudsman za djecu je ukazivao i u ranijim izvještajima potrebu izmjena pojednih dijelova Porodičnog zakona koji se odnose, prije svega, na ostvarivanje prava djeteta u postupku razvoda braka i pravo djeteta na izdržavanje, kao i dijelova koji se odnose na usvajanje djeteta. Tokom 2017. godine su ubrzane aktivnosti resora na donošenju Zakona o osnivanju alimentacionog fonda, čime bi djeca, u ovoj oblasti, dobila potrebnu sigurnost i zaštitu.

Efikasnost postupka pred organima, ustanovama i službama kada se odlučuje o nekom pravu ili interesu djeteta, još uvijek nije realnost. U postupku pred nadležnim ustanovama i/ili službama i dalje se ne poštuju zakonom utvrđena pravila postupka; dijete veoma često ne učestvuje u postupku iako se odlučuje o njegovim pravima i interesima; dijete nije zastupano od strane ovlaštenih lica (roditelja, staratelja...); obrazloženja pojedinih odluka su kontradiktorna sa dispozitivima ili odluke uopšte ne sadrže obrazloženje, i sl. I dalje se zapaža da pojedine ustanove ili službe ne utvrđuju u svakom pojedinačnom slučaju najbolji interes djeteta. Prisutan je nejednak pristup nadležnih službi u rješavanju zahtjeva istog sadržaja, a što je posljedica različitog tumačenja propisa. Građani često prijavama/žalbama ukazuju i na neprofesionalan odnos zaposlenih i na nedostatak potrebnih informacija o načinu ostvarivanja nekog prava.

Podaci o **demografskoj slici** u Republici Srpskoj su zabrinjavajući, jer Republika Srpska još od 2002, bilježi negativan prirodni priraštaj, a ovakav nepovoljan trend kulminirao je 2007. godine, kada je zabilježena i rekordna recesija od -2,8 promila. Negativan prirodni priraštaj ima brojne dalekosežne posljedice: konstantno smanjenje broja učenika, smanjenje radnosposobnog i fertilnog stanovništva, starenje stanovništa, i još mnoge druge. Veoma je zabrinjavajuće da je pad stope nataliteta konstanta već godinama unazad, ali je zabrinjavajuća i aktuelna regresija ovih podataka iz godine u godinu.

Potreba adekvatne **podrške višečlanim porodicama** je u direktnoj vezi sa problemom negativnog priraštaja u Republici Srpskoj. Analizirajući situaciju položaja djece u višečlanim porodicama, a na osnovu podataka prikupljenih posebnim istraživanjem[9] u ovoj oblasti, Ombudsman za djecu smatra da je potrebno preduzimanje mjera i aktivnosti s ciljem podrške djeci iz višečlanih porodica, na način da se institucionalno:

- Preduzmu potrebne mjere i aktivnosti na izradi službene baze podataka o višečlanim porodicama;

[9] Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu o položaju djece u porodicama sa četvoro i više djece u Republici Srpskoj

- Preduzmu potrebne mjere radi podizanja svijesti građana da višečlane porodice nisu problem društva nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja;
- Procjenom dosadašnjih mjera i aktivnosti i efekata njihove primjene, identifikuju problemi porodica i djece iz višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te da se na realno zasnovanim potrebama i mogućnostima definiše dugoročna politika i prioriteti radi unapređenja položaja djece iz višečlanih porodica;
- Da se kao poseban kriterijum za dodjelu stipendija, između ostalih, definiše višečlanost porodice prilikom dodjele stipendija za djecu iz ovih porodica koja pohađaju srednju školu ili studiraju, kao i posebne stipendije za majke iz ovih porodica koje se vanredno školuju;
- Pomoć u stambenom zbrinjavanju višečlanih porodica kroz stimulativne kamate ili subvencionisanjem kamata na stambene kredite od strane organa republičkog ili lokalnog nivoa;
- Da se sagledaju realne mogućnosti s ciljem da se poveća obuhvat djece korisnika prava na dodatak na djecu, kao i nominalni iznos dodatka za djecu;
- Da se Odlukom o donaciji besplatnih udžbenika obuhvate svi učenici-djeca osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, a naročito ako se radi o djeci sa smetnjama u razvoju.

Nasilje nad djecom je ozbiljan društveni problem i prisutno je u različitim oblicima. Nažalost, u praksi se najčešće prepoznaju samo slučajevi fizičkog nasilja koji su često i veoma medijski eksponirani. Međutim, razni drugi oblici nasilja sa veoma teškim fizičkim i psihičkim posljedicama po dijete – žrtvu ostaju na marginama i nisu uopšte prepoznati, naročito ako se pojavljuju u nekim skrivenijim oblicima.

U zaštiti djece od nasilja u Republici Srpskoj zadnjih godina učinjeni su značajni pomaci: potpisan je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji je zaživio u praksi, urađen je Prvi godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj, programi prevencije nasilja su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama, stupio je na snagu novi Krivični zakonik, uveden registar počinilaca krivičnih djela seksualnog nasilja nad djecom. Međutim, praćenjem stanja u praksi Ombudsman za djecu zapaža da je neophodna i dalja nadogradnja sistema zaštite djece od nasilja, a naročito sistema prevencije.

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, između ostalih, utvrđena je i obaveza uspostavljanja i vođenja odgovarajuće službene evidencije i izradu godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom. Prvi izvještaj o nasilju nad djecom je urađen za 2013. godini kada je evidentirano 650 djece žrtava raznih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Međutim, u vrijeme pisanja godišnjeg izvještaja Ombudsmana nije objavljen godišnji izvještaj o nasilju nad djecom za 2017. godinu, ali ni za prethodne godine. Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu uputio preporuku nadležnim da se ovaj nedostatak otkloni.

U toku 2017. godine Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 144 predmeta koji se odnose na nasilje nad djecom, od kojeg broja se 42 predmeta odnose na vršnjačko nasilje, 16 predmeta na nasilje u porodici gdje se kao žrtve pojavljuju i djeca, te 11 predmeta koji se odnose na seksualno nasilje.

Vršnjačko nasilje se ne dešava samo u školi. Međutim, prema našoj praksi ipak je škola mjesto gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije zbog velikog i svakodnevnog protoka djece. Veoma često se pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, a naročito upotrebom savremenih sredstava komunikacije. Npr. kada se slučaj fizičkog nasilja u školi proširi

putem društvenih mreža i raznim neprimjerenim ili uvredljivim komentarima prouzrokuje i posljedice psihičkog nasilja. Praćenjem ove oblasti, Ombudsman za djecu konstatuje da se često u praksi vršnjačko nasilje ne prepoznaje na vrijeme i u pravom obliku i da još uvijek imamo slučajeve izostanka pravovremene i odgovarajuće reakcije svih subjekata koji učestvuju u vaspitanju i zaštiti djece.

Svakodnevni razvoj i napredak informaciono-komunikacionih sistema i sve razvijeniji način komunikacije upotrebom veoma lako dostupnih aplikacija, omogućavaju djeci da lakše pristupaju raznim veoma korisnim informacijama i sadržajima, ali ta lako ostvariva komunikacija nosi i rizike koje djeca često ne znaju prepoznati.

Razvoj informaciono-komunikacijskih tehnologija ima nesporne prednosti, ali je istovremeno otvorilo i niz pitanja vezanih za problem bezbjednosti njihove upotrebe. Zaštita djece od elektronskog nasilja zahtijeva multidisciplinaran pristup i saradnju svih nadležnih ogana, službi i institucija. Pri tome roditelji imaju posebnu obavezu i odgovornost, da od najranijeg uzrasta djece rade i na razvijanju njihove svijesti da na internetu mogu biti izloženi i neprijatnim situacijama i kako da ih spriječe, odnosno, kako da se zaštite kada se nasilje već desi.

Vaspitanje je proces formiranja ličnosti sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima. Brojne su teorije o savremenim metodama vaspitanja djece i jačanju pozitivnog roditeljstva. Međutim, još uvijek je prisutna predrasuda našeg društva da je fizičko kažnjavanje „najbolja vaspitna metoda", a pritom zaboravljamo da je zakonom izričito zabranjeno udariti odraslu osobu. Ako udarimo odraslu osobu to je „nasilje", a ako udarimo dijete to je „vaspitanje". Jasno se zaključuje da djeca i odrasli u ovom segmentu nisu izjednačeni pred zakonom.

Fizičko kažnjavanje djece grubo krši niz njihovih prava, a prije svega pravo djece na tjelesni integritet i ljudsko dostojanstvo, pravo na pravilan psihofizički razvoj, na sigurnu okolinu, pa čak i pravo na život. Djeci šaljemo poruku da je nasilje prihvatljiv metod rješavanja sukoba ili za prisiljavanje nekoga da uradi ono što drugi želi. Ombudsman za djecu je podnio inicijativu za izmjene i dopune Porodičnog zakona koje, između ostalog, treba da uključe i zabranu fizičkog kažnjavanje djece.

Do povrede **prava na privatnost djeteta** može doći na bilo kojem mjestu i u bilo kojim okolnostima. Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zabilježio povredu ovog prava i u jednoj školi (nalaz psihologa za jednog učenika pročitan na sastanku otvorenog tipa). Međutim, povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučaja nastaje medijskim izvještavanjem o djeci. Praćenjem stanja u ovoj oblasti, Ombudsman za djecu konstatuje veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci nego ranijih godina. Ipak, u jednom manjem broju slučajeva je zabilježeno da je sam način iznošenja informacija stvarao osnovanu sumnju u povredu prava djeteta na privatnost. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju. U kontekstu navedenog, potrebno je istaći da je u Republici Srpskoj u izvještajnom periodu zabilježen veliki pomak u zaštiti djece na privatnost donošenjem novog Krivičnog zakonika. Naime, Krivični zakonik uvodi novo krivično djelo: „Povreda privatnosti djeteta".

Neophodna je stalna i sveobuhvatna edukacija i informisanje djece, roditelja, svih profesionalaca koji rade sa djecom i široke javnosti i razmjena informacija o uočenim pojavama.

Prijedlozi za opšte unapređenje postojećeg sistema zaštite djece

Prihvatanjem Konvencije država je preuzela obavezu na usklađivanje cjelokupnog zakonodavstva sa zahtjevima i principima Konvencije. Ovo usklađivanje je trajni proces i zahtijeva analizu svih zakona i drugih propisa. Postavljena institucionalna rješenja pojedinih pitanja moraju biti dovoljno jasna da ne ostave prostor za različita tumačenja, ali dovoljno fleksibilna da uvažavaju specifičnost svakog djeteta i njegovog najboljeg interesa u različim životnim situacijama.

Ombudsman za djecu naglašava da je u izvještajnom periodu bilo značajnih pomaka u procesu usklađivanja domaćih propisa sa potrebama djece i međunarodnim standardima. Naročito se moraju navesti:

- **Donošenje Zakona o dječijoj zaštiti** je dokaz da je država prepoznala potrebu ostvarivanja i zaštite prava djece i u drugim resorima, a ne samo u socijalnom sektoru. Ovim zakonom uređuje se sistem dječije zaštite koji se zasniva na pravu i dužnosti roditelja da se staraju o podizanju i vaspitanju svoje djece, pravu djeteta na uslove života i obavezu države da to omogući. Posebno se ističe da je zakonom utvrđeno pravo na materinski dodatak u iznosu od 405 KM za nezaposlenu majku, u trajanju od 12 mjeseci, a za blizance i svako treće i naredno dijete u trajanju od 18 mjeseci.

- **Donošenje Zakona o registru počinilaca krivičnog djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece** je veoma značajan korak u ostvarivanju potreba dodatne zaštite djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja. Uspostavljanje evidencije–registra počinilaca ovih krivičnih djela ima za cilj zaštitu djece i njihovu sigurnost kroz smanjenje povratnika među počiniocima ovih krivičnih djela, te eliminisanje svake mogućnosti da počinioci, ili lica u evidenciji, budu angažovani po bilo kom osnovu u radu sa djecom. Razlozi za donošenje ovog Zakona stoje i u činjenici da je počinioce ovih djela, prema procjeni stručnjaka, veoma teško rehabilitovati, da je među njima veliki broj povratnika i da između dva počinjena djela ove vrste vremenski period može biti vrlo dug.

- **Donošenje Krivičnog zakonika Republike Srpske** je uključilo sve inicijative Ombudsmana za djecu, kao odgovor na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu od različitih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, a posebno: pooštrene su kazne za počinioce krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece; povećana je dobna granica za dobrovoljni pristanak na polni odnos; utvrđena je zabrana obavljanja poziva, dužnosti i djelatnosti u vezi sa djecom počiniocima ovih djela; onemogućeno je ublažavanje kazne počiniocima krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece; utvrđen je psihosocijalni tretman počinioca; zastara za počinioce ovih djela računa se od punoljetstva. Krivični zakonik uvodi novo krivično djelo: „Povreda privatnosti djeteta".

- U izvještajnom periodu usvojen je i **Zakon o fondu solidarnosti za dijagnostiku i liječenje oboljenja, stanja, i povrede djece u inostranstvu** čije donošenje, pored finansijske podrške, treba da doprinese kvalitetnijim uslugama zdravstva i otkloni nejednakost u pristupu ovom pravu, boljoj informisanosti roditelja, bržim

procedurama i jednakom pristupu za svu djecu bez obzira na troškove liječenja. Djeca sa teškim oboljenjima i rijetkim bolestima vode tešku borbu sa bolešću, dugotrajnim liječenjem i teškim terapijama. Cilj ovog Zakona je, upravo, da omogući oboljeloj djeci koja su državljani Bosne i Hercegovine i Republike Srpske i osiguranici Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske, a kojoj nije moguće pružiti adekvatnu zdravstvenu uslugu u zdravstvenim ustanovama u Republici Srpskoj, kao ni u drugim zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske ima potpisan ugovor, dijagnostiku i liječenje u stranim zemljama u kojima djeluju zdravstvene ustanove u kojima je to moguće.

Analiza sistema zaštite prava i interesa djece pokazuje da je i dalje potrebno nadograđivanje, te Ombudsman za djecu naročito ukazuje na sljedeće potrebe:

- **Donošenje dugoročnog strateškog dokumenta** za unaprijeđenje društvene brige o djeci i dalje je potreba i obaveza našeg društva, ali istovremeno i odgovor na zahtjev Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata, koji zahtijevaju da međunarodni standardi budu obezbijeđeni pod jednakim uslovima za svako dijete bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Ovaj dokument mora da aktivno uključi sve subjekte zaštite djece: porodicu, vaspitno-obrazovne ustanove, resorna ministarstva i sve druge subjekte republičkog nivoa, lokalnu zajednicu, nevladine organizacije, medije, itd. Osnovni cilj ovog dokumenta je definisanje politika za postizanje najboljeg interesa djece u svim segmentima života. Dokument mora da identifikuje potrebna institucionalna rješenja i mjere sa dinamikom njihove realizacije. Vlada Republike Srpske je 2013. godine zadužila nadležna ministarstva za izradu i donošenje strateškog planskog dokumenta za unaprijeđenje položaja djece u Republici Srpskoj. Međutim, dosadašnje aktivnosti na donošenju ovog strateškog dokumenta još uvijek nisu dale rezultate, osim da je usvojena Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj 2009.-2014. godine.

- Ombudsman za djecu otvara i **pitanje jednakosti pred zakonom djece rođene u braku i van braka**. Naime, kada su u pitanju djeca rođena van braka onda postoji zakonska nadležnost centara/službi za socijalni rad da odlučuju o povjeravanju djece nakon prekida vanbračne zajednice za razliku od djece rođene u braku za koje odluku o povjeravanju donosi sud prilikom razvoda braka. Ovakvo rješenje u praksi često proizvodi dodatne probleme, naročito u slučaju poremećenih odnosa vanbračnih supružnika. U Ustavu Republike Srpske jasno je utvrđeno da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku[10]. Djeca rođena van braka moraju imati pod istim uslovima pravo na sudsku zaštitu kao i djeca u rođena u braku. Zato su neophodne odgovarajuće izmjene Porodičnog zakona Republike Srpske u smislu da odluka o povjeravanju djece rođene van braka bude u nadležnosti suda.

- Ombudsman za djecu i dalje naglašava potrebu za dodatnim izmjenama i dopunama **Porodičnog zakona**. Činjenica je da je ovaj zakon u proteklom periodu pretpio određene izmjene i unio izuzetno značajne pomake u razvoju prava djece, npr. pravo

[10] Ustav Republike Srpske, član 36.

na izražavanje vlastitog mišljenje djeteta i pravo na blagovremenu informaciju[11]. Međutim, i dalje je potrebna njegova nadogradnja u oblasti dječijih prava u skladu sa zahtjevima UN Konvencije o pravima djeteta. Između ostalog, zakon mora dodatno pojačati odgovornost nadležnih službi prilikom vođenja postupaka i donošenju odluka u najboljem interesu djeteta. Najbolji interes djeteta u svakom pojedinačnom slučaju se mora učiniti realno ostvarljivim, a ne samo deklarativnim. S obzirom da su trenutno u toku aktivnosti na uspostavljanju Alimentaciong fonda, Porodični zakon mora da prati ove aktivnosti kroz jačanje uloge organa starateljstva, naročito kod pokretanja postupaka za prinudnu naplatu nenaplaćenih alimentacija. Dalje, porebno je da se odredbe o usvojenju djece usklade sa zahtjevima i principima Konvencije i drugih međunarodnih dokumenata; da se zabrani fizičko kažnjavanje djece i druge potrebne izmjene i dopune na većinu kojih je Ombudsman za djecu upozoravao i proteklih godina.

- Svi subjekti zaštite trebaju preduzeti sve potrebne mjere i aktivnosti da obezbijede da dijete,na njemu prilagođen način, **iznese svoje mišljenje i stavove** u svim sudskim i administrativnim postupcima koji ga se tiču.

- Ombudsman za djecu ukazuje na potrebu za donošenjem novog **Zakona o sportu**, jer svakodnevna praksa pokazuje prevaziđenost važećeg zakona. Novi zakon treba da posebno naglasi važnost sporta za psihofizički razvoj djeteta, a posebno sporta u školama. Potrebno je zakon obezbijedi lakši pristup djece ovom pravu i prilagodi odredbe novonastalim prilikama i potrebama kada su u pitanju razni sportski klubovi. Zakon mora i utvrditi jasne obaveze pojedinih subjekata u ostvarivanju prava djece po ovom osnovu. Ovaj Zakon je bio predviđen i programom rada Narodne skupštine u 2016. godini, ali još nije usvojen.

- Briga za **zdravo odrastanje i razvoj djeteta**, zahtijeva, između ostalog, da Nastavni plan i program u školama uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece. Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti alkohola, droga, duvana, igara na sreću.

- Da bi **vakcinacija** bila prihvaćena kao potreba djeteta neophodno je unapređivati sistem obrazovanja i informisanja, uvažavati i jačati povjerenje u stručna mišljenja i stavove. Pored toga, u primjeni zakona mora se osigurati stalni nadzor, kako bi se blagovremenom reakcijom ublažile moguće posledice.

- Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice **rizičnog seksualnog ponašanja mladih**, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima

[11] Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 63/14.

među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

- Uprkos jasnih zakonskih odredbi o **zabrani učešća djeci u igrama na sreću**, nema pokazatelja da li se i koji broj inspekcijskih kontrola uradi godišnje, kakvi su efekti takvih kontrola i posebno da li su i u kojoj mjeri preventivne. Zabrane utvrđene Zakonom su jedna od mjera koju trebaju pratiti i odgovarajući preventivni programi o štetnom uticaju koji igre na sreću imaju na djecu i njihovo odrastanje, čije posljedice mogu biti i teške i dugotrajne, prije svega, jer u najranijem uzrastu stvaraju loše navike i posebno što stvaraju zavisnost.

- **Djeca sa smetnjama u razvoju**:

  - Da se sačini obavezni Protokol o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao kooridnatora ovih komisija) i stučnih opservacionih timova u školama;
  - Hitno izraditi udžbenike za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti i omogućiti njihovu upotrebu u praksi;
  - Da se utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman za djecu sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivnja u predškolske ustanove;
  - Da se proširi propisani krug zanimanja koje mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovim potrebama;
  - Preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim obrazovno-vaspitnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere.

- **Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj** za period 2016-2021 godine konstatuje da trenutno stanje u obrazovanju nalaže da se svestrano sagledaju i realno projektuju svi ključni aspekti razvoja obrazovanja, te potrebu da se koordinisano i sistemski radi na razvoju i unapređenju kvaliteta vaspitanja i obrazovanja. S obzirom da Strategijom nisu definisani nosioci aktivnosti i vremenski okvir za realizaciju definisanih mjera i aktivnosti radi realizacije postavljenih ciljeva, vrlo je važno da isto bude jasno definisano i javno objavljeno Godišnjim akcionim planom, kako bi se mogla pratiti njena realizacija.

- **Djeci zatečenoj u prosjačenju** trebaju uslovi za pravilan rast i razvoj i za odrastanje u uslovima u kojima se poštuje njihovo dostojanstvo i zato je naročito potrebno:
  - obezbijediti efikasniju saradnju i koordinaciju nadležnih organa, ustanova i/ili službi, naročito u prevenciji,
  - neophodno je institucionalno prikupljanje podataka uspostavljanjem odgovarajućih evidencija u cilju planiranja i sprovođenja preventivnih programa i identifikaciju potrebnih aktivnosti za unaprijeđenje položaja ove kategorije djece,

- obavezno u osnovno obrazovanje uključiti svu djecu i pratiti njihovo školovanje, a naročito obratiti pažnju na djecu iz rizičnih grupa i identifikaciju uzroka zbog kojih odustaju od daljeg školovanja,
- jačanje saradnje svih subjekata zaštite sa nevladinim sektorom, posebno udruženja koja se bave položajem rizičnih grupa u društvu i njihovo uključivanje u izradi preventivnih programa i planova,
- podizanje svijesti o potrebi i obavezi prijavljivanja svih slučajeva iskorištavanja djece, zanemarivanja i zlostavljanja, odnosno, edukacija javnosti u prepoznavanju situacija koje ugrožavaju djecu.

- Pojačati potreban nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama u izvršavanju njihovih obaveza za **donošenje odgovarajućih opštih akata**, njihovom stalnom usklađivanju sa zakonom i drugim propisima, njihovom objavljivanju i potrebi da opšti akti budu dostupni i učenicima i roditeljima i zaposlenim.

- Neophodan Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje **talentovane djece**.

- Odgovarajuće prilagođavanje **nastavnih planova i programa**.

- **Vođenje evidencija i prikupljanje podataka** koje su od značaja za sve faze dječijeg odrastanja je takođe dio primjene Konvencije, a praksa pokazuje da u određenim oblastima zaštite prava djeteta prikupljanje podataka i njihova evidencija izostaju. Izvještaji o ostvarivanju prava djeteta u različitim oblastima, na kojima Ombudsman za djecu insistira, nisu sami sebi cilj, već su u funkciji praćenja pojava i analiza problema, i često su od značaja za sagledavanje situacija koji sistem čine nedovoljno efikasnim. Evidencije,koje su od značaja za praćenje povrede prava djeteta su:
  - Godišnji izvještaj o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece;
  - Godišnji izvještaj o vršnjačkom nasilja;
  - Podaci o djeci sa problemima u ponašanju;
  - Problem bračnih i vanbračnih zajednica sa maloljetnim licima je stalno prisutan. Posebno je zabrinjavajuće da i ne znamo stvarni broj djece u vanbračnim zajednicama, niti koja je donja dobna granica djece koja žive u takvim zajednicama. Ombudsman za djecu je prepoznao učestalost pojave u praksi da su već zasnovane vanbračne zajednice razlog za traženje dozvole za zaključivanje braka. Takve zajednice mogu dovesti do trudnoće i prije navršenih 16 godina života, kada se najčešće čeka ispunjenje tog uslova da bi se podnio zahtjev sudu za dozvolu braka.
  - Podaci o broju djece koja su napustila osnovno obrazovanje ili koja ga nisu ni upisala;
  - Podaci o talentovanoj djeci;
  - Kao i niz drugih evidencija koje su od značaja za praćenje stanja i povrede prava djeteta u raznim oblastima zaštite.

Ombudsman za djecu ističe kao primjer dobre prakse Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske koji na godišnjem nivou vodi evidencije o djeci po različitim osnovama.

- **Stalni nadzor primjene postojećih zakonskih rješenja i kontinuirano praćenje** uticaja stvarnih efekata njihove primjene je obaveza iz Konvencije, što često izostaje u praksi. Svoju obavezu kontinuiranog usklađivanja zakona sa zatjevima i potrebama Konvencije država ispunjava postepeno, na što upućuju i naprijed donesena zakonska rješenja, ali Konvencija obavezuje na konstantno praćenje sistema zaštite prava djeteta i donošenje novih rješenja i modernizaciju postojećih u sistemu zaštite.

IV POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU

Ombudsman za djecu je u 2017. godini postupao u ukupno 722 predmeta od kojih su: 561 predmet otvoren po primljenim pojedinačnim prijavama/žalbama, 69 predmeta pokrenutih po službenoj dužnosti i 92 predmeta prenesena iz prethodne godine.

Broj predmeta po kojima se postupalo u izvještajnom periodu ukazuje da je u odnosu na prethodnu godinu povećan broj podnesenih prijava/žalbi sa 524 na 561. Povećan je i broj predmeta prenesenih iz prethodne godina sa 48 na 92. Smanjen je broj predmeta po službenoj dužnosti sa 83 na 69.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao u 47 predmeta koji se odnose na ovlaštenja da kontinuirano sarađuje sa djecom, upoznaje ih sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa[12] i savjetuje djecu kako da ostvare i/ili zaštite svoja prava i interese.

U posmatranom periodu Ombudsmana za djecu je dolaskom u kancelariju, telefonom ili na drugi način kontaktiralo preko 1500 građana koji su tražili pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako da se obrate radi ostvarivanja prava djeteta. Najčešća pitanja odnose se na nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, kojim zakonom su definisane konkretne situacije, traže „tumačenje" dobijenih odluka, mogućnost učešća Ombudsmana za djecu u postupcima koji se već vode pred nadležnim organima, mogućnost besplatne pravne pomoći, ostvarivanje prava na području Federacije Bosne i Hercegovine i u zemljama u okruženju i šire. Pitanja građana su se odnosila i u kojim institucijama i koji stručnjaci mogu uraditi procjenu stanja djeteta u brakorazvodnim parnicama i u situacijama kada su djeca žrtve nasilja i sl.

Obraćanja Ombudsmanu za djecu odnose se i na situacije koje ne govore o povredi prava djeteta, ali su građani, bez obzira što znaju šta su nadležnosti Ombudsmana za djecu tražili objašnjenja kome i kako da se obrate, a jedan broj obraćanja odnosi se na ostvarivanja prava djece koja su već stekla punoljetstvo.

Ombudsmana za djecu je kontaktirao jedan broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje za rješavanje pojedinačnih slučajeva. Ombudsman za djecu nema nadležnosti za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima, u kojima se ukazuje na povredu prava

[12] Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 103/08 i 70/12, član 6.

djeteta, ali i u takvim situacijama zauzima stavove koji mogu pomoći u ostvarivanju prava djeteta.

Članovi savjeta roditelja u školama podstaknuti određenim aktivnostima i onim što su pročitali na web stranici Ombudsmana za djecu, a koji su prepoznali potrebu i mogućnost većeg angažovanja savjeta roditelja u školama, kontaktirali su Ombudsmana za djecu po raznim pitanjima, najčešće vezano za zaštitu djece od različitih oblika elektronskog nasilja i pitanja težine školske torbe, te uslova za odvijanje nastave.

Primljenim žalbama, pored povreda prava djeteta u konkretnim situacijama, sve češće se ukazuje i na potrebu da se određene situacije adekvatno zakonom urede ili izmjenama zakona ili donošenjem podzakonskih akata.

Postupanje Ombudsmana za djecu u 2017. godini	
Žalbe - primljene	561
Žalbe po službenoj dužnosti	69
Žalbe prenesene iz 2016. godine	92
Preporuke	24
Mišljenja	2
Posebni izvještaji	2
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	47
Ukupno:	797

A) POSTUPANJE PO PRIJAVAMA/ŽALBAMA

Podnosilac prijave

Ombudsmanu za djecu su se u pravilu obraćali roditelji, jedan ili oba. Najčešći razlozi njihovog obraćanja su se odnosili na ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i na pravo djeteta na izdržavanje nakon razvoda braka, odnosno, prekida vanbračne zajedice roditelja. U izvještajnom periodu, prijavu Ombudsmanu za djecu podnijela su 420 roditelja ili 66,7% od ukupnog broja prijava.

Treća lica, najčešće komšije djeteta, podnijeli su 56 prijava, a rodbina djeteta (najčešće baka i djed, tetka) podnijeli su 50 prijava kojima ukazuju na različite oblike zanemarivanja djeteta, nasilja nad djecom ili nemogućnost kontakta sa djetetom.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao u manjem broju anonimnih prijava, kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitom osnovu, jer su sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda.

Prijave medija najčešće se odnose na različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Dvoje djece je lično podnijelo prijave Ombudsmanu za djecu zbog povrede njihovih prava u obrazovnom sistemu.

Podnosilac prijave		
Roditelji	420	66.7%
Inicijativa Ombudsmana za djecu	69	11.0%
Treća lica	56	8.9%
Rodbina	50	7.9%
Institucije i udruženja	15	2.4%
Škole	7	1.1%
Anonimno	5	0.8%
Mediji	3	0.5%
Hranitelj, usvojitelj, staralac	3	0.5%
Dijete lično	2	0.3%
Ukupno:	**630**	

Ombudsman za djecu nije postupao po prijavama koje nisu sadržavale dovoljno elemenata ili se nisu odnosile na djecu i povredu njihovih prava.

Povrede prava djeteta

Povrijeđena prava		
Lična prava	183	29.0%
Zaštita od nasilja	144	22.9%
Socijalno ekonomska prava	76	12.1%
Obrazovna prava	75	11.9%
Prava djece sa smetnjama u razvoju	38	6.0%
Pravo na zdravstvenu zaštitu	21	3.3%
Pravosudno zaštitna prava	21	3.3%
Prava djece članova društvene zajednice	16	2.5%
Pravo na kulturu, slobodno vrijeme i rekreaciju	4	0.6%
Ostala prava	52	8.3%
Ukupno:	**630**	

Od ukupnog broja primljenih prijava po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu, najveći broj odnosi se na povredu ličnih prava, 183 prijave. I u ovom periodu povećan je broj prijava kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od nasilja na 144 (u 2016. godina - 123, u 2015. godini - 85, u 2014. godini - 70), i one se u najvećem broju odnose na obrazovni sistem, ali se posebno iskazuju. Povećan je broj prijava koje se odnose na povrede socio-ekonomskih prava djeteta na 76, u odnosu na 67 u 2016. godini, dok je broj prijava na povredu obrazovnih prava približno isti 75, u odnosu na 73 u ranijem periodu. Smanjen je broj prijava vezanih za povrede prava djece sa smetnjama u razvoju po različitim osnovama na 38, u odnosu na 46 u 2016. godini, i one se uglavnom odnose na obrazovni sistem, ali se izvještajem posebno iskazuju.

Broj prijava na povrede ostalih prava djece nisu imali značajnija odstupanja u odnosu na prethodne izvještaje.

Ombudsman za djecu je zaprimio 183 prijave koje se odnose na povredu ličnih prava djeteta:

Lična prava	183
Uređenje ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi	111
Zajednička odgovornost roditelja u podizanju i vaspitanju djece	17
Zaštita prava i interesa djece, najbolji interes djeteta	8
Putna isprava	7
Zaštita djece bez roditeljskog staranja	6
Povjeravanje djece	4
Usvojenje	4
Pružanje pomoći roditeljima	4
Pravo na privatnost, zaštita privatnosti	4
Kontakt djeteta sa srodnicima	3
Nadzor nad vršenjem roditeljskog prava	2
Zaštita djece lišene porodične sredine	2
Povrede prava djeteta u postupku razvoda braka	2
Donošenje odgovarajućeg upravnog akta	1
Zbrinjavanje u sigurnu kuću	1
Poremećaj u ponašanju djeteta	1
Postupanje po nalogu drugostepenog organa	1
Pravo djeteta na adekvatnu roditeljsku brigu	1
Ostvarivanje prava po osnovu osiguranja	1
Ostvarivanje roditeljskih prava	1
Pravo na državljanstvo	1
Povrede prava djeteta u postupku pred prosvjetnom inspekcijom	1

Prema Konvenciji,lična prava djeteta uključuju: pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja izvještajem je posebno iskazano.

Nažalost, od ukupnog broja prijava kojima se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta, i dalje se najveći broj prijava, 79 odnosi na lične odnose i neposredne kontakte djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi (uređenje viđanja - donošenje rješenja, izmjena postojećeg sporazuma, izvršenje rješenja i sporazuma), iako je u izvještajnom periodu došlo do znatnog smanjenja u odnosu na prethodne izvještaje.[13]

[13]U 2016. godini – 125, u 2015. godini - 138

Broj djece

Analiza predmeta koji su otvoreni po prijavama/žalbama pred Ombudsmanom za djecu pokazuje da je veoma teško iskazati broj djece čija su prava povrijeđena u svakom konkretnom slučaju. Npr. kada prijavu/žalbu podnosi „grupa roditelja" ili „grupa djece" ili u predmetima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima. Ovakve prijave/žalbe se procesuiraju kao jedna, pa se statistički i prikazuje kao povreda prava samo jednog djeteta. Takođe, slučajevi u kojima je Ombudsman za djecu sproveo posebno tematsko istraživanje ne sadrže broj djece čija su prava povrijeđena nego samo broj djece koja su učestvovala u tim istraživanjima.

Iz navedenih razloga, statistički pokazatelji izneseni u ovom izvještaju odnose samo na predmete u kojima se jasno vidi broj, pol i uzrast djece.

Uzrast djece

Uzrast djece		
0-5 god.	116	14.4%
6-10 god.	234	29.1%
11-14 god.	176	21.9%
15-18 god.	103	12.8%
Grupe djece	45	5.6%
Nepoznato	110	13.7%
Punoljetna lica	20	2.5%
Ukupno:	**804**	

Kao i u ranijim izvještajima, iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava.U izvještajnom periodu povećan je broj djece u uzrastu od 6-10 godina sa 207 na 234.

Ako se ima u vidu broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u postupcima razvoda braka i prekida vanbračne zajednice, zaključak je da je ovaj uzrast djeteta i najugroženiji u ovim postupcima.

Iz prijava zaprimljenih u izvještajnom periodu, za 110 djece nije bilo moguće odrediti kojeg su uzrasta, a iz jednog broja prijava proizilazi da se one odnose na povrede prava 20 djece koja su stekla punoljetstvo.

Pol djece

Prema polnoj zastupljenosti djece na čije povrede prava se ukazuje prijavama Ombudsmanu za djecu, proizilazi da su i u 2017. godini dječaci više izloženi situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, njih 331 (u 2016. godini - 355) u odnosu na 275 djevojčica (u 2016. godini - 298). Ista pojava je zapažena i prethodnih godina. U 133 prijave nije naveden pol djeteta. Pol djece nije moguće odrediti ni u slučajevima kada su prijave/žalbe podnesene od strane „grupe roditelja" ili „u ime razreda" i sl.

Pol djece		
Djevojčice	275	34.2%
Dječaci	331	41.2%
Grupe djece	45	5.6%
Nepoznato	133	16.5%
Punoljetna lica	20	2.5%
Ukupno:	**804**	

Odgovorna strana

Odgovorna strana	
Centri/službe za socijalni rad	335
Vaspitno - obrazovne ustanove	136
Pravosudni organi	47
Gradske/opštinske uprave	43
Ministarstva	30
Fondovi	26
Centri javne bezbjednosti	18
Upit za mišljenje/savjet	15
Institucije	13
Ostale javne ustanove	10
Zdravstvene ustanove	10
Privredna društva	9
Javna preduzeća	6
Organi/službe FBiH i drugih država	6
Nevladine organizacije	3
Ostalo (odbojkaški savez, teniski savez)	2
Dječije igraonice	1

Imajući u vidu da se prijave/žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je najčešće u nadležnosti centara za socijalni rad, od ovih institucija se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 335, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom prava djeteta na koju se prijavom ukazuje (u 2016. godini - 262, u 2015. godini 240).

U stalnom porastu je broj prijava koje se odnose na vaspitno obrazovne ustanove na 136 prijava (u 2016. godini - 129, u 2015. godini - 106).

U porastu je i broj prijava koje se odnose na pravosudne organe na 47 prijava (u 2016. godini – 30, u 2014. godini - 67).

U provjeri navoda iznesenih prigovorima vezanim za povredu obrazovnih prava, pored izjašnjenja škole, Ombudsman za djecu je u značajnom broju predmeta tražio postupanje i Republičkog pedagoškog zavoda i Prosvjetne inspekcije.

Način prijema prijave/žalbe

Način prijema žalbe		
Lično	277	44.0%
Telefonom	113	17.9%
Poštom	77	12.2%
Po službenoj dužnosti	69	11.0%
E-mail	68	10.8%
Fax-om	23	3.7%
Iz medija	3	0.5%
Ukupno:	**630**	

Najveći broj prijava/žalbi u izvještajnom periodu, kao i prethodnih godina, građani su predali lično, dolaskom u kancelarije Ombudsmana za djecu, 277 (u 2016. godini - 265), telefonom 113 (u 2016. godini - 102), poštom 77, (u 2016. godini - 57), putem e-maila 68 (u 2016. godini - 84).

Faza rješavanja po prijavama/žalbama

Žalbe u radu 2017.		
Riješene	650	90%
U fazi rješavanja	72	10%
Ukupno:	**722**	

Od ukupnog broja primljenih prijava/žalbi kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitim osnovama, po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu, riješene su 650 ili 90%, a u fazi rješavanja su 72 ili 10%.

Od 650 riješenih žalbi		
Nenadležnost	69	11%
Neosnovano	24	4%

Od 650 riješenih prijava/žalbi, 24 (4%) prijave/žalbe su bile neosnovane, a u 69 (11%) slučajeva se radilo o prijavama za koje Ombudsman za djecu nije imao nadležnost za postupanje. Najčešće se radilo o slučajevima za ostvarenje prava punoljetne djece, o ostvarivanju prava na penziju, traženje savjeta za koje Ombudsman za djecu nije nadležan, finansijska pomoć, pitanja iz radnog odnosa i sl.

B) POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Posebni izvještaji

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom[14], je ovlašten podnijeti i poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preduzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece.

Posebnim izvještajem ukazuje se na propuste koji mogu biti vrlo različiti, a dovode do povrede prava djeteta. Ti propusti mogu biti vezani za postojeća zakonska rješenja koja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta u skladu sa zahtjevima i principima Konvencije i drugim međunarodnim dokumentima u oblasti prava djeteta, ili nadležni organi nepravilnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta ili u proceduri koja nije u skladu sa zakonom rješavaju po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta.

Posebni izvještaji treba da doprinesu sistemskom rješavanju problema kako bi se zaštitila djeca čija su prava ugrožena ili bi mogla biti ugrožena po istom osnovu koji je predmet izvještaja.

Ombudsman za djecu je 2017. godine uradio posebne izvještaje:

1. Zaštita prava i interesa djece bez roditeljskog staranja
2. O tvojim pravima u tvojoj školi

Preporuke

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti, Ombudsman za djecu je ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.[15]

Preporuke date u izvještajnom periodu odnose se i na pojedinačne slučajeve, kojima je nadležnom organu naloženo preduzimanje određenih mjera radi zaštite prava djeteta u konkretnim situacijama, ali i resornim ministarstvima radi preduzimanja potrebnih mjera u određenim oblastima, kako bi se odgovarajućim sistemskim rješenjima otklonile situacije koje dovode do povrede prava i interesa djece.

Preporuke date nadležnim organima radi zaštite prava i interesa djece u pojedinačnim slučajevima, mjera je koju Ombudsman za djecu koristi u situacijama kada u postupku medijacije sa odgovornom stranom nije našao kompromisno rješenje.

1. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite - Raspolaganje imovinom djeteta, broj:115-1-PŽS-1/17, od 30.01.2017.godine.

2. Ministarstvo pravde - Pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče, broj: 107-2-PŽS-2/17, od 01.03.2017.godine.

[14] Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.
[15] Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

3. Ministarstvo porodice, omladine i sporta - Godišnji izvještaj o nasilju nad djecom, broj:126-3-PŽS-3/17, od 01.03.2017.godine.

4. Ministarstvo prosvjete i kulture - Pedagoški standardi i normativi za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja, broj:145-1-UP-4/17, od 01.03.2017.godine.

5. Ministarstvo porodice, omladine i sporta - Zakon o sportu i Pravilnik o organizovanju školskog sporta u Republici Srpskoj, broj:312-2-UP-5/17, od 07.03.2017.godine.

6. Centar za socijalni rad Banja Luka - Pravo djeteta na zaštitu od nasilja, broj:1187-132-PŽ-6/17, od 10.03.2017.godine.

7. Centar za socijalni rad Prnjavor - Postupanje po prijavi nasilja nad djecom, broj:241-19-PŽ-7/17, od 22.03.2017.godine.

8. Centar za socijalni rad Gradiška - Imenovanje staraoca djeteta, broj:242-20-PŽ-8/17, od 11.04.2017.godine.

9. Ministarstvo porodice, omladine i sporta - Dječija igrališta, broj:499-8-PŽS-9/17, od 06.04.2017.godine.

10. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite - Najbolji interes djeteta u ostvarivanju prava na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, broj:458-47-PŽ-10/17, od 07.04.2017.godine.

11. Centar za socijalni rad Bijeljina - Pravo djeteta na adekvatnu roditeljsku brigu, broj:474-6-PŽS-11/17, od 25.04.2017. godine.

12. Centar za socijalni rad Brod - Zaštita najboljeg interesa djeteta, broj:502-50-PŽ-12/17, od 03.05.2017.godine.

13. Centar za socijalni rad Brod - Zaštita prava i interesa maloljetne djece, broj:534-57-PŽ-13/17, od 15.05.2017.godine.

14. Vlada Brčko distrikta, Odjeljenje – odjel za zdravstvo i druge usluge, Pododjel za socijalnu zaštitu, Ostavarivanje prava djeteta na održavanje ličnih odnosa i neposrednog kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi, broj:323-29-PŽ-14/17, od 25.05.2017.godine.

15. Osnovna škola „Sveti Sava" Doboj - Zaštita prava i interesa djeteta, broj:701-69-PŽ-15/17, od 20.06.2017.godine.

16. Dječiji vrtić „Radost" Prijedor - Zaštita prava i interesa maloljetnog djeteta prilikom upisa u vrtić, broj:722-71-PŽ-16/17, od 14.07.2017.godine.

17. JZU Dom zdravlja Nevesinje - Postupanje po Protokolu u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, broj:791-84-PŽ-17/17, od 13.07.2017.godine.

18. JZU Bolnica Istočno Sarajevo - Postupanje po protokolu u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, broj:851-94-PŽ-18/17, od 13.07.2017.godine.

19. Osnovna škola „Vuk Stefanović Karadžić" Doboj – Zaštita djece od vršnjačkog nasilja, broj: 108-69-1-PŽ/17, od 21.08.2017.godine.

20. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite - Najbolji interes djeteta u ostvarivanju prava na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, broj:968-110-PŽ-20/17, od 21.08.2017.godine.

21.Centralna izborna komisija BIH - Povrede prava djece u političkoj kampanji, broj:1063-16-PŽS-16/17, od 24.08.2017.godine.

22. Ministarstvo prosvjete i kulture - Ispunjenost uslova za rad predškolske ustanove, broj:1158-21-PŽS-22/17, od 20.09.2017. godine.

23. JU Javni Fond za dječiju zaštitu - Pomoć za opremu novorođenčeta, broj:1427-169-PŽ-23/17, od 22.11.2017.godine.

24. Osnovna škola „Vuk Stefanović Karadžić" Ugljevik - Zaštita prava i interesa maloljetnog djeteta, broj:1048-122-PŽ-21/17, od 29.11.2017.godine.

25. Osnovna škola „Petar Kočić" Šiprage - Pravo djeteta na zaštitu od nasilja, broj:1136-140-PŽ-24/17, od 19.12.2017.godine.

Mišljenja

Zakonom o Ombudsmanu za djecu [16],Ombudsman za djecu je ovlašten da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta.

Postupanje u skladu sa članom 7. Zakona, za Ombudsmana za djecu je posebno važno, ali je vrlo često, zbog kratkog vremenskog perioda u kome treba dati mišljenje, ograničeno, iz razloga što resorna ministarstva ne dostavljaju Ombudsmanu za djecu predloženi tekst zakona. U izvještajnom periodu izuzetak je Ministarstvo pravde koje je uredno dostavilo materijal sa zahtjevom za dostavljanje mišljenja.

U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima Ombudsman za djecu je dostavio:

1. Mišljenje na Nacrt Krivičnog zakona, broj:487-3-UP/17, od 04.04.2017.godine, dostavljeno Ministarstvu pravde,

2. Mišljenje na Nacrt Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, broj:1374-4-UP/17, od 25.10.2017.godine, dostavljeno Ministarstvu prosvjete i kulture,

3. Mišljenje na Nacrt Zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece, broj: 1409-5-UP/17, od 01.11.2017. godine, dostavljeno Ministarstvu pravde.

[16]Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

V PREGLED POVREDA PRAVA DJETETA PREMA OBLASTIMA

A) LIČNA PRAVA DJETETA

Pravo djeteta na život u porodici i na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi

Prema Porodičnom zakonu Republike Srpske porodicu[17] čine roditelji, odnosno staraoci, hranitelji, usvojitelji i djeca, kao i drugi srodnici koji žive u istom domaćinstvu. Porodica je temelj svakog društva i jedna od najstarijih i najsloženijih društvenih grupa. Mogu biti potpune, nepotpune, usvojiteljske, hraniteljske, itd. To je mjesto gdje se formira i gradi ličnost svakog djeteta i koja je najvažnija karika u pravilnom i potpunom psihofizičkom razvoju djeteta i njegove ličnosti. Socijalna funkcija porodice je veoma važna i ogleda se u vaspitanju djeteta i izgradnji njegovog uvažavajućeg odnosa prema drugim članovima društva i definišu ga kao korisnog, odgovornog i produktivnog člana društvene zajednice u cjelini. Zato je veoma važna institucionalna podrška porodici koja iz bilo kog razloga izgubi neku svoju funkciju.

Obaveza je Republike Srpske da obezbjedi posebnu zaštitu porodici, majci i djetetu u skladu sa međunarodno priznatim ljudskim pravima i osnovnim slobodama[18]. Države članice će uložiti sve napore kako bi se uvažavalo načelo da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost u podizanju i razvoju djeteta. Roditelji ili, u zavisnosti od slučaja, zakonski staraoci imaju glavnu odgovornost za podizanje i razvoj djeteta. Interesi djeteta su njihova osnovna briga. Radi garantovanja i unapređivanja prava sadržanih u ovoj konvenciji, države članice pružaju roditeljima i zakonitim staraocima odgovarajuću pomoć u obavljanju dužnosti vaspitavanja djeteta i obezbeđuju razvoj institucijama, objekata i službi za brigu o djeci[19].

Ombudsman za djecu je u 2017. godini pratio nekoliko slučajeva kada se dijete izdvajalo iz porodice. Uglavnom se radilo o situacijama u kojima je dijete bilo žrtva nekog oblika nasilja ili zanemarivanja. Takođe, zabilježen je i porast broja slučajeva porodica u teškom materijalno-finansijskom stanju i neadekvatnom smještaju. Neki od tih slučajeva su dospjeli i u javnost radi prikupljanja pomoći za te porodice. U ovakvim slučajevima postavljalo se pitanje uloge centara/službi za socijalni rad. U najvećem broju slučajeva centri/službe su odgovarali da im je poznata ta porodica i da su i ranije bili korisnici pomoći, ali se pomoć svodila samo na pružanje jednokratne novčane pomoći ili prehrambenih paketa. Redovno je izostajao dugoročni plan za institucionalnu pomoć i podršku. Posebno se situacija usložnjava kada zbog teških materijalnih prilika u porodici djeca budu zanemarena i/ili izložena različitim oblicima nasilja. Zanemarivanje se ogledalo najčešće u izostanku redovnog školovanja i adekvatnog liječenja. Kada je u pitanju nasilje, najčešće se radilo o ekonomskoj eksploataciji, jer su se djeca često prisiljavala na prosjačenje. Međutim, pred Ombudsmanom za djecu je zabilježen i naročito težak slučaj

[17] Identičnu definiciju porodice sadrži i Zakon o dječijoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 114/17

[18] Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 54/02, 41/08 i 63/14, član 3.

[19] UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

seksualnog zlostavljanja djevojčice sa poteškoćama u razvoju od strane oca koje je rezultiralo njenom trudnoćom. Radilo se o porodici koja se nalazila u veoma teškim materijalnim prilikama.

Jedna od najsloženijih odluka centara/službi za socijalni rad je da li dijete treba ostati u porodici kada dođe do određenog poremećaja u porodici i uz kakvu podršku ili dijete treba odvojiti od porodice. Analizirajući praksu, može se reći da je najzastupljenija odluka centra/službi za socijalni rad da se dijete ipak ostavi u porodici uz uvođenje mjere nadzora. Odluku da se dijete odvoji od porodice centri/službe za socijalni rad donose uglavnom kada se radi o teškim oblicima nasilja nad djetetom nastalog u porodici i to kada je došlo do krivičnog postupka.

Države članice obezbjeđuju da nijedno dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležni organi na osnovu sudskog uvida odluče, u skladu s odgovarajućim zakonom i procedurama, da je takvo razdvajanje neophodno i u najboljem interesu djeteta[20]. Zato, prilikom donošenja odluke o mogućem odvajanju djeteta od porodice centar/služba za socijalni rad mora da sa posebnom pažnjom sveobuhvatno procijeni kompletnu situaciju i najbolji interes djeteta, jer pogrešna i ishitrena odluka može ostaviti neizbrisive posljedice po dijete.

Poseban zabrinjavajući vid odvajanja djeteta od biološke porodice je kada maloljetnik zasnuje svoju porodicu ulaskom u brak ili vanbračnu zajednicu. Problem tzv. maloljetničkih brakova može se posmatrati sa više aspekata, ali je nesporno da ostavlja trajne negativne posljedice po psihofizički razvoj djece.

Porodični zakon[21] ostavlja mogućnost, da samo izuzetno i u opravdanim situacijama, sud može u vanparničnom postupku dozvoliti zaključenje braka licu mlađem od 18, a starijem od 16 godina, pod uslovom da je tjelesno i duševno sposobno za vršenje prava i dužnosti koje iz braka proizilaze, što zahtijeva da se u svakom konkretnom slučaju procijeni šta je opravdani interes koji će dozvoliti zaključivanje braka djeci prije punoljetstva. Pri tome se uvijek traži i mišljenje centra/službi za socijalni rad.

Prema istraživanju Ombudsmana za djecu sprovodenog 2010. godine u Republici Srpskoj je od 2006. do 01.11.2009. godine zaključeno 268 brakova sa maloljetnim licem[22]. To je samo broj zaključenih brakova sa maloljetnim licem za koje je sud dao dozvolu.

Problem bračnih i vanbračnih zajednica sa maloljetnim licima je prisutan i danas. Posebno je zabrinjavajuće da i ne znamo stvarni broj djece u vanbračnim zajednicama, niti koja je donja dobna granica djece koja žive u takvim zajednicama. Ombudsman za djecu je prepoznao učestalost pojave u praksi da su već zasnovane vanbračne zajednice razlog za traženje dozvole za zaključivanje braka. Takve zajednice mogu dovesti do trudnoće i prije navršenih 16 godina života, kada se najčešće čeka ispunjenje tog uslova da bi se podnio zahtjev sudu za dozvolu braka.

Razvod braka je u našem društvu najčešći način ugrožavanja dječijeg prava na porodicu i život sa oba roditelja. Razvod je sam po sebi traumatična situacija za cijelu porodicu, a posebno za djecu. Djeca su uplašena novonastalom situacijom i zabrinuta. Razvod roditelja je izvan dječije kontrole, najčešće dugotrajan, bolan i sa nepredvidivim ishodima. Zato je veoma važno da tokom i nakon razvoda kod roditelja postoji minimum međusobne tolerancije koji je potreban da se dijete i njegovi interesi stave na prvo mjesto. Visoki nivo međusobne netolerancije i konflikta između roditelja uvijek predstavlja veliki izvor stresa za dijete sa dugotrajnim negativinim posljedicama. Roditelji u procesu razvoda često

[20] UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.
[21] Porodični zakon, član 36.
[22] Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu – Problemi i rizici maloljetničkih brakova, 2010. godine

zaboravljaju da djeca znaju i više nego što to roditelji misle i da sigurno imaju svoje vlastito mišljenje o njihovom razvodu. Naročito su za djecu traumatične situacije kada roditelji govore negativno jedno o drugom i istovremeno tražeći od djeteta da se odluči za jednog od njih. Razvod braka je za djecu još više stresan ako povlači za sobom i neke druge promjene njihovog dosadašnjeg života: preseljenje, promjena škole, novi brak roditelja i slično.

U posljednje se vrijeme sve više govori o veoma zabrinjavajućoj demografskoj slici u Republici Srpskoj. Imamo sve manje djece, manje novih brakova, a broj razvedenih brakova je, sa manjim odstupanjima proteklih par godina, uglavnom konstantan. Prema statistici[23], 2016. godine je sklopljeno 332 braka manje nego prethodne godine, a razvedeno 1025 brakova. Takođe, nastavio se i trend razvoda brakova koji su trajali manje od 5 godina.

	2013.	**2014.**	**2015.**	**2016.**
Zaključeni brakovi	5467	5823	5895	5563
Razvedeni brakovi	1052	1106	1143	1025

Trajanje razvedenih brakova	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**
Manje od godinu	30	31	24	31
1 – 2 godine	108	96	136	111
3 – 4 godine	98	113	117	114
Ukupno do 5 godina	236	240	277	262
Više od 5 godina	816	866	866	769
Ukupno:	**1052**	**1106**	**1143**	**1025**

Broj izdržavane djece u razvedenim brakovima	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**
Brakova bez djece	408	419	491	263
1 dijete	247	233	274	221
2 djece	182	190	207	165
3 i više djece	53	44	30	31
Nepoznato	162	220	141	345
Ukupno djece:	**482**	**467**	**511**	**417**

[23] Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak za 2017. godinu

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao po 111 prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta zbog nemogućnosti kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi. U najvećem broju slučajeva Ombudsmanu za djecu su se obraćali očevi sa žalbom da nakon razvoda ili prestanka vanbračne zajednice zbog reakcije majke nemaju nikakav kontakt sa djetetom ili je kontakt neredovan ili kraćeg vremenskog trajanja nego što je predviđeno. Očevi ističu da se od njih zahtijeva da redovno plaćaju izdržavanje i da se stalno postavljaju neki novi zahtjevi, a da od majke niko ne zahtijeva da omogući redovan kontakt djece i oca. S druge strane, majke najčešće ističu da dijete nije psihički spremno na kontakte sa ocem i da otac ne plaća njegovo izdržavanje. Majke ističu i da očevi u svojim zahtjevima za viđanje djeteta zanemaruju subjektivne okolnosti na strani djeteta, npr. da je bolesno ili da ima neke vannastavne aktivnosti i sl. Očevi na to odgovaraju, da propušteno vrijeme sa djetetom ne mogu nadoknaditi i da moraju da čekaju naredni termin.

Porodičnim zakonom je utvrđeno da će se roditelji nakon razvoda sporazumjeti o načinu održavanja ličnih odnosa između roditelja sa kojim dijete ne živi i djeteta. Ako do takvog sporazuma ne dođe, odluku o tome donosi nadležni organ starateljstva. Održavanje ličnih odnosa roditelja sa djecom može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite ličnosti i drugih interesa djece.

Problemi na koje se ukazuje prijavama Ombudsmanu za djecu odnose se na djecu bez obzira da li se radi o razvodu braka ili prekidu vanbračne zajednice. Prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu, ukazuju najčešće na sljedeće:

- Roditelj sa kojim dijete živi ne poštuje ranije zaključeni sporazum o načinu održavanja ličnih odnosa prisiljavajući na taj način roditelja sa kojim dijete ne živi da se obraća nadležnom centru/službi za socijalni rad za njihovo reagovanje, što zahtijeva odgovarajući postupak i vrijeme.
- Nedovoljno razumljiva i slobodnom tumačenju ostavljena rješenja o načinu održavanja ličnih odnosa u smislu npr.
    - da vrijeme i/ili mjesto preuzimanja djeteta nije dovoljno precizno uređeno ili
    - propušteno je da se uredi viđanje djeteta tokom praznika ili za vrijeme školskog raspusta i slično.
- Izostanak odgovarajuće reakcije centra/službe za socijalni rad prema roditelju sa kojim dijete živi, a koji se namjerno ne pridržava odluke o načinu održavanja ličnih odnosa, odnosno, koji namjerno onemogućava sprovođenje odluke. Naime, nesporno je da dijete ima pravo na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora snositi i roditelj koji to onemogućava, ali i nadležni organ zbog propusta da preduzme sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta. U situaciji kada se djetetu uskraćuje održavanje ličnih odnosa sa roditeljem, mjere organa starateljstva moraju biti efikasne i blagovremene. Navedeno pravilo se ne odnosi na slučajeve u kojima nadležni organ u sprovedenom postupku nesporno utvrdi da kontakti mogu biti na bilo koji način štetni po dijete i da nisu u njegovom najboljem interesu.
- Neefikasni i dugi postupci o načinu održavanja ličnih odnosa pred centrima/službama za socijalnu zaštitu što ima za krajnji rezultat uskraćivanje prava djeteta na oba roditelja. S jedne strane, centri/službe ističu da je to posljedica neriješenih i poremećenih odnosa, pa čak i otvorenog konflikta između razvedenih roditelja i koji su ponekada spremni i da manipulišu sa djecom s ciljem da povrijede bivšeg supružnika. S druge strane, roditelji odgovornost za nepotrebno odugovlačenje postupka prebacuju na centre/službe najčešće ističući njihovu navodnu pristrasnost drugom

roditelju i da ne uvažavaju mišljenje djeteta i njegov najbolji interes. Prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu stranu samo dodatno usložnjava ionako složenu situaciju nastalu razvodom braka. Svakako da najteže posljedice snose djeca, jer oni najčešće i nemaju kontakt sa roditeljem sa kojim ne žive za sve vrijeme trajanja postupka pred centrom/službom za socijalni rad.

- Centri/službe za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom propisanom roku. Ombudsman za djecu je i ranijim izvještajima ukazao na problem da centri/službe za socijalni rad u određenom broju slučajeva ne donesu odluku po zahtjevu stranke u roku od 60 dana od dana podnošenja zahtjeva[24].
- U postupcima pred sudom za razvod braka, sud odlučujući o razvodu istovremeno odlučuje i o povjeravanju djece rođene u braku i njihovom izdržavanju nakon razvoda braka. Način održavanja ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim dijete ne živi nakon razvoda braka je u nadležnosti centra/službi za socijalni rad. Međutim, kada su u pitanju djeca rođena van braka onda postoji zakonska nadležnost centara/službi za socijalni rad da odlučuju o povjeravanju djece nakon prekida vanbračne zajednice. Ovakvo rješenje u praksi često prozivodi dodatne probleme, naročito u slučaju poremećenih odnosa vanbračnih supružnika. U Ustavu Republike Srpske jasno je utvrđeno da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku[25]. Djeca rođena van braka moraju imati pod istim uslovima pravo na sudsku zaštitu kao i djeca u rođena u braku. Zato su neophodne odgovarajuće izmjene Porodičnog zakona Republike Srpske u smislu da odluka o povjeravanju djece rođene van braka bude u nadležnosti suda.

Centar/služba za socijalni rad mora u svakom pojedinačnom postupku koji se tiču djece nesporno utvrditi njihov najbolji interes. Nedopustivo je samo deklarativno pozivanje na najbolji interes djeteta bez pravilnog i potpunog utvrđivanja svih činjenica i oklonosti svakog pojedinačnog slučaja i pravilna primjena propisanog postupka[26]. Ombudsman za djecu podsjeća da Porodični zakon Republike Srpske utvrđuje da u svim aktivnostima koje se tiču djeteta najbolji interes djeteta mora biti prioritet[27].

„Sve srećne porodice liče jedna na drugu, svaka nesrećna porodica je nesrećna na svoj način." („Ana Karenjina"- Lav Nikolajevič Tolstoj)

[24] Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 13/02, 87/07, 50/10, član 206. utvrđuje: *"U ostalim slučajevima kada se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti ako je to u interesu stranke, organ je dužan donijeti rješenje i dostaviti ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako posebnim propisom nije određen kraći rok."*

[25] Ustav Republike Srpske, član 36.

[26] Zakon o opštem upravnom postupku, član 197.

[27] Porodični zakon Republike Srpske, član 81.v.

Pravo djeteta na izdržavanje

Pravo djeteta na izdržavanje jedno je od njegovih osnovnih prava. Država je obavezna preduzeti sve potrebne mjere kako bi obezbjedila da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete.[28]

Pravo djeteta na izdržavanje je pravo djeteta i ne zavisi od odnosa medju roditeljima niti od statusa bračne zajednice, bez obzira da li su roditelji u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, da li je dijete rođeno u bračnoj zajednici ili nije, da li roditelj ostvaruje kontakt sa djetetom.

Postoje brojni problem vezani za ostvarivanje prava na izdržavanje, a to su:

- da je pravo djeteta na izdržavanje podređeno mogućnostima davaoca izdržavanja, jer je zakonom propisano da se izdržavanje određuje u procentu od stalnih novčanih primanja,
- nije definisana donja granica iznosa izdržavanja,
- izdržavanje djeteta u pogledu izvršenja, nije prioritetno u odnosu na druga potraživanja,
- nema zvaničnih podataka o broju djece čiji roditelji ne izvršavaju svoju obavezu izdržavanja, niti postoje mehanizmi koji bi omogućili praćenje procesa izbjegavanja izdržavanja (rad na crno, neprijavljivanje dodatnih zarada i sl.),
- postojeće odredbe zakona koje se odnose na navedenu oblast, kao i određena ovlaštenja odnosno mogućnosti date nadležnim organima ne koriste se u praksi,[29]
- pravosnažne odluke sudova o obavezi plaćanja izdržavanja za dijete se ne izvršavaju, što tražioce izdržavanja izlaže dodatnim troškovima jer je potrebno pokretati nove postupke,
- iako je izbjegavanje plaćanja izdržavanja krivično djelo, ni to nije garancija da će se osigurati potrebno izdržavanje.

Zbog svega toga potrebno je preduzeti odgovarajuće sistemske mjere koje moraju obezbjediti da roditelji svoju obavezu izdržavanja djeteta i izvršavaju. Za unapređenje sistema i zaštitiu djeteta i njegovog prava na izdržavanje neophodne su prije svega izmjene i dopune Porodičnog zakona , jer je država obavezna preduzeti sve potrebne mjere kako bi obezbijedila da dijete dobija izdržavanje.

Pravo na putnu ispravu

Zakonom o putnim ispravama BiH[30] i Uputstvom o načinu utvrđivanja ispunjavanja uslova za izdavanje putne isprave iz člana 18. stav 3. Zakona o putnim ispravama BiH[31], kao podzakonskim aktom propisan je postupak izdavanja putne isprave. Zahtjev za izdavanje putne isprave za dijete, shodno odredbi iz člana 18. Zakona o putnim ispravama Bosne i Hercegovine, nadležnom organu podnosi jedan roditelj uz saglasnost drugog roditelja.

---

[28] UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

[29] Iako je Porodičnim zakonom utvrđeno da roditelj grubo zanemaruje roditeljsko pravo ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava djeteta donio nadležni organ, centri za socijalni rad ne koriste zakonom utvrđena ovlaštenja i ne preduzimaju mjere porodično-pravne zaštite radi zaštite prava i interesa djeteta u ovoj oblasti.

[30] Zakon o putnim ispravama BiH, „Službeni glasnik BiH", broj: 4/97, 1/99, 9/99, 27/00, 32/00, 19/01, 47/04, 53/07, 15/08, 33/08, 39/08 i 60/13

[31] Uputstvo o načinu utvrđivanja ispunjavanja uslova za izdavanje putne isprave iz člana 18. stav(3) Zakona o putnim ispravama BiH, „ Službeni glasnik BiH", broj: 55/09 i 12/14

Potrebnu saglasnost oba roditelja za izdavanje putne isprave zakonodavac je propisao, u namjeri da oba roditelja budu upoznata sa djetetovim ostvarenjem prava na putnu ispravu, kao i sa eventualnim putovanjem djeteta.

S obzirom na činjenicu da porodice ponekad nisu kompletne zbog čega u nekim slučajevima nije moguće obezbijediti saglasnost oba roditelja, zakonodavac je predvidio i propisao određene izuzetke u postupku izdavanja putne isprave za dijete. Stavom 3. člana 18. pomenutog Zakona određeni su izuzeci kada djetetu može da bude izdata putna isprava i bez saglasnosti oba roditelja. Ti izuzeci se odnose na sljedeće slučajeve: ako se jedan od roditelja vodi kao nestalo lice, ako je jedan od roditelja nepoznatog prebivališta ili boravišta, ako je jedan od roditelja nedostupan organu za izdavanje putne isprave, ako je jednom od roditelja odlukom suda, dodijeljeno starateljstvo nad djetetom, osim u slučaju da istom odlukom izdavanje putne isprave i putovanje djeteta u inostranstvo nije uslovljeno saglasnošću oba roditelja.

Zakonom je propisano da je organ nadležan za izdavanje putne isprave dužan da po službenoj dužnosti utvrdi ispunjavanje uslova koji se odnose na naprijed navedene izuzetke u skladu sa Uputstvom o načinu utvrđivanja uslova za izdavanje putne isprave iz člana 18. stav 3. Zakona o putnim ispravama BiH. Ovim Uputstvom detaljnije je regulisan način postupanja i utvrđivanja uslova za izdavanje putne isprave za dijete u slučaju kada se jedan roditelj vodi kao nestali, ili je nepoznatog boravišta ili prebivališta, kada i kako se u slučaju kada je to potrebno obezbjeđuje saglasnost za putnu ispravu od strane oba roditelja, te postupanje organa za izdavanje putne isprave u slučaju kada je dijete za koje se podnosi zahtjev rođeno u vanbračnoj zajednici, a drugi roditelj ne želi da da potrebnu saglasnost.

Problemi koji dovode do povrede ili ugrožavanja prava djeteta na putnu ispravu najčešće su proizvod loših ili trajno poremećenih odnosa prvenstveno između roditelja u porodici/vanbračnoj zajednici, i kao takvi veoma lako se manifestuju već na početku postupka ostvarenja prava na putnu ispravu. Zahtjev za putnu ispravu podnosi roditelj sa kojim dijete živi u nefunkcionalnoj porodici/vanbračnoj zajednici, ili sa kojim dijete živi poslije razvoda braka, ističući da drugi roditelj izbjegava ili jednostavno odbija da da saglasnost, da ga ucjenjuje i da davanje saglasnosti uslovljava na različite načine. Roditelj koji odbija da da saglasnost, takvo svoje postupanje najčešće opravdava strahom da će drugi roditelj odvesti dijete u inostranstvo, zbog čega će održavanje ličnog odnosa sa djetetom njemu biti neredovno, otežano ili trajno onemogućeno, ili jednostavno kaže da to radi namjerno jer mu drugi roditelj uskraćuje kontakt sa djetetom i učešće u njegovom vaspitanju.Nažalost u takvim slučajevima najviše trpe i pate upravo djeca. Neriješeni problemi i loši međusobni odnosi između roditelja ne treba da budu povod ili razlog zbog kojeg je djetetu ugroženo ili onemogućeno pravo na putnu ispravu te time i pravo na putovanje.

Porodičnim zakonom jasno je utvrđeno da su roditelji ravnopravni u vršenjiu svojh roditeljskih prava i dužnosti, da oba roditelja imaju jednake obaveze i odgovornost prema djeci i da roditeljsko pravo roditelji vrše sporazumno, a da, u slučaju neslaganja roditelja o vršenju roditeljskog prava odlučuje organ starateljstva. Shodno ovakvim odredbama, u slučaju kada ne postoji saglasnosti roditelja u vezi sa pravom na putnu ispravu, a saglasnost oba roditelja je potrebna, organ starateljstva je taj koji štiti prava i interese djeteta i taj organ će, na zahtjev organa nadležnog za izdavanje putne isprave, dati svoje mišljenje u svakom konkretnom slučaju, imajući u vidu kompletnu porodičnu situaciju, ali i potrebe djeteta i njegov najbolji interes.

Organ nadležan za izdavanje putne isprave obavezan je da primi svaki zahtjev za izdavanje putne isprave za dijete i da po službenoj dužnosti utvrdi da li su ispunjeni uslovi koji se odnose na situaciju kada se putna isprava izdaje u skladu sa podzakonskim aktom

u navedenim izuzecima. Nažalost, u praksi se dešava, a zbog toga su se roditelji i obraćali Ombudsmanu za djecu, da nadležni u tom organu, u momentu podnošenja zahtjeva za izdavanje putne isprave roditeljima po automatizmu skreću pažnju na to da je potrebna saglasnost oba roditelja i upućuju ih da oni obezbijede saglasnost drugog roditelja. Najčešće tada i bez stvarnog razloga, često i zbog loše komunikacije između roditelja i službenika nastaje problem i nerazumijevanje.

Postupajući po pritužbama roditelja Ombudsman za djecu je zapazio da je organ za izdavanje putne isprave propustio da se po službenoj dužnosti obrati organu starateljstva i da zatraži mišljenje u vezi sa zahtjevom za izdavanjem putne isprave za dijete, nego je od roditelja zahtijevao da on obezbijedi saglasnost drugog roditelja. Jedan roditelj je ukazao i na slučaj u kojem je organ za izdavanje putne isprave ignorisao stav i mišljenje organa starateljstva o potrebi da se djeci izda putna isprava, usljed čega je postupak ostvarenja prava na putnu ispravu za dijete trajao bespotrebno dugo, zbog čega djeca nisu mogla da otputuju na školsku ekskurziju. Ombudsman je zapazio da je nekoliko roditelja bilo upućeno da pribave saglasnost drugog roditelja iako ta saglasnost nije bila potrebna jer odlukom o razvodu braka takva saglasnost nije bila uslovljena.

Ombudsman za djecu je razmatrao pritužbe roditelja zbog ugrožavanja prava na putnu ispravu i konstatovao da je njihov broj manji nego prethodnih godina. U svim slučajevima uočio je propuste koji su uzrokovani nedovoljnom saradnjom organa, neujednačenom praksom i pristupom u postupanju nadležnih organa. Nažalost, takvo njihovo postupanje uzrokovalo je povrede i ugrožavanja prava djece na putnu ispravu. Radi otklanjanja uočenog potrebno je da organi za izdavanje putne isprave i organi starateljstva ubuduće kvalitetno sarađuju, postupaju striktno po odredbama propisa koji uređuju ovu oblast, te da, prilikom odlučivanja u svakom postupku izdavanja putne isprave za dijete postupaju u najboljem interesu djeteta.

Prava djece i višečlane porodice

Republika Srpska još od 2002. godine bilježi negativan prirodni priraštaj. Veoma je zabrinjavajuće da je pad stope nataliteta konstanta već godinama unazad, ali je zabrinjavajuća i aktuelna regresija ovih podataka iz godine u godinu. Negativan prirodni priraštaj ima brojne dalekosežne posljedice: konstantno smanjenje broja učenika, smanjenje radnosposobnog i fertilnog stanovništva, starenje stanovništa, i još mnoge druge.

Nevladin sektor ističe da višečlane porodice, a naročito porodice sa četvoro i više djece trebaju konkretne mjere podrške. Prije svega kroz povećanje stope zaposlenosti roditelja. Veoma je važna i adekvatna podrška obrazovanju i stipendiranju majki iz ovih porodica kako bi nakon završenog školovanja mogle doprinijeti većoj samoodrživosti domaćinstva. Potrebne su mjere podrške adekvatnom stambenom zbrinjavaju koje se mogu realizovati i kroz subvencionisanje kamata na stambene kredite; zatim, utvrđivanje višečlanosti porodice kao posebnog kriterija prilikom bodovanja za sticanje prava na stipendiranje djece i subvencionisanje naknada za korištenje usluga obdaništa.

U izvještajnom periodu, Vlada Republike Srpske je donijela Odluku o odobrenju plasmana sredstava namijenjenih za realizaciju programa "Fond treće i četvrto dijete" kojom se majkama sa prebivalištem u Republici Srpskoj odobrava jednokratna novčana naknada u 2017. godini za svako trećerođeno i četvrtorođeno dijete.

U izvještajnom periodu je stupio na snagu i novi Zakon o dječijoj zaštiti[32] kojim se utvrđuju prava u oblasti dječije zaštite. Novina u odnosu na prethodni zakon je uvođenje pronatalitetne naknade[33]koju ostvaruje majka sa prebivalištem u Republici Srpskoj za svako trećerođeno i četvrtorođeno dijete, bez obzira na materijalni status porodice i mjesto rođenja djeteta. Ova naknada se isplaćuje u jednokratnom iznosu od 600 KM za trećerođeno dijete i u iznosu od 450 KM za četvrtorođeno dijete.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske[34] članom 11. daje mogućnost jedinicama lokalne samouprave da svojom odlukom, pored prava utvrđenih ovim zakonom, a u skladu sa potrebama stanovništva, mogu da utvrde i druga prava i usluge, uslove i kriterijume za njihovo ostvarivanje. Međutim, analiza pokazuje da se nivo i količina ostvarivanja prava višečlanih porodica na loklanom nivou razlikuje u opštinama/gradovima u Republici Srpskoj i da je ovakvo stanje posljedica različitih finansijskih mogućnosti budžeta pojedinih lokalnih zajednica.

U Republici Srpskoj trenutno **ne postoji jedinstvena službena baza podataka** iz koje bi bili dostupni podaci o broju porodica ili broju djece iz višečlanih porodica. Prema podacima iz službenih evidencija Javnog fonda za dječiju zaštitu u Republici Srpskoj ima 1826 porodica sa četvoro i više djece i 7869[35] djece u ovim porodicama, a kojima je priznato pravo na dodatak na djecu. Međutim, pravom na dodatak na djecu nisu obuhvaćene sve porodice, nego samo porodice koje su ispod imovinskog cenzusa potrebnog za ostvarivanje prava na dodatak na djecu, što znači da je broj porodica sa četvoro i više djece veći. Uduženja građana iz Republike Srpske nemaju potpune evidencije o ovim podacima, ali prema njihovoj procjeni u Republici Srpskoj ima oko 5000 porodica sa četvoro i više djece.

Analizirajući situaciju u ovoj oblasti na osnovu podataka prikupljenih posebnim istraživanjem[36] u ovoj oblasti, svakodnevnim kontaktima sa nadležnim organima i ustanovama, ali i postupanjem po pojedinačnim žalbama, Ombudsman za djecu smatra da je potrebno preduzimanje mjera i aktivnosti s ciljem podrške djeci iz višečlanih porodica, na način da se institucionalno:

- Preduzmu potrebne mjere i aktivnosti na izradi službene baze podataka o višečlanim porodicama, te da se na osnovu analize utvrđenih potreba i realnih mogućnosti definišu prioriteti podrške;

- Preduzmu potrebne mjere radi kontinuirane informativne kampanje o pozitivnim primjerima iz života višečlanih porodica s ciljem razbijanja stereotipa i predrasuda o tim porodicama i podizanja svijesti građana da ove porodice nisu problem društva nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja;

- Procjenom dosadašnjih mjera i aktivnosti i efekata njihove primjene, Strategijom razvoja porodice, između ostalog, identifikuju problemi porodica i djece iz višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te da se na realno zasnovanim potrebama i mogućnostima definiše dugoročna politika i prioriteti radi unapređenja položaja djece iz višečlanih porodica, definišu nosioci aktivnosti i rokovi za realizaciju postavljenih ciljeva;

[32] „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 114/17
[33] Zakon o dječijoj zaštiti, član 36.
[34] „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 37/12
[35] Podaci iz Posebnog izvještaja Ombudsmana za djecu, 2016.godina
[36] Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu o položaju djece u porodicama sa četvoro i više djece u Republici Srpskoj

- Da se kao poseban kriterijum za dodjelu stipendija između ostalih, definiše višečlanost porodice prilikom dodjele stipendija za djecu iz ovih porodica koja pohađaju srednju školu ili studiraju, kao i posebne stipendije za majke iz ovih porodica koje se vanredno školuju;

- Pomoć u stambenom zbrinjavanju višečlanih porodica kroz stimulativne kamate ili subvencionisanjem kamata na stambene kredite od strane organa republičkog ili lokalnog nivoa.

- Da se sagledaju realne mogućnosti s ciljem da se poveća obuhvat djece korisnika prava na dodatak na djecu, kao i nominalni iznos dodatka za djecu.

- Da se Odlukom o donaciji besplatnih udžbenika obuhvate svi učenici-djeca osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, a naročito ako se radi o djeci sa smetnjama u razvoju.

Izvršenje odluka nadležnih organa, ustanova i službi

- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu[37] kojom se ukazuje na povredu prava djeteta iz razloga što je presudom Osnovnog suda Republike Srbije, 2015. godine, dijete povjereno majci i uređen način održavanja ličnih odnosa između djeteta i oca, ali kako je majka sa djetetom doselila kod roditelja u Republiku Srpsku, otac nema kontakt sa djetetom na način utvrđen pravosnažnom presudom, pa su povrijeđena prava djeteta na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi.
- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu[38] kojom se ukazuje da su roditelji pred nadležnim centrom za socijalni rad zaključili sporazum o načinu regulisanja ličnih odnosa oca sa djetetom, da se sporazum nije poštovao, da je otac o tome obavijestio centar i tražio da pokrene postupak prinudnog izvršenja sporazuma. Majka je u međuvremenu podnijela zahtjev za izmjenu sporazuma tražeći da centar donese odluku o načinu održavanja ličnih odnosa oca sa djetetom. S obzirom da centar za socijalni rad nije postupio ni po jednom zahtjevu roditelja povrijeđena su prava djeteta na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi.
- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu[39] kojom se ukazuje na povredu prava djeteta iz razloga što je rješenjem škole učeniku izrečena vaspitno disciplinska mjera – premještaj iz odjeljenja u odjeljenje, zbog teže povrede dužnosti učenika, izazivanja tuče i vršnjačkog nasilja nad drugim učenikom. Kako se otac učenika počinioca nasilja protivio izvršenju vaspitno disciplinske mjere škola nije premjestila učenika u drugo odjeljenje, a učenik žrtva nasilja zbog straha od ponovnog nasilja ne pohađa nastavu, pa su povrijeđena prava djeteta na obrazovanje i zaštitu od nasilja.
- Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu[40] kojom se ukazuje da je centar za socijalni rad 2015. godine donio rješenje o načinu regulisanja ličnih odnosa oca sa djetetom, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite 2016. godine, rješavajući žalbu majke, preinačilo je rješenje prvostepenog organa i lični odnos oca sa djetetom uredilo drugačije, te naložilo organu starateljstva da po isteku perioda od šest mjeseci reguliše lične odnose oca i djeteta na trajnoj osnovi. Kako organ starateljstva nije

[37] Predmet broj: 737-78-PŽ/17
[38] Predmet broj: 1127-137-PŽ/17
[39] Predmet broj:1136-140-PŽ/17
[188] Predmet broj: 1180-149-PŽ/17

postupio po uputama ministarstva povrijeđena su prava djeteta na održavanje ličnih odnosa sa roditeljem sa kojim ne živi.

U navedenim i drugim sličnim predmetima su konstatovane povrede prava djeteta jer se pravosnažne i izvršne odluke nadležnih službi ne izvršavaju. Roditelji su ogorčeni i postavljuju pitanje svrsishodnosti vođenja postupka pred nalležnim službama.

Ombudsman za djecu podsjeća da su pravosnažne i izvršne odluke nadležnih službi i organa obavezujuće i za roditelje, ali i za nadležne službe i njihovo izvršenje se ne može i ne smije dovoditi u pitanje. Ukoliko je došlo do nekih promjenjenih okolnosti na strani djeteta, zakon je ostavio mogućnost ponovnog uređenja po propisanim pravilima i propisanom postupku. Najbolji interes djeteta mora imati prioritet. Izvršne sudske odluke izvršavaju sudovi prema pravilima Zakona o izvršnom postupka[41], a upravne i druge akte izvršavaju organi uprave prema pavilima Zakona o opštem upravnom postupku.

Nepoštovanje potpisanog sporazuma, i/ili pravosnažnih i izvršnih upravnih akata, i/ili odluka, od strane roditelja, kao i indiferentan odnos nadležnih institucija prilikom primjene i sprovođenja tih akata i odluka, predstavlja povredu prava djeteta, jer se tako uskraćuje određeno pravo djeteta utvrđeno zakonom i konvencijom.

Postupak izvršenja obuhvata skup mjera i aktivnosti s ciljem da se i prinudno protiv volje izvršenika obezbijedi pravna zaštita djeteta. S obzirom da je pravo djeteta predmet zaštite u izvršnom postupku, izvršenje se mora sprovoditi sa posebnom pažnjom i senzibilitetom tako da dijete čije se pravo štiti, ni na koji način ne smije da trpi posledice prinude koje se u tom postupku primjenjuje prema trećim licima.

Podnesene prijave ukazuju da se prinudna izvršenja odluka najčešće sprovode u postupcima održavanja ličnih kontakata sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i postupcima prinudne naplate izdržavanja djeteta. Primarna obaveza suda i centara/službi za socijalni rad je da u svakom konkretnom slučaju preduzmu sve potrebne mjere i radnje u cilju zaštite najboljeg interesa djece.

Ažurnost i efikasnost nadležnih organa u izvršavanju svojih odluka cijeni se na osnovu blagovremenog preduzimanja mjera u periodu njihovog sprovođenja, tako da nepoštovanje zakonskih rokova i odugovlačenje postupka izvršenja bez obzira na razloge nije u interesu djeteta. Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnih odluka, ne rješava problem, već samo dodatno komplikuje i onako teške odnose u porodici i dodatno udaljava dijete od roditelja sa kojim ne živi.

Djeca ničim nisu doprinijela da budu dio izvršnog postupka, zbunjeni su i iznevjereni, pod snažnim pritiskom jednog ili oba roditelja, po ko zna koji put dovedeni u situaciju da biraju između oca i majke, a sve to dugoročno ostavlja posljedice na njihovo odrastanje. Zato sistem mora iskoristiti sve mehanizme koji će obezbijediti ostvarivanje prava djece u ovim postupcima. Zato sud daje svoj doprinos odlučujući o ostvarivanju prava djeteta na kontakte i druženja i drugim pravima u postupku razvoda braka. Radi toga Ombudsman za djecu već nekoliko godina inicira donošenje novog ili značajnije izmjene postojećeg Porodičnog zakona.

[41] Zakon o izvršnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 59/03, 85/03, 64/05,118/07, 29/10, 57/12 i 67/13

B) DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta, zagarantovano svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima[42] je pravo djeteta na život u porodici.

Porodica, kao osnovna jedinica društva, prirodna je i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece. Tu dijete stiče prva znanja, upoznaje druge i drugačije, tu odrasta i uči. Ono što mu je potrebno je briga i pažnja odraslih, prije svih roditelja.
Ali, ako dijete nema biološku porodicu, ako su roditelji napustili dijete ili iz bilo kojih drugih razloga nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama[43], djetetu je opet potrebna porodica, alternativna-hraniteljstvo ili usvojenje, koje će bolje od bilo kojeg doma biti podrška djetetu u odrastanju.

Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.[44]

Brojni su razlozi zbog kojih dijete ostaje bez roditeljskog staranja. Ovaj pojam uključuje dijete bez roditelja, odnosno djecu koja imaju roditelje, ali se o njima ne staraju. Drugim riječima, to su djeca bez oba roditelja (čiji su roditelji umrli ili nestali); nepoznatih roditelja ili roditelja čije boraviše je nepoznato; napuštena od strane roditelja (roditelja koji su zanemarili svoje roditeljske dužnosti duže od jedne godine); roditelja potpuno lišenih roditeljskih prava; roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost (roditelji ove djece su živi, ali su iz bilo kog razloga, privremeno ili trajno, spriječeni da vrše roditeljsko pravo, lišeni poslovne sposobnosti, još nisu stekli poslovnu sposobnost i sl.).

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, dijete bez roditeljskog staranja je dijete koje nema roditelje, koje je napušteno od roditelja, čiji roditelj nije u mogućnosti da mu pruži potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava.[45]

Prema Konvenciji, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.[46]

Takvo staranje, treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Zahtjev Konvencije je obaveza države da, u skladu sa zakonom, u svim slučajevima kada razvoj i

---

[42] Porodični zakon, član 81.stav 1*: Roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.*

[43] Ustav Republike Srpske, član 36: *Maloljetnici o kojima se roditelji ne staraju, imaju posebnu zaštitu.*

[44] UN Konvencija o pravima djeteta, član 9: *Strane ugovornice će obezbijediti da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti, uz sudski nadzor, odrede u skladu sa važećim zakonom i postupkom, da je takvo odvajanje neophodno u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti neophodna u određenom slučaju, kao npr. ako roditelji zlostavljaju ili zanemaruju dijete ili žive odvojeno pa se mora donijeti odluka o mjestu stanovanja djeteta.*

[45] Zakon o socijalnoj zaštiti, član 18.stav a) tačka 1.

[46] UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

odrastanje djeteta nije moguće u biološkoj porodici, djetetu obezbijedi uslove za nesmetan razvoj, imajući pri tome u vidu da najbolji interes djeteta mora biti prioritet.

Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece[47] ukazuju na potrebu za relevantnom politikom i praksom u pogledu dva osnovna principa: nužnost i prikladnost. U osnovi nužnosti je potreba da se djeca podrže kako bi ostala sa svojom porodicom i kako bi u njoj bila zbrinuta. Izdvajanje bilo kojeg djeteta iz njegove, odnosno, njene porodice trebala bi biti krajnja mjera, a prije donošenja takve odluke, potrebno je provesti rigoroznu participatornu procjenu.

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtjevna obaveza države i pored jasno definisanih i postavljenih normativnih okvira i definisanih procedura, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima/službama za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci i onda kada je rješenjem centra/službe djeci obezbijeđena odgovarajuća alternativna briga.

Razdvajanje djeteta od roditelja je represivna mjera koja se primjenjuje samo onda kada je nadležni organ utvrdio da nije u najboljem interesu djeteta da živi sa roditeljima i u pravilu kad su iscrpljene sve druge preventivne mjere. Osnovni kriterij za izdvajanje djece iz porodice je ugroženost psihofizičkog razvoja djeteta, a kao okolnosti najčešće se navode siromaštvo, alkoholizam, teško zdravstveno stanje roditelja, nasilje nad djecom.

U svim ovim situacijama i svakom pojedinačnom slučaju, nadležni centar/služba za socijalni rad dužan je uraditi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mjere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obavezi države da zaštiti najbolji interes djeteta. Odlučivanje treba biti zasnovano na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je to moguće.[48] U svim ovim aktivnostima moraju biti osigurani osnovni principi Konvencije - najbolji interes djeteta, pravo djeteta na učešće u postupku koji se njega tiče i izražavanje mišljenja, nesmetan rast i razvoj i zaštita od bilo kojeg oblika diskriminacije.

Pri tome je vrlo važno procijeniti pravi trenutak kada se dijete razdvaja od roditelja. Prerano izdvajanje djeteta iz porodice može dovesti do teških posljedica i povrede prava djeteta po više osnova, ali i povrede prava roditelja. Istovremeno, predugo čekanje, odlaganje izdvajanja djeteta iz porodice može dovesti do teških posljedica za dijete.

Ni jedan dom nije dovoljno dobar i ni jedan nije zamjena za porodicu bez obzira na uslove koje djeci obezbjeđuje, upozoravaju stručnjaci. Istraživanja provedena u nekim evropskim zemljama potvrđuju da je razvoj djeteta izvan porodice uvijek ugrožen, prije svega ugrožen je njegov emocionalni i socijalni razvoj. Zbog toga je smještaj djeteta u odgovarajuće institucije posljednja mogućnost koja se primjenjuje samo u izuzetnim situacijama i pod uslovima utvrđenim zakonom i zbog toga je zbrinjavanje djece u ustanovi uvijek samo privremeno rješenje.

[47] Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, Generalna skupština UN 20.11.2009.godine, Uvod - ključni principi

[48] Smjernice, tačka 56.

Zbrinjavanje djece u instituciju prate problemi koji se odnose na samu proceduru zbrinjavanja djece, boravak djece u domu i uslovi pod kojima napuštaju dom.

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020[49] poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije, utvđujući između ostalog da: ***Svaka odluka koja se donosi na bilo kojem nivou i tiče se djeteta mora da sadrži rješenje koje je najviše usaglašeno sa razvojnim i drugim potrebama djeteta. Cilj svake donesene odluke je izabrati rješenje koje najbolje odgovara interesu i dobrobiti djeteta, kako trenutnom, tako i budućem. Za nepoštovanje ovog principa i povredu prava djeteta biće utvrđena odgovornost počinilaca i preduzete zakonske sankcije.***[50]

Država je obavezna da izradi nacionalne ili stručne smjernice koje se nadovezuju na slovo i duh ovih Smjernica[51] i da osigura standardni proces za upućivanje ili prijem djeteta u neki vid alternativnog zbrinjavanja[52]. Centar/služba za socijalni rad ima obavezu da zaštiti prava i interesa djece bez roditeljskog staranja, a s obzirom na činjenicu da centri/službe u praksi imaju različit pristup u donošenju odluka u vezi sa zbrinjavanjem djece bez roditeljskog staranja, različit je i pravni osnov u donošenju takvih odluka[53].

Usvojenje

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtijevan i odgovoran posao koji, pored jasno postavljenih i definisanih normativnih okvira, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima/službama za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci, i onda kada je djeci rješenjem centra/službe obezbijeđena odgovarajuća alternativna briga.

Usvojenje kao najkompletniji oblik porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja istovremeno doprinosi i ostvarivanju roditeljstva, u Republici Srpskoj još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano ni korišteno, a što potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite unazad nekoliko godina.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske[54] u 2016.godini broj zainteresovanih usvojilaca je iznosio 51. Od tog broja, realizovano je devet potpunih usvojenja i sedam nepotpunih. Od ukupnog broja tri usvojioca su bili strani državljani koji su realizovali dva potpuna i jedno nepotpuno usvojenje.

Usvojenjem se pravnim putem između maloljetnog djeteta i punoljetne poslovno sposobne osobe formira roditeljski odnos. Usvojenje, kao poseban oblik porodično-pravnog zbrinjavanja djeteta i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske brige, uređeno

[49] Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine usvojena je Odlukom Narodne Skupštine broj: 02/1-021-1326/15 od 29.10.2015. godine

[50] Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 12.

[51] Smjernice, tačka 26

[52] Smjernice, tačka 73

[53] Centar za socijalni rad Novi Grad rješenje donosi na osnovu člana 64. Zakona o socijalnoj zaštiti i člana 20.Zakona o opštem upravnom postupku, a Centar za socijalni rad Banja Luka na osnovu člana 13.Porodičnog zakona i člana 190. Zakona o opštem upravnom postupku.

[54] Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten, 2016.godina

je Porodičnim zakonom [55]i postavljeno je vrlo zahtjevno. Zahtjevna procedura je razumljiva ako se ima u vidu ozbiljnost odnosa koji se usvojenjem uspostavlja.

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu kojom se ukazuje da su roditelji podnijeli zahtjev za potpuno usvojenje djeteta u preko trideset gradova Bosne i Hercegovine, u kojima su naveli da žele usvojiti dijete do tri godine starosti. Nakon toga roditelji su više puta pozivani na razgovor i upoznavanje od strane centara/službi za socijalni rad. Početkom godine javljeno im je da u jednom od gradova ima dijete za usvojenje, a koga se majka odrekla i ostavila pri rodjenju u porodilištu. Dijete je iz porodilišta prebačeno u bolnicu i jedan period boravilo je na bolničkom liječenju. Po završetku liječenja dijete preuzimaju radnici centra i smještaju ga u hraniteljsku porodicu u namjeri da dijete u toj porodici boravi do momenta kada centar za socijalni rad odluči u koju će porodicu dijete biti smješteno u svrhu potpunog usvojenja. Rješenjem centra dijete je smješteno u porodicu u svrhu potpunog usvojenja ali na period adaptacije. U periodu adaptacije roditelji su pribavili svu dokumentaciju koja je tražena i obezbijedili sva uvjerenja i potvrde potpune spremnosti i mogućnosti za potpuno usvojenje te su u tom periodu više puta provjeravani od strane centra za socijalni rad po pitanju stanja djeteta i uslova u kojima boravi. Nakon provjera centar je zaključio da su roditelji po svim pitanjima pokazali krajnju ozbiljnost i spremnost, da nisu uočene nikakve nepravilnosti u postupanju roditelja, te da je dijete napredovalo i da je sigurno. Po isteku adaptacionog perioda roditelji su zatražili da se potvrdi rješenje o usvojenju saglasno Porodičnom zakonu ali su dobili negativan odgovor uz objašnjenje da im hraniteljska porodica stvara problem oko izuzimanja djeteta iz njihove porodice, prijete tužbom i smrću. Usvojioci smatraju da nije u interesu da dijete boravi u hraniteljskoj porodici koja je svojim ponašanjem i prijetnjama već dokazala da nije podobna za odgoj djeteta, niti da o njemu odlučuje biološka majka koja je već ranije ostavila dvoje djece iz prethodnog braka, koja su uz njenu saglasnost bila dodjeljena na staranje od strane centra. Stav centra je u jednom dijelu rješavanja navedenog problema bio da su problemi u vezi regluisanja statusa djeteta za sada od strane ovog organa neotklonjivi[56].

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio prijave vezane za povredu prava djece koja su usvojena u inostranstvu.

"Ovim putem vam se obraćam kako bi saznala šta se dešava sa mojim rodjacima koji su usvojeni u inostranstvu, mjesecima već nemam kontakt sa njima. Djeca su zbrinuta kod daljih rodjaka po ocu, te sam u početku imala redovan kontakt sa njima, ali poslednja 3 mjeseca se taj kontakt izgubio. Pokušavam da stupim u kontakt sa njima ali odgovora nema, sa njihovim usvojiocima nemam kontakt."[57]

Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojilac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi[58].
Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu o postupku usvojenja[59], tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite. Zakon ne utvrđuje ko može biti usvojilac, članom 155. utvrđuje samo ko ne može usvojiti dijete.

[55] Porodični zakon, članovi 149-174.
[56] Predmet broj:964-109-PŽ/17
[57] Predmet broj:214-18-PŽ/17
[58] Porodični zakon, član 147.
[59] Uputstvo o postupku usvojenja, „Službeni glasnik RS", broj: 27/04

Pravo djece bez roditeljskog staranja na institucionalni smještaj

Pravo djeteta na život u porodici, kao osnovno pravo svakog djeteta, garantuje se svim međunarodnim dokumentima. Konvencija[60] *propisuje da dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države*. Država u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuje alternativno staranje za takvo dijete. Takvo staranje treba da obuhvata, ukoliko su iscrpljene druge mogućnosti, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko porijeklo djeteta.

Zakonom o socijalnoj zaštiti predviđena je mogućnost institucionalnog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.

Pravo na smještaj u ustanovu ima dijete bez roditeljskog staranja do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojioca ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26.godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja[61].

Zbrinjavanje djece u instituciju prate problemi koji se odnose na samu proceduru zbrinjavanja djece, boravak djece u domu i uslovi pod kojima napuštaju dom.

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević", Banja Luka, je najveća ustanova u Republici Srpskoj za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.[62] Ustanova sa svojim prostornim kapacitetima i sadržajima koji se nude, zadovoljava potrebe za ovaj vid zbrinjavanja djece.

Međutim, s obzirom na probleme koji se u praksi javljaju, posebno imajući u vidu kadrovske kapacitete doma, dom se mora dodatno angažovati i preuzeti obavezu i u dijelu da smještaj djece u ustanovu u svemu bude u skladu sa zakonom. Dom mora znati ko je staralac svakog djeteta, i prije nego dijete napusti ustanovu u obavezi je razmotriti mogućnosti primjene drugih oblika socijalne zaštite.

Djeca koja su zbrinuta u domu su svih uzrasta. Posebno zabrinjava da su u domu i dalje zbrinuta djeca u uzrastu do tri godine života, iako je Zakonom o socijalnoj zaštiti[63] utvrđeno da je zbrinjavanje djece u ovom uzrastu moguće samo izuzetno, uz saglasnost resornog ministarstva i da je privremeno.

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu proveo istraživanje vezano za zaštitu prava i interesa djece bez roditeljskog staranja. Prema podacima doma, u Domu „Rada Vranješević" na dan 27.09.2016. godine, ukupno je bilo smješteno 81 dijete i 10 punoljetnih osoba i to 36 dječaka i 45 djevojčica.Broj djece u domu prema uzrastu: sedmorodjece su uzrasta do tri godine (godište 2013 - 2016.), četvoro djece su uzrasta od

[60] UN Konvencija o pravima dijeteta član 20.
[61] Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40. stav a) tačka 1.
[62] Jedan broj djece smješten je i u drugim ustanovama: u Prijedoru JU Dom za lica sa invaliditetom, u Višegradu JU Dom za lica sa invaliditetom, u Doboju Kuća za djecu bez adekvatnog roditeljskog staranja „Suncokret" i Dom za smještaj djece i omladine bez roditeljske zaštite „Prijateljska kuća", a jedan broj djece i u ustanovama izvan Republike Srpske.
[63] Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

4-6 godina (godište 2010 - 2012.), 10 djece su uzrasta od 7-10 godina (godište 2006 – 2009.), 20 djece su uzrasta 11-14 godina (godište 2002 - 2005.), 40 djece su uzrasta od 15-18 godina (godište 1998 – 2001.). Prema podacima doma, od ukupnog broja centara za socijalni rad-službi socijalne zaštite, djeca su u domu zbrinuta po rješenju 18 centara za socijalni rad.

Centri za socijalni rad, koji su zbrinuli djecu u dom, broj i pol djece po centrima i staralac djeteta

CSR[64]	Muško	Žensko	Ukupno:	Staralac
Laktaši	1	-	1	socijalni radnik
Brod	-	2	2	psiholog iz CSR
Nevesinje	-	1	1	otac
Novi Grad	1	-	1	nije određen
Banja Luka	10	11	21	za 4 djece nije određen, 2 majka, 1 otac,9 oba roditelja, 5 CSR
Kozarska Dubica	-	2	2	CSR
Derventa	4	8	12	za svu djecu 1staralac iz CSR
Srbac	3	3	6	5 otac (braća i sestre), 1 CSR
Gradiška	8	5	13	za svu djecu 1staralac iz CSR
Prijedor	2	2	4	2 radnika CSR
Kotor Varoš	-	2	2	CSR
Prnjavor	3	2	5	2 radnika CSR
Bijeljina	1	1	2	tetka, CSR
Zvornik	1	1	2	CSR
Šamac	1	1	2	CSR
Doboj	-	3	3	CSR
Čelinac	1	-	1	CSR
Modriča		1	1	baka po ocu
Ukupno:	**36**	**45**	**81**	

Prema rješenju o zbrinjavanju djece u ustanovi, staraoci djece najčešće su zaposleni u centru za socijalni rad, ali i jedan od roditelja ili oba roditelja i drugi bliži srodnici. Prema dostavljenim podacima, za petoro djece zbrinute u domu nije određen staralac.

Za 56 djece staralac je zaposleni u centru za socijalni rad, za dvoje djece staralac je majka, za devetoro djece staralac su oba roditelja, za sedmoro djece staralac je otac (petoro djece su iz iste porodice), za jedno dijete staralac je baka, za jedno dijete staralac je tetka. Za petoro djece nije određen staralac djeteta zbrinutog u domu.

S obzirom da je Zakonom utvrđena mogućnost[65] da jedno lice može biti staralac za veći broj djece, podaci ukazuju da su centar za socijalni rad Gradiška i Derventa jedno lice, zaposleno u centru, imenovali za staraoca, u Gradišci za 13 djece, a u Derventi za 12 djece. Iako u domu ističu da se radi o posvećenim i odgovornim staraocima djece,

[64] CSR – Centar za socijalni rad
[65] Porodični zakon, član 180

postavlja se pitanje opravdanosti i realne mogućnosti da jedno lice preuzme odgovornost za taj broj djece.

Zbrinjavanje djeteta u ustanovi uvijek teba da bude privremeno, dok se ne steknu uslovi za povratak djeteta u biološku porodicu ili zbrinjavanja djeteta u alternativnu porodicu, iako se u praksi rješenjem o smještaju djeteta ne utvrđuje da je isto privremeno i na koje vrijeme je dijete smješteno u ustanovu. Vrijeme koje su djeca zbrinuta u domu ukazuje da je dužina boravka u ustanovi u prosjeku 4,5 godine, s tim da je za jedan broj djece dužina boravka i duplo veća od prosjeka.

Vrijeme provedeno u domu	Broj djece
17 godina	1
15 godina	2
13 godina	2
12 godina	1
11 godina	1
9 godina	1
8 godina	2
7 godina	8
6 godina	4
5 godina	1
4 godine	3
3 godine	6
2 godine	21
1 godina	13
do 1 godinu	15
Ukupno:	**81**

Za jedan broj djece, odrastanje u domu je trajno rješenje, u domu su zbrinuti kao bebe, a isti napuštaju tek sa punoljetstvom.[66]

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević" Banja Luka dostavila je Ombudsmanu za djecu podatak vezan za boravak djece u Domu za 2017.godinu, pa je na dan 31.12.2017.godine u Domu je boravilo 89 djece i mladih.

Princip najboljeg interesa djeteta u praksi često nije adekvatno primijenjen u situacijama kada su djeca lišena porodičnog okruženja, jer najbolji interes djeteta nije primarno razmatran kod izbora oblika alternativne brige i regulisanja smještaja djece u različitim oblicima alternativne brige.[67] Tako, rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava

[66] Predmet broj:1094-115-PŽ/16: U 2016. godini rješenjem Centra utvrđen je prestanak prava na zbrinjavanje u domu zbog punoljetstva djeteta koje je u domu bilo zbrinuto 17 godina i tri mjeseca.

[67] Smjernice, tačka 56: *Odlučivanje o alternativnom zbrinjavanju u najboljem interesu djeteta treba se odvijati u okviru pravosudnog, upravnog ili drugog prihvaćenog postupka, uz zakonske zaštitne mehanizme, uključujući prema potrebi pravno zastupanje djeteta u svim pravnim postupcima. Odluka treba biti zasnovana na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je to moguće.*

u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta, ne utvrđuju se i ne obrazlažu stvarni razlozi za smještaj, ne određuje da je smještaj u domu privremen i na koje vrijeme[68], ne uređuje kontakt sa porodicom. Rješenjem se ne konstatuje ni da su, u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa, preduzimane odgovarajuće mjere porodično-pravne zaštite.[69] Iz priloženog rješenja, a ono je samo jedno u nizu gotovo identičnih, nevjerovatno je da nema ni riječi obrazloženja. Rješenje je dostavljeno računovodstvu i u spis predmeta. Rješenjem nije određen staralac djeteta čime se otvara niz pitanja: Ko uopšte zastupa dijete? Ko je ovlašćen da uloži žalbu na ovo rješenje?

Rješenja o smještaju djeteta u dom nemaju obrazloženja iz kojeg je vidljivo šta su problemi u porodici, koji mogu biti vrlo različiti, koliko dugo su trajali, da li su i kakve posljedice ostavili na dijete, i da li će se isti i kako prevazilaziti i sl.

C) PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Nasilje nad djecom

UN Konvencija o pravima djeteta[70], obavezuje države da preduzmu sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere da djetetu obezbijede takvu zaštitu koja je neophodna za njegovu doborobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, staraoca ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete.[71] Također, država je obavezna i da preduzme sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staraoca ili nekog drugog lica.[72]

Razmatrajući Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije, Komitet za prava djeteta[73] izrazio je svoju zabrinutost i u vezi sa nasiljem nad djecom. Novim Izvještajem, UN Komitet za prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima ponavlja istu preporuku iz 2005. godine i ponovo poziva državu da: razvije sveobuhvatnu strategiju za prevenciju i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom, usvoji nacionalni okvir za koordinaciju za rješavanje svih oblika nasilja nad djecom, obezbijedi srazmjerne sankcije za počinioce seksualne eksploatacije djeteta i djela zlostavljanja, uspostavi bazu podataka o svim slučajevima nasilja u porodici nad djecom, u cilju preduzimanja sveobuhvatne

[68] Smjernice, tačka 13:*Izdvajanje djece iz porodice treba smatrati krajnjom mjerom i treba biti, kada god je to moguće, privremeno i trajati najkraće moguće vrijeme. Odluke o izdvajanju djeteta treba redovno preispitivati, a djetetov povratak pod roditeljsko staranje, nakon što se otklone ili prestanu prvobitni razlozi za izdvajanja, treba biti u najboljem interesu djeteta i u skladu sa procjenom (tačka 48).*

[69] Rješenje broj: 04/2 541.1-2/16 od 22.03.2016.godine.

[71] UN Konvencija o pravima djeteta, član 3. stav 2.

[72] UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.stav 1.

[73] UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 43.

procjene stepena, uzroka i prirode istog, preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje u svim sredinama.[74]

Nasilje se definiše kao svaki oblik ponašanja prema djetetu koje ima za cilj povređivanje ili nanošenje bola, bilo fizičkog ili psihičkog, zapostavljanje i/ili zanemarivanje djeteta, maltretiranje i/ili bilo koji oblik eksploatacije djeteta, uključujući i seksualnu eksploataciju[75]. Nažalost, u praksi se najčešće prepoznaju samo slučajevi fizičkog nasilja koji su često i veoma medijski eksponirani. Međutim, razni drugi oblici nasilja sa veoma teškim fizičkim i psihičkim posljedicama po dijete – žrtvu ostaju na marginama i nisu uopšte prepoznati, naročito ako se pojavljuju u nekim perfidnijim oblicima. Nasilje nad djecom se može izvršiti i nečinjenjem, tj. propuštanjem odgovornih da preduzmu određenu radnju koja može na bilo koji način spriječiti, otkloniti ili umanjiti povredu djeteta, npr. kod zanemarivanja djeteta: neadekvatnim i/ili neblagovremenim liječenjem, izbjegavanje vakcinacije djeteta, neredovnom ishranom, itd**. *"Ukoliko se nasilje shvati u najširem smislu, ne samo direktno nanošenje fizičkih povreda već i kao uskraćivanje neophodnih uslova za uredan rast i razvoj djece, onda se posljedice nasilja mogu stepenovati od direktnog ugrožavanja života djeteta i teškog invaliditeta do suptilnih, ali trajnih deformacija u formiranju ličnosti i karaktera"*[76]**

Prepoznavanje raznih oblika nasilja i blagovremeno preduzimanje odgovarajućih mjera podrške je veoma važno po budući psihofizički razvoj djece-žrtava nasilja. Takođe, neophodna je i odgovarajuća reakcija prema počiniocima nasilja nad djecom. Međutim, i kada se nasilno ponašanje prepozna, vrlo često se dešava u praksi da se odgovorna strana proglasi nenadležnom ili da nasilno ponašanje prema djetetu prestane protekom vremena ili da se odgovornost traži u nekom drugom (naročito u slučajevima vršnjačkog nasilja).

Ombudsman za djecu je inicirao potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece (u daljem tekstu: Protokol). Protokol je potpisan 20. novembra 2012. godine i uspostavio je obavezujuće standarde postupanja nadležnih službi odmah po saznanju da je dijete izloženo bilo kojem obliku nasilja. Protokol utvrđuje pravila i postupak njihove primjene i obavezuje na stalnu saradnju svih nadležnih subjekata zaštite djeteta. Protokolom je utvrđena i obaveza uspostavljanja i vođenja odgovarajuće službene evidencije i izradu godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom.

U vezi godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom, Ombudsman je 1. marta 2017. godine uputio Ministarstvu porodice, omladine i sporta sljedeću preporuku:

"Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece potpisan je 20. novembra 2012. godine i isti je uspostavio obavezujuće standarde i definisao procedure postupanja nadležnih službi odmah po prijavi ili saznanju da je dijete izloženo bilo kojem obliku nasilja. Protokol obavezuje i na stalnu saradnju nadležnih resora, te obavezuje na vođenje odgovarajuće evidencije i izradu godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom.

[74] UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 40.42.44.45

[75] Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 82/13. Protokol su potpisali Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo unutrašnjih poslova

[76] Nasilje nad decom", Fakultet političkih nauka, Beograd 1998.

Prvi Izvještaj o nasilju nad djecom, koji je rezultat primjene Protokola, pored statističkih pokazatelja - broj djece žrtava nasilja, njihov uzrast, pol, ko su počinioci, gdje se nasilje dešava i u kojem obliku, ukazuje i na odnos nadležnih prema ovom problemu, ukazuje i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionisao, ukazuje da društvo još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ni upoznato ni osjetljivo na ovaj problem.

Iako je Vlada Republike Srpske, razmatrajući prvi Izvještaj o nasilju nad djecom u 2013. godini, zadužila Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite da podaci o preduzetim mjerama u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece budu sastavni dio njihovih izvještaja, ti zaključci ni do danas nisu realizovani.

S obzirom da je Ministarstvo porodice, omladine i sporta obavezno da, na osnovu prikupljenih podataka, objedinjeni Izvještaj o nasilju nad djecom dostavi Vladi Republike Srpske, Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu porodice, omladine i sporta[77] preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, na način da:

- *Izvještajem ukaže, pored ostalog, i na odnos nadležnih prema Zaključcima Vlade od 05.06.2014. godine,*
- *na osnovu analize prikupljenih podataka, predloži mjere i aktivnosti koje dodatno treba preduzeti da bi sistem zaštite odgovorio na potrebe djece-žrtava različitih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja,*
- *Izvještaj sa Zaključcima Vlade objavi na stranici Ministarstva.*

Na žalost, Godišnjim izvještajem o nasilju nad djecom u 2015.godini ponovo se ukazuje na iste propuste.

Nasilje nad djecom, koje se javlja u različitim oblicima - zanemarivanje djeteta, fizičko i psihičko nasilje, seksualno zlostavljanje, nasilje putem interneta i mobilnog telefona, najčešći je oblik kršenja osnovnih prava i interesa djece.

Prema godišnjem izvještaju, u 2015. godini evidentirano je 637 djece, žrtava različitih oblika nasilja u Republici Srpskoj nad kojima je počinjeno 673 djela nasilja.

Prema podacima iz izvještaja, najčešći oblik nasilja nad djecom je emocionalno-psihičko nasilje, kao i u prethodnim godinama i isti su najčešće evidentirani u službama socijalne zaštite, a žrtve nasilja su dječaci - 361 ili 56,7%, a djevojčice - 276 ili 43,3%. Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 10 – 14 godina, ukupno 257 ili 40,3 %. U dobi između 15 i 18 godina evidentirano je 187 djece ili 29,4%, a u uzrastu od 5 do 9 godina evidentirano je 114 djece ili 17,9%.

Na žalost, ono što posebno zabrinjava je da je povećan broj djece koja su evidentirana kao žrtve različitih oblika nasilja u dobi od 0 – 4 godine starosti na 79 ili 12,4%, u odnosu na prethodni izvještaj kada je evidentirano 66 djece.

Protokolom definisan mehanizam za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom obavezuje i da se prikupljeni podaci analiziraju, a ta analiza treba da bude u funkciji procjene dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno osnov za predlaganje dodatnih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema koji se nisu pokazali dovoljno efikasnim i koji nisu adekvatno odgovorili na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu. Izvještaj o nasilju nad

[77] Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj:1516-30-PŽS-32/15 od 24.11.2015.godine

djecom treba da obezbijedi kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti, te da odredi prioritete u postupanju nadležnih.

Iako svako dijete ima pravo na odrastanje u sredini koja mu pruža poštovanje i podršku i u kojoj nema nasilja, jer samo takva sredina podstiče razvoj ličnosti djeteta i stvara odgovorne građane i prema sebi i prema drugima, Iako ne postoji nijedan razlog zbog kojeg bi dijete trpjelo nasilno ponašanje bilo koga, niti i jedan razlog kojim se može pravdati izostanak reakcije nadležnih službi u zaštiti djeteta, na žalost, prijave o nasilju nad djecom, po kojima je Ombudsman postupao, pokazuju da nadležne službe ne koriste zakonom utvrđena ovlaštenja radi zaštite djeteta izloženog različitim oblicima nasilja.

Pohvalno je da su svi centri/službe socijalne zaštite dostavile podatke o evidentiranim slučajevima nasilja nad djecom, ali je teško povjerovati da 33 centra/službe socijalne zaštite, nisu imale evidentirane slučajeve nasilja nad djecom, posebno ako se ima u vidu da su centri, u istoj godini zaprimili 1247 prijava zbog nasilja u porodici.

Poseban problem je u vaspitno-obrazovnom sistemu, jer su prema podacima iz izvještaja, samo 17 osnovnih i tri srednje škole dostavile tražene podatke. Ako je samo 20 škola, od ukupno 285 - 187 centralnih osnovnih i 98 srednjih, evidentiralo 126 slučajeva nasilja, onda stvarni broj djece žrtava nasilja ostaje nepoznat, zbog propusta škola da odgovore svojoj obavezi na postupanje u skladu sa Protokolom, ali i propusta resornog ministarstva koji na tome nije insistirao u skladu sa zaključcima Vlade.

Problemi u vezi sa godišnjim izvještajem, pored osnovnog problema da podaci nisu dobijeni od svih subjekata zaštite koji su u obavezni voditi evidenciju, odnose se i na:

- *iako Protokol u zaštiti djece zahtijeva i prevenciju, intervenciju i edukaciju, iz dostavljenog izvještaja nema ni riječi ni o prevenciji ni edukaciji, a dio koji se odnosi na intervenciju, je samo djelimično urađen;*
- *iako Protokol definiše da je svako nadležno ministarstvo obavezno pratiti provođenje Protokola i izvještaj o njegovoj primjeni dostaviti Ministarstvu porodice, omladine i sporta najkasnije do 31.03. tekuće godine za prethodnu godinu, iz izvještaja se ti podaci ne vide, jer nema izvještaja resora i nije poznato šta su podaci i kojeg resora, koji broj djece, žrtava kojeg oblika nasilja je evidentiran u obrazovnom, a koji u zdravstvenom i socijalnom sistemu;*
- *izvještaj nema podataka o preduzetim mjerama, na šta Protokol obavezuje;*
- *iako Protokol obavezuje na saradnju sa nevladinim sektorom u izvještaju, osim broja djece u sigurnim kućama, nema ni riječi o njihovom angažovanju u zaštiti djece po ovom osnovu;*
- *iako Protokol obavezuje na saradnju sa lokalnom zajednicom, izvještajem nisu uključene aktivnosti istih;*
- *izvještaj nema primjera dobre prakse u primjeni Protokola;*
- *neprihvatljivo je da je izvještaj razmatran tek u novembru mjesecu za prethodnu godinu,*
- *izvještaj ne ukazuje na eventualne probleme u primjeni Protokola, niti se istim zahtijevaju mjere za prevazilaženje postojeće situacije u njegovoj primjeni;*
- *iako je u primjeni Protokola prisutan različit pristup škola i centara za socijalni rad po prijavi ili saznanju o nasilju nad djecom, na čijem je otklanjanju neophodno raditi, na taj problem se izvještajem ne ukazuje.*

Imajući u vidu da je:

prikupljanje podataka i vođenje evidencija o različitim oblicima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, suštinski dio primjene Konvencije, da

prikupljeni podaci - evidencije i njihova analiza pored statističkih pokazatelja - broj djece čija su prava po različitim osnovama povrijeđena, njihov uzrast, pol, ko su nadležni organi i da li i u kojoj mjeri koriste zakonom utvrđena ovlaštenja u zaštiti prava i interesa djeteta, ukazuju i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionisao, odnosno da bi u datim uslovima, na najbolji mogući način, odgovorio na potrebe djeteta, da

izvještaj o nasilju nad djecom nije sam sebi svrha, već da prije svega treba biti u funkciji praćenja pojave i problema, sa ciljem otklanjanja onih situacija koje sistem čine nedovoljno efikasnim i istovremeno osnov za intervenciju u postojećim normativnim rješenjima,

te zakonom utvrđena ovlaštenja Ministarstva porodice, omladine i sporta4[78]*,* ***Ombudsman za djecu, u skladu sa ovlaštenjima utvđenim zakonom, predlaže Ministarstvu porodice, omladine i sporta:***

- ***preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti, radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece, na način da:***
  - ***godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u 2016.godini uključi sve pokazatelje i svih subjekata zaštite kako je to Protokolom definisano, a kako se navodi ovom preporukom,***
  - ***da izvještaj objavi na stranici Ministarstva u prvoj polovini 2017 godine,***
  - ***da o preduzetim mjerama obavijesti Instituciju u roku od 30 dana."***[79]

U vrijeme pisanja godišnjeg izvještaja Ombudsmana za djecu nije objavljen Godišnji izvještaj o nasilju nad djecom za 2017. godinu.

No, u zaštiti djece od nasilja u Republici Srpskoj učinjeni su značajni pomaci: potpisan je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, urađen je Prvi godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj, programi prevencije nasilja su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama. Međutim, na osnovu svega iznesenog, neophodna je dalja nadogradnja sistema zaštite djece od nasilja, a naročito sistema prevencije.

U Foči je održan 6. juna 2017. godine Okrugli sto „Zaštita prava djece i borba protiv nasilja nad djecom" kojeg je organizovao Centar za podršku djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja pri fočanskoj bolnici u saradnji sa Kancelarijom ombudsmana za djecu Republike Srpske u Foči, policijom, centrima za socijalni rad i osnovnim školama iz regije. Usluge ovog centra koristilo je 41 dijete i uglavnom se radilo o djeci koja su bila izložena fizičkom nasilju u porodici ili od strane svojih vršnjaka. Zabilježeno je i pet slučajeva seksualnog zlostavljanja djece od članova porodice ili osoba iz njihove bliske okoline. U ovom centru djeca mogu dobiti stručnu psiho-socijalnu podršku. Cilj podrške je ublažavanje i/ili eventualno potpuno otklanjanje traumatskih posljedica izazvanih nasiljem. Kroz razgovor sa djecom i u saradnji sa školama i centrima/službama za socijalni rad dogovaraju se i odgovarajuće mjere koje treba da se preduzmu u sredinama u kojima

[78] Zakon o republičkoj upravi, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj:118/08,11/09,74/10, 86/10,24/12,121/12,15/16 i 57/16, član 22, utvrđeno je da Ministarstvo porodice, omladine i sporta prikuplja, obrađuje i evidentira podatke o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece.

[79] Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu porodice, omladine i sporta, broj: 126-3-PŽS-3/17 od 01.03.2017. godine

dijete stalno živi. Međutim, otežavajuća okolnost za dječiji oporavak je neodgovarajuća reakcija sredine u kojoj dijete živi, naročito kada se radi o reakcijama u malim sredinama. Slučaj nasilja se često smatra kao sramota porodice i/ili djeteta-žrtve, pa čak i kao sramota sredine. Dijete-žrtva je naročito uplašeno reakcijom svojih vršnjaka ukoliko saznaju za nasilje.

U izvještajnom periodu u Republici Srpskoj je **stupio na snagu novi Krivični zakonik**[80] kojim se uvode određene novine u krivično-pravnoj zaštiti djece od nasilja. Prije svega, treba istaći da je **uveden poseban registar lica koja su pravosnažno osuđena za krivična djela učinjena na štetu polnog integriteta djeteta**[81]. Sadržaj i obim podataka, njihovo čuvanje, kao i uslovi za davanja podataka iz ovog registra uređuju se posebnim propisom. Dalje, iz kaznene evidencije se ne briše osuda za krivično djelo učinjeno na štetu polnog integriteta[82]. Zakon predviđa posebnu grupu krivičnih djela protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (Glava XV). Obljuba djeteta do 15 godina je apsolutno zabranjena bez obzira na pristanak djeteta. Ovim rješenjem se granica za kažnjavanje dobrovoljnih odnosa sa maloljetnicima podiže sa dosadašnjih 14 na 15 godina starosti. Uvedena su i nova krivična djela kao što su: iskorištavanje djece za pornografiju i pornografske predstave, a u grupi krivičnih djela protiv braka i porodice uvedena su dva nova krivična djela: napuštanje djeteta i povreda privatnosti djeteta. U grupi krivičnog djela protiv polnog integriteta uvedena su djela: polno uznemiravanje, bludne radnje i polna ucjena, koja obuhvataju svojom inkriminacijom i djecu – žrtve ovih dijela. Novi zakonik je preuzeo već ranije usvojeno rješenje da zastarjelost za krivična djela protiv polnog integriteta, braka i porodice koja su učinjena na štetu djeteta počinje teći od dana punoljetstva djeteta-žrtve.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 144 predmeta koji se odnose na nasilje nad djecom, od kojeg broja se 42 predmeta odnose na vršnjačko nasilje, 16 predmeta na nasilje u porodici gdje se kao žrtve pojavljuju i djeca, te 11 predmeta koji se odnose na seksualno nasilje.

Prema službenim podacima[83] Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u 2016. godini registrovano je 48 krivičnih djela protiv polnog integriteta od kojih je 10 krivičnih djela polno nasilje nad djetetom, šest krivičnih djela proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječije pornografije, tri krivična djela iskorišćavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju. Sva krivična djela protiv polnog integriteta počinjena u 2016. godini su i rasvijetljena. Pored toga, evidentirano je i 403 krivičnih dijela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (više za 22,1%), za koja su nadležnim tužilaštvima podnesena 392 izvještaja protiv 424 lica, te 796 prekršaja koji se odnose na nasilje u porodici.

Vršnjačko nasilje

Prema Protokolu o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske[84] nasilje se definiše kao svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka

[80] Krivicni zakonik RS, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 63/17
[81] Krivicni zakonik, član 92.
[82] Krivicni zakonik, član 89. stav 5.
[83] Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj za period januar – decembar 2016. godine

[84] Protokol su potpisali 19.11.2008. godine ministar prosvjete i kulture, ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministar unutrašnjih poslova

učinjeno s ciljem povređivanja, a koje se, nezavisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnopravan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca). Postoji više oblika vršnjačkog nasilja, a najčešći su: fizičko, psihičko, elektronsko i socijalno nasilje. Protokol je utvrdio obaveze nadležnih organa i službi kada se nasilje desi, ali i za rad na prevenciji. Protokolom su naročito obuhvaćene obaveze: vaspitno-obrazovnih ustanova, centra/službi za socijalni rad, policije i zdravstvenih ustanova.

Vršnjačko nasilje se ne dešava samo u školi. Međutim, prema našoj praksi ipak je škola mjesto gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije zbog velikog i svakodnevnog protoka djece. Veoma često se pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, a naročito upotrebom savremenih sredstava komunikacije,npr. kada se slučaj fizičkog nasilja u školi proširi putem društvenih mreža i raznim neprimjernim ili uvredljivim komentarima prouzrokuje i posljedice psihičkog nasilja.

Ombudsman za djecu konstatuje da se često u praksi vršnjačko nasilje ne prepoznaje na vrijeme i u pravom obliku i da još uvijek imamo slučajeve izostanka pravovremene i odgovarajuće reakcije svih subjekata koji učestvuju u vaspitanju i zaštiti djece.

Mora se istaći da jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa ovom problemu. Pravilno prepoznaju vršnjačko nasilje bez obzira u kom obliku se pojavi, zauzmu jasan stav i mjere intervencije i prema djeci – žrtvama i prema djeci – izvršiocima nasilja. Imaju kvalitetnu saradnju sa roditeljima i redovne aktivnosti prevencije. Nažalost, u svakodnevnom životu primjeri ovih škola ostaju neprimjećeni i u potpunoj sjenci slučajeva nasilja kada se nisu preduzele potrebne mjere i aktivnosti, naročito još ukoliko se ovakav slučaj medijski veoma eksponira. U prevenciji nasilja veoma je važno isticanje primjera dobre prakse.

U toku 2017. godine, Ombudsman za djecu je postupao i po osnovu vršnjačkog nasilja. Žalbe su uglavnom podnosili roditelji, ali i djeca. Nakon okončanog postupka,sve žalbe su se pokazale kao osnovane i konstanovane su povrede prava djece.

Analizom predmetnih slučajeva, Ombudsman za djecu naročito zapaža:

- Pojedine škole nisu prepoznale kao nasilje ili zbog nedovoljnog poznavanja problematike ili zbog nezainteresovanosti da se problem uopšte i prepozna: „*dječija posla*"; „*uvijek je toga bilo*", „*desilo se samo jednom*", i sl. (npr. predmet pred Ombudsmanom Kancelarije Doboj koji je pokrenut po žalbi roditelja. Preliminarno ispitivanje ukazuje na postojanje osnovane sumnje da je dijete žrtva psihičkog i socijalnog nasilja od strane vršnjačke grupe. U svom veoma kratkom i nepotpunom pisanom izjašnjenju Ombudsmanu za djecu direktor škole navodi: *… nakon višesatnih razgovora nismo našli elemente vršnjačkog nasilja, kako to definiše famozni Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece*")
- Jedan broj škola pokazuju nezainteresovanost da uopšte i pristupe problemu na bilo koji način jer „*problem vršnjačkog nasilja nije problem škole i to treba neko drugi da rješava*" ili očekuju da vremenom takvo ponašanje prestane. Ignorisanje problema vršnjačkog nasilnog ponašanja nije opravdano niti u jednom slučaju i samo ohrabruje djecu da nastave sa problematičnim ponašanjem.
- Pojedine škole sa velikim zakašnjenjem reaguju na pojedine oblike vršnjačkog nasilja. Do reakcije dođe tek kad situacija eskalira (npr. predmet pred Ombudsmanom za djecu Kancelarije Doboj: slučajno se otkrije veoma zabrinjavajuća i uznemirujuća

pisana poruka djeteta-žrtve nastala kao posljedica kontinuiranog psihičkog i socijalnog vršnjačkog nasilja duže vrijeme).

- Jedan broj škola identifikuju samo posljedice nasilnog ponašanja bez utvrđivanja uzroka takvog ponašanja u svakom konkretnom slučaju. Škola mora identifikovati i uzroke nasilnog ponašanja. Samo sveobuhvatna slika može dovesti do odgovarajućeg psihološko-pedagoškog rada (u saradnji sa roditeljima) i sa djetetom – žrtvom i sa djetetom- izvršiocem nasilja i biti osnova za odgovarajuće preventivno djelovanje.
- Jedan broj škola pokušava da problem vršnjačkog nasilja riješi kažnjavanjem i djeteta-izvršioca nasilja i djeteta-žrtve. Izostaje pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja konkretnog događaja. Ovakva reakcija škole izaziva potpuno suprotan efekat kod svih učesnika.

U slučaju vršnjačkog i svakog drugog nasilja, škola je obavezna i mora da pravilno i potpuno utvrdi sve činjenice konkretnog slučaja. Škola mora naročito da identifikuje uzroke.

Uloga centara/službi za socijalni rad je veoma važna kada konkretno ponašanje djeteta izlazi iz kruga kompetencija škole, a naročito u slučajevima odsustva saradnje roditelja. Kada mjere koje je škola primjenila u konkretnom slučaju ne daju pozitivne rezultate, škola je ovlašćena i dužna da o tome obavijesti centar/službu za socijalni rad, a po potrebi i druge subjekte zaštite djeteta. Roditelji moraju biti uključeni u problem rješavanja vršnjačkog nasilja. Zato je neophodna edukacija i roditelja i djece. Djeca zahtijevaju da im se posveti vrijeme, jer samo tako se može uočiti eventualna promjena ponašanja koja bi mogla da signalizira mnogo toga. Lični primjer roditelja je veoma važan kao model ponašanja.

Naravno, neophodna je odgovarajuća edukacija stručnog kadra škole. Nastavnici i stručni radnici škole (psiholog, pedagog, …) moraju biti uključeni u sve preventivne i interventne aktivnosti. Djecu treba ohrabriti da prijavljuju nasilje, bez obzira da li su sami žrtve nasilja ili ne. Razgovarajući sa djecom, Ombudsman za djecu je prepoznao da se djeca plaše da prijave nasilje zbog straha od odmazde. Ćutanjem je problem i dalje prisutan, a često i eskalira.

Ombudsman za djecu ima ustanovljenu mrežu mladih savjetnika. To su većinom učenici svih razreda srednjih škola. Rad s njima je pokazao da se otvorenim razgovorom i kroz edukativne i kreativne tematske radionice može probuditi svijest o vršnjačkom nasilju i pokrenuti zajednički projekat za njegovo suzbijanje. Problem vršnjačkog nasilja sigurno može biti daleko manji ako djecu, na njima razumljiv način, naučimo šta je vršnjačko nasilje, jasno predstavimo sve loše strane i posljedice nasilja i kako se protiv njega mogu boriti.

Praksa je potvrdila opravdanost primjene Protokola, ali je i ukazala da je potrebno neke odredbe nadograditi i dopuniti. Ombudsman za djecu će u narednom periodu inicirati potrebne izmjene i dopune.

Nasilje upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje)

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece definiše da: „*nasilje korišćenjem informacionih tehnologija (elektronsko nasilje) uključuje bilo kakav oblik slanja poruka, elektronskom poštom, SMS-om, MMS-om, putem intetnet stranica, četovanje, i ima za cilj povređivanje, uznemiravanje ili bilo kakvo drugo nanošenje štete djetetu, uvredljive i prijeteće poruke, poruke neprimjerenog sadržaja, iznošenje ličnih i porodičnih podataka, lažno predstavljanje i upotreba lažnog identiteta, slanje fotografija koje vrijeđaju djetetovo dostojanstvo, podsticanje govora mržnje, iskorišćavanje djece za dječiju pornografiju, vrbovanje djece za prostituciju i sl. Elektronsko nasilje može biti prisutno 24 sata i svaki dan u sedmici i na svakom mjestu na kojem su djeca do sada bila potpuno zaštićena*".

Internet i nova informaciono-kominikaciona sredstava omogućavaju djeci da lakše pristupaju raznim veoma korisnim informacijama i sadržajima, da se edukuju, da izraze svoje mišljenje, da izgrade svoju kreativnost, i sl. Za djecu je posebno značajna komponeta lako ostvarive komunikacije sa drugima, ali ta lako ostvariva komunikacija nosi i rizike koje djeca često ne znaju prepoznati. Razvoj informaciono-komunikacijskih tehnologija ima nesporne prednosti, ali je istovremeno otvorilo i niz pitanja vezanih za problem bezbjednosti njihove upotrebe.

Bezbjednosni aspekt je naročito značajan kada su u pitanju djeca. Praćenjem ove oblasti, Ombudsman za djecu zapaža da se pojam ovog oblika nasilja nad djecom ili eksploatacije djece različito shvata i tumači u praksi, a da mu se često i ne pridaje potrebni značaj. Činjenica je da elektornsko nasilje i ekspolatacija djece upotrebom interneta postaje sve prisutnije. Posebna "pogodnost" virtuelne komunikacije je mogućnost anonimnog ostvarenja kontakta sa drugim osobama, što je vrlo prihvatljivo i pogodno za dječiji i adolescentski uzrast. Međutim, ova mogućnost ostavlja širok prostor za razne vrste zloupotreba, pri čemu su djeca najranjivija kategorija. Značaju ove vrste zlostavljanja djece doprinosi i laka dostupnost virtuelnoj komunikaciji. Računari i telefoni i besplatan pristup internetu su danas lako dostupni. Elektronsko vršnjačko nasilje danas je sve prisutnije među djecom sa stalnim trendom porasta putem društvenih mreža i raznih blogova. To je oblik nasilja koji se redovno pojavljuje u sticaju sa psihičkim i socijalnim nasiljem i ima veoma duboke i dalekosežne posljedice po dijete.

„*Kompjuterska pismenost male dece se razvija i pre nego što je dete usvojilo klasičnu pismenost, jer kompjutersko opismenjavanje nije vezano isključivo za obrazovne institucije, jer deca postaju kompetentni korisnici informaciono-komunikacione tehnologije i kompjutera mimo usmerenih i sistematizovanih aktivnosti organizovanih od strane odraslih koji su zadučeni za njihovo obrazovanje, kao što je to slulaj sa klasičnom pismenošću*"(Pribišev Beleslin, 2007).

Najćešći pojavni oblici elekotronskog nasilja odnose se na ugrožavanje **prava djeteta na njegovu privatnost** iznošenjem ličnih podataka i otkrivanje njegovih ličnih i porodičnih prilika, zatim uznemiravanje, vrijeđanje, slanje neprimjerenih, prijetećih i uvredljivih poruka, podsticanje na mržnju i nasilje, vrbovanje raznim društveno-neprihvatljivim grupama koje mogu biti štetni i opasni za dijete.

Najčešći pojavni oblik nasilja upotrebom savremenih sredstava informacionih tehnologija koje odrasli čine nad djecom se odnosi na dječiju pornografiju.

U cilju zaštite djece od elektronskog nasilja, Ombudsman za djecu je tokom proteklog perioda: promovisao internet stranicu www.djecanainternetu.org, štampao prigodan vodič, organizovao tematske radionice za djecu. Veliki broj ovih radionica su organizovali sami mladi savjetnici kao vršnjački edukatori. Ombudsman za djecu je pokrenuo i inicijativu za obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta, sproveo posebno istraživanje o elektronskom nasilju u kojem su učestvovala djeca, roditelji, profesionalaci koji rade sa djecom, udruženja građana i kompanije iz ove oblasti. Pored toga, Ombudsman za djecu kontinuirano prati primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece u praksi.

Zaštita djece od elektronskog nasilja zahtijeva multidisciplinaran pristup i saradnju svih nadležnih organa, službi i institucija. Pri tome roditelji imaju posebnu obavezu i odgovornost, da od najranijeg uzrasta djece rade i na razvijanju njihove svijesti da na internetu mogu biti izloženi i neprijatnim situacijama i kako da ih spriječe, odnosno, kako da se zaštite kada se nasilje već desi.

Škola, kao vaspitno-obrazovna ustanova, ima nezaobilaznu odgovornost i obavezu da svojim preventivnim programima obuhvati zaštitu djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pa tako i elektronskog nasilja.

Na osnovu svega iznesenog, može se zaključiti da je potrebna stalna i sveobuhvatna edukacija i informisanje djece, roditelja, svih profesionalaca koji rade sa djecom i široke javnosti.

S obzirom da djeca, a naročito adolescenti veoma mnogo koriste društvene mreže, potrebno je izgraditi posebnu aplikaciju za društvene mreže o svim djeci potrebnim segmentima elektronskog nasilja[85].

Samo djeca koja su edukovana i dovoljno informisana mogu prepoznati situacije koje ih mogu povrijediti i kome se mogu obratiti za pomoć i zaštitu.

Zabrana fizičkog kažnjavanja djece

UN Komitet za prava djeteta definiše fizičko kažnjavanje kao svako kažnjavanje u kojem se primjenjuje fizička sila i koje ima za namjeru nanijeti određeni stepen boli ili neugodnosti, ma kako blagi oni bili. To se najviše odnosi na udaranje djece (batine, šamaranje, udarci po tijelu) rukom ili nekim sredstvom — bičem, štapom, kaišem, cipelom, varjačom, itd. Ali takođe može da obuhvata, npr. udaranje nogom, drmusanje ili bacanje djece, grebanje, štipanje, ugrizanje, čupanje kose ili udaranje po ušima, primoravanje djece da budu u neugodnim položajima, nanošenje opekotina, parenje djece vrelom vodom ili nasilno gutanje (npr. ispiranje usta sapunom ili primoravanje djece da progutaju ljute začine). Komitet ima stav da je fizičko kažnjavanje uvijek ponižavajuće bez izuzetaka. Osim toga, postoje i drugi, nefizički oblici kažnjavanja koji su također okrutni ili ponižavajući i samim tim u suprotnosti sa Konvencijom. To podrazumjeva, npr, kažnjavanje kojim se dijete omalovažava, ponižava, kleveće, dovodi u situaciju da ispašta za tuđu krivicu, ugrožava, plaši ili izlaže podsmijehu drugih.[86]

[85] U Srbiji postoji Facebook SOS aplikacija za pomoć deci žrtvama elektronskog nasilja

[86] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 8: Zabrana od tjelesnog kažnjavanja i ostalih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja.

UN Komitet za prava djeteta je svojim zaključnim razmatranjima[87] pozvao BiH da preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da BiH ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštovanja dječijih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.

Savjet Evrope je osudio tjelesno kažnjavanje i predložio njegovu zabranu kroz seriju preporuka koje datiraju još iz 1985. godine: preporuke o nasilju u porodici (1985.), o društvenim mjerama koje se odnose na nasilje u porodici (1990.), o medicinsko-socijalnim aspektima zlostavljanja djece (1993.) i o politici podrške pozitivnom roditeljstvu (2006.).

Vaspitanje je proces formiranja ličnosti sa svim fizičkim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim kvalitetima. Brojne su teorije o savremenim metodama vaspitanja djece i jačanju pozitivnog roditeljstva. Međutim, još uvijek je prisutna predrasuda našeg društva da je fizičko kažnjavanje „najbolja vaspitna metoda", a pritom zaboravljamo da je zakonom izričito zabranjeno udariti odraslu osobu. Ako udarimo odraslu osobu to je „nasilje", a ako udarimo dijete to je „vaspitanje". Jasno se zaključuje da djeca i odrasli u ovom segmentu nisu izjednačeni pred zakonom. Fizičko kažnjavanje djece grubo krši niz njihovih prava, a prije svega pravo djece na tjelesni integritet i ljudsko dostojanstvo, pravo na pravilan psihofizički razvoj, na sigurnu okolinu, pa čak i pravo na život. Djeci šaljemo poruku da je nasilje prihvatljiv metod rješavanja sukoba ili za prisiljavanje nekoga da uradi ono što drugi želi.

Ombudsman za djecu je podnio inicijativu za izmjene i dopune Porodičnog zakona koje, između ostalog, treba da uključe i zabranu fizičkog kažnjavanje djece.

Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Svaki oblik nasilja nad djecom predstavlja traumu za dijete, posebno ako se radi o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, a dodatne otežavajuće okolnosti predstavljaju situacije u kojima se to zlostavljanje dešava u najranijem uzrastu djeteta, kada traje godinama ili kada dolazi od najbližih članova porodice, što je nažalost i najčešće slučaj.

Dosadašnja iskustva pokazuju da djecu najčešće zlostavljaju njima bliska i poznata lica (bliski srodnici, poznanici, nastavnici, komšije i sl.), osobe koje su dobro poznate djetetu, i sa kojima djeca imaju određeni odnos povjerenja.

Predrasude su da su seksualni zlostavljači lica sa problemima u ponašanju (kriminalci, ovisnici, beskućnici i sl.) koja se olako mogu „prepoznati". Uglavnom se radi o licima koja izgledaju „normalno", često imaju zanimanja ili obavljaju poslove u vezi sa djecom, a nerijetko su to i porodični ljudi koji i sami imaju djecu.

Upravo zbog toga, svaki roditelj ili lice koje je u kontaktu sa djecom (vaspitač, nastavnik i sl.) treba biti edukovan kako prepoznati zlostavljanje kod djeteta. Svako dijete zlostavljanje će doživljavati na određeni način, ali zajedničko za svu tu djecu jeste

[87] UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2012, tačka 4

promjena ponašanja, odnosno određeni znaci koji ukazuju da nešto sa djetetom „nije u redu".

Nažalost, poražavajuća je spoznaja da mnoga stručna lica koja su u kontaktu sa zlostavljanim djetetom nisu u stanju da prepoznaju ove pokazatelje, pa se često dešava da djeca izgube povjerenje i nadu da će im neko pomoći i o zlostavljanju ćute i godinama nakon što je zlostavljanje prestalo.

Upravo to je bio jedan od razloga zašto je Ombudsman za djecu u više navrata insistirao od nadležnih organa da se izvrše izmjene krivičnog zakona u smislu da zastara za krivična djela protiv polnog integriteta, odnosno seksualnog zlostavljanja djeteta počinje teći od punoljetstva djeteta.

Kada se govori o zaštiti djece od ovog oblika nasilja, obično se misli na ulogu pravosudnih institucija i krivično procesuiranje počinilaca takvih dijela. Naravno da je izuzetno važno da Krivični zakon prepozna sve oblike ove vrste nasilja nad djecom i da adekvatnim sankcijama djeluje i prema počiniocu, ali i preventivno.

Međutim, zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa i od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtijeva mnogo više. To zahtijeva da i resor porodično pravne zaštite, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, obrazovanja djece, svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu.

Ombudsman za djecu je, kao što je prethodno navedeno, u više navrata resornim ministarstvima upućivao prijedloge i inicijative za preduzimanje potrebnih sistemskih mjera, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju obezbijedila adekvatna reakcija nadležnih službi i institucija, imajući pri tome u vidu da se između svih subjekata zaštite mora obezbijediti i stalna i koordinirana saradnja.

Preporuke Ombudsmana za djecu ukazuju na potrebu sistemskih mjera u cilju zaštite djece i njihovih interesa, a imajući u vidu:

- svu težinu i sve posljedice različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece na njihov razvoj i odrastanje,
- obaveze preuzete Konvencijom koja zahtijeva preduzimanje odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu,
- obaveze preuzete Konvencijom Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, koja zahtijeva cijeli niz mjera i aktivnosti različitih sektora, kako bi se smanjili rizici od različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djece dok su na brizi roditelja, zakonitih staraoca, ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu, između ostalog i „starosni uzrast ispod koga je zabranjeno bavljenje seksualnim aktivnostima sa djetetom "[88],

Rezoluciju 1099 (1996) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o seksualnom iskorištavanju djece koja, između ostalog, poziva da se u nacionalno zakonodavstvo ugradi princip da maloljetnik mlađi od 15 godina ne može dati svoj pristanak na seksualne odnose sa odraslim licem.

[88] Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe 27.09.2012.godine, „Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori, broj: 11/12

Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021) u dijelu koji govori o borbi protiv seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja utvrđuje obaveze Savjeta Evrope koje između ostalog obuhvataju ratifikaciju Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Konvencija iz Lanzarota) u svim državama članicama, osiguravajući njenu efikasnu primjenu kroz rad Komiteta za Konvenciju iz Lanzerota na praćenju njene primjene, kao i njenu ulogu kao platforme za izgradnju kapaciteta i prikupljanje dobrih praksi.

Takođe, Evropski dan za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja obilježava se 18. novembra svake godine. Dan je posvećen podizanju svijesti o ovoj pošasti, razmjeni dobrih praksi, kao i promociji ratifikacije i implementacije Konvencije iz Lanzarota.

Donošenje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece[89], na inicijativu Ombudsmana za djecu, imalo je za cilj da se nadležne službe i institucije učine odgovornijim za preduzimanje svih potrebnih mjera iz njihove nadležnosti radi zaštite djeteta i njegovih interesa.

Nepostupanje na način kako je Protokolom definisano, potpuni izostanak reakcije nadležnih službi i institucija ili njihova neadekvatna reakcija, zanemarivanje je djece od strane institucija. Zanemarivanje djece je nasilje nad djecom, tako da su djeca žrtve, poslije seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, ponovo izložena nasilju od strane institucije koja ne koristi zakonom utvrđena ovlaštenja u zaštiti djece i njihovih interesa.

Sistem mora poslati jasnu poruku kako će kazniti počinioca, i kako će zaštiti dijete, zato Ombudsman za djecu već godinama insistira na izmjenama krivičnog zakona, što su nadležni organi u velikoj mjeri prepoznali, te su prihvaćene gotovo sve inicijative Ombudsmana, kao odgovor na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu od različitih oblika seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, te su između ostalog:

- pooštrene su kazne za počinioce krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece,
- povećana je dobna granica za dobrovoljni pristanak na polni odnos,
- utvrđena je zabrana obavljanja poziva, dužnosti i djelatnosti u vezi sa djecom počiniocima ovih djela,
- onemogućeno je ublažavanje kazne počiniocima krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece,
- utvrđen je psihosocijalni tretman počinioca – zastara za počinioce ovih djela računa se od punoljetstva djeteta,
- uspostavlja se registar počinilaca krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece.

Pravo na privatnost

Konvencija obavezuje da ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, te da dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada[90]. Razmatrajući 2005. godine, Prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta UN Komitet za prava djeteta je izrazio svoju zabrinutost i činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje i preporučio preduzimanje potrebnih mjera kako bi se obezbijedili uslovi za poštovanje prava djeteta

[89] Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece
[90] UN Konvencija o pravima djeteta, član 16

na privatnost[91]. Nakon razmatranja drugog, trećeg i četvrtog kombinovanog izvještaja BiH, UN Komitet za prava djeteta je ponovo izrazio svoju zabrinutost zbog učestalih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog izvještavanja i preporučio donošenje zakona kojim se zabranjuje objavljivanje ličnih podataka djece i obezbjeđuje srazmjerna kazna za takvo ponašanje[92].

U Republici Srpskoj u izvještajnom periodu je zabilježen veliki pomak u zaštiti djece na privatnost donošenjem novog Krivičnog zakonika. Naime, Krivični zakonik uvodi novo krivično djelo –„Povreda privatnosti djeteta"[93], kojim se inkriminiše iznošenje iz ličnog ili porodičnog života djeteta ili suprotno propisima objavljivanje djetetove fotografije ili otkrivanje identiteta djeteta i time kod djeteta stvori stanje uznemirenosti ili ga izloži poruzi vršnjaka ili drugih lica ili na neki drugi način ugrozi sigurnost djeteta. Teži oblik ovog djela je ukoliko se izvrši putem sredstava masovne komunikacije, kompjuterskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način, zbog čega je ono postalo pristupačno većem broju lica ili ukoliko ovo djelo izvrši službeno lice ili lice u obavljanju profesionalne djelatnosti.

Do povrede prava na privatnost djeteta može doći na bilo kojem mjestu i u bilo kojim okolnostima. Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zabilježio povredu ovog prava i u jednoj školi (nalaz psihologa za jednog učenika pročitan na sastanku otvorenog tipa). Međutim, povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučaja nastaje medijskim izvještavanjem o djeci.

Praćenjem stanja u ovoj oblasti, Ombudsman za djecu konstatuje veći stepen osjetljivosti u načinu izvještavanja o djeci nego ranijih godina. Ipak, u jednom manjem broju slučajeva je zabilježeno da je sam način iznošenja informacija stvarao osnovanu sumnju u povredu prava djeteta na privatnost. Najčešće se radilo o slučajevima izvještavanja o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, bolesnoj djeci ili djeci sa smetnjama u razvoju.

Postavlja se pitanje gdje je, kroz medijske sadržaje, granica između afirmacije i promocije dječijih prava, s jedne strane i kršenja dječijih prava, s druge strane? Gdje je granica između javnosti i privatnosti? Izvještavanje o djeci zahtjeva posebnu pažnju i veliki stepen senzibilnosti. Pravo djeteta na privatnost treba uskladiti sa pravom na slobodu štampe i govora i prava javnosti na informaciju. Javna glasila ne podliježu cenzuri i dužna su da istinito, objektivno i blagovremeno izvještavaju javnost. U obavljanju svoje djelatnosti novinari su dužni da se pridržavaju zakona i novinarske etike. Stav Ombudsmana je da javna glasila trebaju omogućiti djeci da javno iznose svoja mišljenja, ali na način da se zaštiti njihova dobrobit, jer je ona važnija od interesa javnosti. Na sredstvima javnog informisanja stoji težak zadatak da u svakoj konkretnoj situaciji povuku granicu između javnosti i privatnosti u cilju najboljeg interesa djeteta. Prioritetno je pravo na privatnost i dostojanstvo djeteta.

Mišljenje i stav djece o nasilju

Radionice koje su sa djecom u pravilu obavljene nakon razgovora sa predstavnicima školske uprave potvrđuju da se u školama radi na obrazovanju djece o pojavi, vrstama i posljedicama nasilja, o žrtavama nasilja, mogućoj i potrebnoj prevenciji i razvijanju svijesti

[91] UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005. godine, tačka 34. i 35.
[92] UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012. godine, tačka 37.
[93] Krivični zakonik, grupa krivičnih djela protiv braka i porodice, član 189.

o potrebi prijavljivanja nasilja. Djeca su tokom radionica potvrdila da su o nasilju razgovarali uglavnom na časovima odjeljenjske zajednice, ali i da su u jednom broju škola, kroz saradnju sa policijom ili sa udrženjima građana realizovane i dodatne radionice o ovoj temi. Na svim radionicama djeca nisu imala problem da definišu sve vrste nasilja, da opišu njihove manifestacije i posljedice po žrtve nasilja. Đaci i osnovnih i srednjih škola isticali su da je verbalno nasilje najčešći oblik nasilja i da taj oblik nasilja primjećuju u svakodnevnim odnosima kao i u komunikaciji putem interneta, gdje se broj nasilnih poruka uvećava svakim dijeljenjem i lajkovanjem takvog sadržaja. Zabrinjava činjenica da, iako svjesni da i verbalno nasilje ostavlja posljedice na njihov razvoj i odrastanje, djeca ga često prikazuju kao dio kulture pojedinca i uobičajeno i prihvatljivo ponašanje. Govoreći o fizičkom nasilju isticali su da se taj oblik nasilja češće dešava u osnovnim nego u srednjim školama, a psihičko nasilje su objašnjavali kao namjeru da se žrtva omalovažava, ponižava i ismijava, te su isticali vezu svih drugih vrsta nasilja sa psihičkim nasiljem. Insistirali su na tome da posljedice fizičkog nasilja prolaze brže, ali da stid i povrijeđenost zbog svega što se desilo žrtva nosi dugo u sebi.

Nasilje putem interneta djeci je poznato, a brojne su škole djecu upoznale sa ovom vrstom nasilja. Na pitanje kako pomoći drugu koji je žrtva nasilja, mišljenja djece bila su vrlo različita, od toga da se u te stvari ne treba miješati do razmišljanja da druga treba saslušati, razgovarati s njim, utješiti ga, što upućuje na potrebu da aktivnosti treba usmjeriti na važnosti prijavljivanja nasilja i pomoć djetetu žrtvi. Nažalost, stiče se utisak da svijest o potrebi prijavljavanja nasilja, nerijetko ima samo deklarativni karakter. Djeca u velikom broju kažu da ne bi prijavila nasilje zbog toga što se plaše da bi time isprovocirali počinioca nasilja, a nisu sigurni da bi im neko mogao obezbijediti stvarnu zaštitu. Zbog straha, nesigurnosti i nepovjerenja, djeca uglavnom ćute ili nerado govore o nasilju koje dožive, a i kada se odluče da progovore o nasilju onda to povjere nekom u koga imaju povjerenja ili traže savjete kako da riješe situaciju na način da ostanu anonimni. Djeca su u razgovoru o nasilju isticala da se nasilje, posebno verbalno, psihičko i fizičko, u školama veoma često dešava, dok se stavovi koje su s tim u vezi iznosili rukovodioci škola ne podudaraju sa mišljenjem djece. Navedene izjave djece pokazuju da dalji rad u primjeni Protokola treba usmjeriti na osnaživanje djece da prijavljuju nasilje i traže podršku odraslih. Potrebno je, takođe stalno raditi i sa djecom i sa nastavnim osobljem na jačanju svijesti da je svaki oblik nasilja nedopustiv, da nasilje nije stvar pojedinca, da žrtva nasilja u školi mora odmah da dobije svu pomoć i podršku. Takođe je potrebno da djeca sa neprihvatljivim ponašanjem u školi budu blagovremeno uočena i da se sa njima dodatno radi radi otklanjanju uzroka takvog ponašanja.

D) PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Zdravstvena zaštita

Ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu, Konvencija postavlja vrlo široko:

- Strane ugovornice će obezbijediti, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta (član 6. Konvencije)[94],
- Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na uživanje najvišeg ostvarivog zdravstvenog standarda i na kapacitete za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju. Države će nastojati da obezbijede da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa takvim uslugama zdravstvene zaštite (član 24. Konvencije).

Osnovno pravo svakog djeteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju, zahtijeva prije svega da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa tim uslugama.

UN Komitet za prava djeteta[95] posebno ukazuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata kao imaocima prava i unapređivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj" na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtijeva mnogo više i nikako nije ograničeno na odredbe člana 6. i 24.Konvencije.

Važećim propisima[96] obavezno su osigurana djeca do 15 godina života i djeca koja se nalaze na redovnom školovanju do 26. godine, bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, da li rade i da li su uplaćeni doprinosi, pod uslovom da su djeca prijavljena u sistemu. Takvo zakonsko rješenje dovodi u pitanje ostvarivanja prava za djecu od 15 do 18 godina starosti. Iako prema informacijama iz Fonda zdravstvenog osiguranja, nijednom djetetu nije uskraćen pristup zdravstvenoj zaštiti zbog postojećeg zakonskog okvira (15 godina), niti je Ombudsman za djecu zaprimio žalbe po tom osnovu, izmjenama **Zakona o zdravstvenom osiguranju mora biti osigurana zdravstvena zaštita za svu djecu do 18 godina života, pod istim uslovima.**

Prijavama Ombudsmanu za djecu najčešće se ukazuje na probleme sa kojima se suočavaju roditelji djece sa teškim oboljenjima, rijetkim bolestima i sa smetnjama u razvoju.

Politika unapređenja zdravlja stanovništva Republike Srpske do 2020. godine, kao osnovni planski dokument u oblasti zdravlja predviđa i razvijanje specifičnih planskih dokumenata usmjerenih na investiranje u zdravlje posredstvom osiguranja zdravog početka života, zaštite od loših iskustava u toku odrastanja i promociju sigurnosti i blagostanja u djetinjstvu. Politikom se konstatuje da su sociokulturne promjene dovele do djelimično bolje informisanosti stanovništva, ali su dovele i do narušavanja strukture

---

[94] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13. Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62: *„Komitet očekuje od države da tumače "razvoj" u najširem smislu kao potpun kocept, obuhvatajući pravo djeteta na fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i socijalni razvoj. Mjere sprovođenja treba da budu usmjerene na postizanje optimalnog razvoja za svu djecu."*

[95] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata

[96] Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, član 16.

porodice i rastuće učestalosti različitih vrsta rizičnog ponašanja, nezdrave ishrane, smanjenja fizičke aktivnosti, raznih vrsta zavisnosti.

Ombudsman za djecu i u ovom izvještaju ukazuje na nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa i potrebu njihovih definisanja, a koji se između ostalog, odnose na: zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, droga, igre na sreću, na zaštitu zdravlja djece i posebno reproduktivnog zdravlja, na podršku djeci sa problemima u ponašanju, težinu školske torbe, pravilnu ishrane djece, važnost fizičke aktivnosti i sl.

Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti

UN Komitet za prava djeteta sa zabrinutošću konstatuje da strane ugovornice u sprovođenju svojih obaveza iz Konvencije nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata kao imaocima prava i unapređivanju njihovog zdravlja i razvoja,[97] s obzirom da adolescencija, usled njihove ranjivosti i pritisaka iz okruženja, postavlja nove izazove u odrastanju djece u smislu prihvatanja rizičnog zdravstvenog ponašanja.

U ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti prevencija je ključna, a osiguranje zdravog razvoja i odrastanja djece zahtijeva da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igralištima i sl. Zato je važno, definisati preventivne programe u čijoj realizaciji svoju obavezu i odgovornost moraju preuzeti i resori prosvjete i kulture i zdravlja i socijalne zaštite i porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

Prema Konvenciji, pravo na zdravstvenu zaštitu, član 24, obavezuje i na preduzimanje potrebnih mjera da dijete ima odgovarajuće informacije i obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti.

Briga za zdravo odrastanje i razvoj djeteta, zahtijeva, između ostalog, da Nastavni plan i program uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece.[98] Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u školi dobila potrebne informacije i znanja o zdravoj ishrani, važnosti fizičke aktivnosti, štetnosti alkohola, droga, duvana, igara na sreću.[99]

Vakcinacija djece

Prema važećim propisima u Republici Srpskoj kao i u zemljama okruženja obavezno vakcinisanje djece regulisano je zakonom. Pored toga što zakon obavezuje roditelje na vakcinisanje djece, zakon i istovremeno obavezuje i zdravstveni sistem da vakcinaciju

[97] Un Komitet za prava djeteta Opšti komentar broj 4, zdravlje adolescenata, tačka 3.

[98] Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 78/08, 106/09, 104/11 i 33/14, član 52: *Pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim pravima*.

[99] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 18: *Komitet poziva strane ugovornice da pokrenu i podrže mjere, stavove i aktivnosti usmjerene ka zdravom ponašanju tako što bi uključile odgovarajuće predmete u nastavni plan i program.*

omogući i provede, a sve u cilju zaštite djece i njihovog zdravlja od brojnih zaraznih bolesti.

Iako je vakcinisanje djece zakonom utvrđeno kao obaveza, a ne izbor roditelja, pitanje vakcinisanja djece zaokuplja sve više pažnje, a sve manji broj vakcinisane djece protiv morbila, rubeola i zaušnjaka - MMR/MRP vakcina, upozorava da nije obezbjeđen ni približno dovoljan kolektivni imunitet, posebno u onim lokalnim zajednicama gdje je obuhvat djece navedenim vakcinama oko 50%[100].

Jedan broj roditelja koji odbija da vakciniše svoju djecu obrazlaže to najčešće strahom od negativnih popratnih pojava, ali i pravom roditelja na izbor. Roditelji postavljaju pitanja šta ako vakcinišem dijete a šta ako ne, kakav je kvalitet vakcine, ko i kako vrši nadzor u ovoj oblasti, zašto je došlo do promjene u sistemu vakcinisanja. Sve navedeno potvrđuje da roditelji nemaju dovoljno informacija niti blagovremenih odgovora na pitanja koja postavljaju.

Ako je prema ocjeni stručnjaka vakcinacija najbolji i najefikasniji način zaštite od brojnih zaraznih bolesti, onda je ona neophodna ne samo zato što je zakonom propisana kao obavezna, već u očuvanju zdravlja svakog djeteta pojedinačno ali i zdravlja druge djece.

Da bi vakcinacija bila prihvaćena kao potreba djeteta neophodno je unapređivati sistem obrazovanja i informisanja, uvažavati i jačati povjerenje u stručna mišljenja i stavove. Pored toga, u primjeni zakona mora se osigurati stalni nadzor, kako bi se blagovremenom reakcijom ublažile moguće posledice.

Sistematski pregledi

Kao jedna od preventivnih mjera koja se godinama provodi radi unapređenja zdravlja djece su redovni sistematski pregledi za učenike trećih, petih, sedmih i devetih razreda i posebno sistematski pregledi djece prilikom upisa u školu.

Rezultati sistematskih pregleda najčešće ukazuju na loše tjelesno držanje, krivu kičmu i ravna stopala, ali i na neadekvatnu ishranu i gojaznost, probleme sa vidom i stomatološke probleme. Ljekari rješenje problema vide u preventivnim programima i edukaciji o zdravim stilovima života, fizičkoj aktivnosti, izbjegavanju dužeg sjedenja, pogotovo za računarima, uključivanje djece u sportske aktivnosti i adekvatnoj ishrani.

Nažalost, djeca se sve manje bave fizičkom aktivnošću i vrijeme najčešće provode pred računarima i mobilnim telefonima. Rezultati sistematskih pregleda su posledica propuštenog u odrastanju djeteta i poziv su na preduzimanje odgovarajućih mjera radi zaštite zdravlja djece dugoročno. Iako rezultati sistematskih pregleda godinama ukazuju na prisutan problem, izostaju reakcije nadležnih službi u definisanju sistemskih mjera, prije svih, preventivnih programa u zaštiti zdravlja djece. Multidisciplinarnim pristupom, uz aktivno učešće stručnjaka iz ove oblasti, odgovornost moraju preuzeti resori i prosvjete i kulture i zdravlja i socijalne zaštite i porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

[100] UN Komitet za prava djeteta: Zaključna razmatranja i preporuke BiH, 2012.-*Komitet ponavlja svoju raniju zabrinutost da je stopa imunizacije u periodu 2005-2011 u padu, a pokrivenost zdravstvenim osiguranjem je značajno niža u odnosu na ugrožene grupe, tako da je samo 40% romske djece vakcinisano.*

Podrška roditelja djetetu na bolničkom liječenju

Godišnjim izvještajem za 2015.godinu Ombudsman za djecu je ukazao na probleme u praksi koji dovode do povrede prava djeteta neadekvatnom primjenom Pravilnika o sadržaju obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu[101]. Pravilnikom je u članu 46. utvrđeno da pravo na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju ostvaruje majka djeteta pod uslovom da je jedina prehrana djeteta majčino mlijeko i jedan od roditelja ili staraoca djeteta sa smetnjama u razvoju koje o tome ima odgovarajuće rješenje nadležnog organa. Izuzetno, pravo na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju ostvaruje jedan od roditelja ili staraoca djeteta mlađeg od šest godina života ukoliko za isto postoje medicinske indikacije.[102] Prava po navedenom osnovu ostvaruju se na osnovu uputnice za pratioca, koja se izdaje na osnovu uputnice za bolničko liječenje djeteta, na kojoj doktor označava potrebu smještaja pratioca.

Pravilnikom, član 53, utvrđeno je i da su osigurana lica oslobođena participacije, pored ostalog i za pratioca osiguranog lica u slučaju iz člana 46.

U zdravstvenim ustanovama koje je Ombudsman za djecu kontaktirao[103] navode da u pratnji djeteta na bolničkom liječenju mogu biti roditelji i drugi srodnici oba pola, ali u principu zbog nedostatka adekvatnog prostora u pratnji su uglavnom majke, odnosno osobe ženskog pola.[104]

U Prijedoru boravak roditelja u bolnici podrazumijeva i njihovo prisustvo dijagnostičkim procedurama djece. U Gradišci se ovo „uglavnom podrazumijeva", dok u Banjaluci nemaju jedinstveno pravilo po ovom pitanju.

Vezano za boravak roditelja u pratnji djeteta na bolničkom liječenju u svim ustanovama navode da participaciju ne plaćaju roditelji djece do godinu dana starosti, majke dojilje kao i roditelji djece sa smetnjama u razvoju.

Međutim, i pored jasnog i izričitog propisa, različit pristup je prisutan u situacijama kada su roditelji u pratnji djece do šest godina starosti, gdje se u jednom broju ustanova ta usluga naplaćuje, a cijene se kreću od 15-45 KM[105].

Pored prava na smještaj uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju, Pravilnikom je utvrđeno i pravo na dnevni smještaj uz dijete, koje ostvaruje jedan od roditelja ili staraoca djeteta za dijete mlađe od 6 godina, za dijete s smetnjama u razvoju i za dijete mlađe od 18 godina oboljelo od maligne bolesti.

[101] Pravilnik o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, „Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 102/11,117/11,128/11,101/12, 28/16, 83/16, 109/17, 115/17,

[102] Pravilnik, član 53: *Zdravstvena zaštita koja se obezbjeđuje iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja u cijelosti i za koju su osigurana lica oslobođena participacije obuhvata e) pratioce osiguranog lica u slučaju iz člana 46 ovog pravilnika, šifra osnova oslobađanja-20.*

[103] Ombudsman za djecu je ostvario kontakt sa Opštom bolnicom Prijedor, Opštom bolnicom u Gradišci, Klinikom za dječije bolesti UKC Banja Luka, JZU Bolnica Istočno Sarajevo, Univerzitetska bolnica Foča, JZU Bolnica „Sveti vračevi" Bijeljina

[104] Bolnica „Sveti vračevi" Bijeljina: *„Uglavnom su u pratnji djece majke, odnosno lica ženskog pola, ali mogu i očevi budući da su sobe dvokrevetne, a imaju i apartmane."*

[105] Pravilnik o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu, član 46.

Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju

Djeca sa smetnjama u razvoju nemaju posebne potrebe. Njihove potrebe jednake su potrebama njihovih vršnjaka, ali da bi ih ostvarili društvo mora otkloniti prepreke koje ih u tome sprečavaju. Posebnost, koja se vezuje za ovu kategoriju djece odnosi se prije svega na potrebu za društvenom podrškom i uklanjanje prepreka, a tiče se brojnih subjekata zaštite.

Kao i kod svake bolesti najvažnija je rana dijagnostika, kako bi se blagovremenom terapijom i rehabilitacijom omogućilo djetetu, da u najvećoj mogućoj mjeri ostvari svoje potencijale. Nažalost rana dijagnostika vrlo često izostaje, a kada se dijagnoza i postavi, problem predstavlja nedostatak stručnjaka za kontinuiranu podršku djeci.

Roditelji najčešće ukazuju na nedostatak potrebne stručne podrške djetetu, posebno logopeda i defektologa ali i na problem da stomatološke usluge najčešće nisu dostupne za ovu djecu. S obzirom da intervencija kod ovih pacijenata najčešće nije moguća u redovnim stomatološkim ordinacijama, djeca i roditelji su prinuđena putovati u druge lokalne zajednice koje imaju specijalizovane institucije, odgovarajuću opremu i kadar da bi djeca dobila potrebnu uslugu. Putovanje u drugu lokalnu zajednicu, pored problema samog putovanja, zahtijeva i dodatna finansijska sredstva i brigu za drugu djecu u porodici.

Zaštita reproduktivnog zdravlja djece

Strategijom razvoja porodice[106], kao jedan od strateških ciljeva definisana je Promocija reproduktivnog zdravlja mladih - institucionalizovati edukaciju iz oblasti reproduktivnog zdravlja, učiniti je obaveznom za škole i lokalne zajednice. Iako je realizacija definisanih ciljeva planirana za period 2009-2014, oni ni do danas nisu realizovani, a nova Strategija razvoja porodice nije donesena.

Nepotpuna ili relativno slaba obrazovanost mladih iz oblasti reproduktivnog zdravlja često ostavlja ozbiljne posljedice na njihov život, na što je upozorio i UN Komitet za prava djeteta izražavajući zabrinutost činjenicom da rano sklapanje braka i rađanje predstavljaju značajne faktore u zdravstvenim problemima vezanim za seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i činjenicom da djeca koja stupaju u brak često napuštaju školovanje i bivaju društveno marginalizovana.[107]

Istraživanje koje je proveo Ombudsman za djecu[108] ukazalo je na potrebu sistemskih mjera različitih resora, obrazovanje, socijalna, zdravstvena i porodična zaštita, koji su obavezni da svaki u okviru svojih nadležnosti preduzmu potrebne mjere i aktivnosti u zaštiti djece po ovom osnovu.

Mišljenje djece o pitanjima reproduktivnog zdravlja: *„Reproduktivno zdravlje je još uvijek tema o kojoj se nerado govori, pa za informacijama tragamo sami. Očekujemo da u školi dobijemo informacije o reproduktivnom zdravlju. O reproduktivnom zdravlju treba da učimo u redovnoj nastavi i na časovima odjeljenske zajednice. Hoćemo informacije od stručnjaka iz ove oblasti,*

[106] Strategija razvoja porodice 2009-2014.
[107] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 21.
[108] www.djeca.rs.ba, Publikacije, Problemi i rizici maloljetničkih brakova

prilagođene našem uzrastu i našim potrebama, počevši od viših razreda osnovne škole."

Ćutanje i porodice i škole o temama koje djecu interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja, osnovni je problem i prema mišljenju djece i stavovima stručnjaka. Posledice neinformisanosti su teške i dugoročne, jer rani brakovi djece i rađanje djece dok su i sami još djeca, dovode do povrede osnovnih prava djece, prije svega prava na nesmetan psihofizički razvoj, prava na zaštitu zdravlja i prava na obrazovanje.

Poseban problem je, da je broj namjernih prekida trudnoće kod maloljetnica nepoznat, jer zbog straha od roditelja, reakcije sredine, zbog činjenice da su trudnoće i neplanirane i neželjene, do njihovog prekida dolazi i u ustanovama koje ne ispunjavaju uslove za to.[109]

Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mladih, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

Zaštita djece od bolesti ovisnosti

Zaštita djece od upotrebe alkohola, droga i duvana i njihovo učešće u igrama na sreću i drugih vrsta ovisnosti zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite, čije aktivnosti moraju biti planirane i koordinisane i istovremeno se moraju odvijati u dva pravca:

U ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti prevencija je ključna, a to znači da učenje djece o svim štetnim posledicama uzimanja alkohola, droga i duvana, učešće u igrama na sreću mora započeti u njihovom najranijem uzrastu i mora biti dio obrazovnog sistema.

Drugi pravac zahtijeva adekvatnu reakciju prema svima onima koji, u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja nisu preduzeli potrebne mjere da zaštite djecu, koji protivno interesu djeteta i postojećih zakonskih rješenja djeci to dozvoljavaju, ili im omogućavaju ili ih u tome ne sprečavaju.

Nažalost, praksa pokazuje da izostaju i definisani programi prevencije i stalni i kontinuiran nadzor nadležnih inspekcijskih službi u primjeni zakonskih propisa. Nadzor koji se u određenim situacijama i obavlja nije u službi prevencije, jer nalazi inspektora o prisutnoj pojavi i problemu ostaju na relaciji inspekcija - kontrolisani organ.

Zakonom je uspostavljen normativni okvir[110] koji obavezuje na aktivnosti usmjerene na edukaciju djece u vaspitno-obrazovnim ustanovama o štetnim posljedicama duvanskog

[109] Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 34/08, član 14: *Prekid trudnoće obavlja se u zdravstvenoj ustanovi koja ima bolničku službu iz ginekologije i akušerstva, anesteziologije i reanimacije, operacionu salu i službu transfuzije krvi, ili u klinici i kliničkom centru*; član 17. *Zdravstvena ustanova u kojoj se vrši prekid trudnoće dužna je voditi evidenciju i medicinsku dokumentaciju i o tome dostaviti izvještaj Institutu za zaštitu zdravlja.*

[110] Zakon o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj:46/04, 74/04, 92/09, u članu 2. *pod javnim mjestima podrazumijeva ustanove gdje se pružaju usluge za javnost i mjesta gdje se okuplja više ljudi, uključujući:*

dima i sankcije prema onima koji djeci to dozvoljavaju. Nadležni kontrolni organi nisu posvetili dužnu pažnju nadzoru u ovoj oblasti. Zbog toga, izostaje i ocjena uticaja postojećih zakonskih rješenja u zaštiti djece, a posebno preventivno djelovanje u ovoj oblasti.

Praksa nažalost pokazuje da su na tržištu stalno prisutni novi proizvodi, kao nove droge, i ta pojava zahtijeva aktivniju ulogu nadležnih, prije svega, u prepoznavanju takvih proizvoda na tržištu i adekvatnom reagovanju. Različiti proizvodi, kao nove droge, lako su dostupni djeci i sve dok se ne uvrste na listu zabranjenih droga i psihotropnih supstanci ni policija nema mogućnosti djelovanja, ne može ih oduzeti, niti može pokrenuti pitanje odgovornosti onih kod kojih je iste pronašla.

Bez obzira na postojeća zakonska rješenja koja jasno zabranjuju prodaju alkohola licima mlađim od 18 godina,[111] praksa pokazuje da, nažalost, nema efikasne primjene zakona u praksi.

Iako stručnjaci upozoravaju da promjene navika u ponašanju djeteta, povećana agresivnost, problemi u koncentraciji, zanemarivanje obaveza u školi i sl. mogu ukazivati da dijete ima problem sa alkoholom, reakcije u kojima se djeca nađu, kao i kod ostvarivanja prava djeteta po drugim osnovama, je prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu instituciju, na stanje u društvu, na uticaj sredine, uticaj medija i sl.

Za razliku od problema koji djeca i mladi imaju vezano za upotrebu alkohola i duvana, na potencijalne opasnosti igara na sreću i kockanja djece se i ne ukazuje. Učešće djece u igrama na sreću, svakodnevni odlazak u kladionice, uplaćivanje listića, čekanje rezultata bez obzira da li su dobili ili izgubili i, bez obzira, što se učešće pravda malim iznosima, vraća ih na početak i održava u začaranom krugu. Stručnjaci upozoravaju da kockanje nikada ne dolazi samo, da djeca troše svoje slobodno vrijeme u prostorima koji nisu njima namijenjeni, da gube zanimanja za druge aktivnosti, zanemaruju obaveze u porodici i školi, počinju pozajmljivati novac.

Uprkos jasnih zakonskih odredbi[112] o zabrani učešća djeci u igrama na sreću, nema pokazatelja da li se i koji broj inspekcijskih kontrola uradi godišnje, kakvi su efekti takvih kontrola i posebno da li su i u kojoj mjeri preventivne.

Zabrane utvrđene Zakonom su jedna od mjera koju trebaju pratiti i odgovarajući preventivni programi o štetnom uticaju koji igre na sreću imaju na djecu i njihovo odrastanje, čije posljedice mogu biti i teške i dugotrajne, prije svega, jer u najranijem uzrastu stvaraju loše navike i posebno što stvaraju zavisnost.

---

a) vaspitno-obrazovne ustanove, kao što su: jaslice, vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti i univerziteti i druge obrazovne ustanove, te

b) ustanove za smještaj i boravak učenika i studenata kao što su: studentski domovi, hosteli za mlade i druge ustanove gdje se primaju ili smještaju maloljetna lica.

[111] Zakon o izmjenama i dopunama zakona o trgovini, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj:52/11, član 15. *propisuje zabranu trgovcima da prodaju alkoholna pića osobama mlađim od 18 godina i obavezu isticanja zabrane prodaje alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina.* Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ugostiteljstvu, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 57/12, u članu 27. i 32, *izriče zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića licima mlađim od 18 godina i obavezuje ugostitelja da vidno istakne zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića djeci.*

[112] Zakon o igrama na sreću, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj 111/12, član 11: *Licu mlađem od 18 godina zabranjeno je učestvovanje u igrama na sreću*

Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Različiti oblici poremećaja u ponašanju kod djece ukazuje prije svega na mogućnost nepovoljnog razvoja djeteta, ako se blagovremeno takvo ponašanje kod djeteta ne prepozna i ako izostane odgovarajuća stručna pomoć i podrška. Nazivaju ih problematičnim, neodgojenim i reakcije se u početnoj fazi uglavnom odnose na sankcionisanje takvog ponašanja, bez odgovarajuće stručne pomoći u prepoznavanju uzroka takvog ponašanja kod djece.

Poremećaji u ponašanju djece odnose se na brojna i vrlo različita odstupanja u svim područjima funkcionisanja djeteta, od neopravdanog izostajanja sa nastave, napuštanja školovanja, bježanja od kuće, korištenja alkohola, krađa, do problema u komunikaciji u porodici, sa vršnjacima, agresivnom ponašanju i druga ponašanja koja ukazuju na mogući nepovoljan razvoj djeteta i različita su po svom trajanju, intenzitetu, složenosti.

Prema ocjeni stručnjaka, u većini slučajeva, ovakvo ponašanja kod djece, razvija se postepeno, od onih manje teških, do krajnje ozbiljnih. Ako se takvo ponašanje kod djeteta ne prepozna na vrijeme i ako izostane adekvatna reakcija i stručna pomoć i podrška djetetu, prije svega u otklanjanju uzroka koji do toga dovode, problemi mogu biti vrlo ozbiljni i sa teškim i dugoročnim posljedicama na dijete. Zbog njihovog neprimjerenog ponašanja, sredina ih ne prihvata, osuđuje ih i etiketira, a mnogi, jedini način njihovog discplinovanja vide samo u strogim kaznama.

Izostanak preventivnih programa u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti, samo potvrđuje da se djeca sa problemima u ponašanju vrlo često i ne prepoznaju na način da im je potrebna stručna pomoć i podrška. Probleme koje dijete ima npr. zbog upotrebe alkohola ili kockanja, neće se riješiti samo sankcijama, sve dok se ne djeluje na uzroke koji su ga doveli do problema u ponašanju.

Na probleme u ponašanju kod djece najčešće se ukazuje na problematično ponašanje učenika viših razreda srednjih škola, kada su nasilni u porodici, u razredu, prema nastavniku, što dodatno potvrđuje da je izostala pravovremena reakcija u prepoznavanju takvog ponašanja i uzroka koji su do toga doveli. A uzroci mogu biti vrlo različiti i tiču se i porodice i škole i samih adolescenata. Nažalost, najčešće situacije su da istovremeno više faktora doprinosi takvom ponašanju djece. Zbog toga je izuzetno važna saradnja roditelja i škole, koji blagovremenim prepoznavanjem neprihvatljivog ponašanja kod djece, prepoznavanjem određenih faktora rizika koji do toga dovode, odgovarajućim mjerama treba da zaštite dijete.

E) DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Konvencija, kao i domaći propisi koji uređuju i štite prava i interese djeteta posebnu pažnju posvećuju položaju djece sa smetnjama u razvoju. Osnovni cilj je da država ili društvena zajednica djeci sa smetnjama u razvoju omogući ravnopravno učešće u društvu, koje podrazumijeva i adekvatno školovanje i stvaranje uslova u kojima će moći da žive kao ravnopravni članovi zajednice.

Djeca sa smetnjama u razvoju imaju potrebe kao i njihovi vršnjaci, žele da se igraju, žele da se druže sa svojim vršnjacima, da pohađaju školu i da se u skladu sa svojim mogućnostima osposobe za neko zanimanje. Nažalost, djeca sa smetnjama u razvoju u svom životu nailaze na, za njih često teško savladive prepreke, koje im ne dozvoljavaju da svoj život žive na dostojanstven način. Država ili društvena zajednica je dužna da stvori uslove u kojima će prepreke na koje nailaze ova djeca biti otklonjene ili barem smanjene na najmanju moguću mjeru, čime će djeci sa smetnjama u razvoju biti pružena potrebna pomoć i podrška i omogućen dostojanstven život.

Ombudsman za djecu se, u okviru svojih ovlaštenja, svakodnevno susreće sa izazovima na koje djeca sa smetnajma u razvoju, njihovi roditelji i vaspitno-obrazovne institucije nailaze u ostvarivanju prava ove djece na obrazovanje.

Republika Srpska je 2017. godine donijela novi Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju[113]. Prema ovom zakonu, učenici s posebnim potrebama stiču osnovno vaspitanje i obrazovanje u redovnim školama (inkluzija) ili osnovnim školama za djecu sa smetnjama u razvoju. U redovnim školama, učenici s posebnim potrebama školuju se u redovnim, kombinovanim ili posebnim odjeljenjima, a vaspitno-obrazovni rad se realizuje na osnovu nastavnog plana i programa, te individualnih obrazovnih programa koje predlaže stručni tim škole, a usvaja nastavničko vijeće. Zakonom je propisana obaveza da će Ministar u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog zakona donijeti Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju.

Trenutno važećim Pravilnikom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama**[114]** uređuje se inkluzija učenika s posebnim obrazovnim potrebama njihovim uključivanjem u odjeljenja redovne osnovne i srednje škole na osnovu preporuka stručnog tima[115]. Stručni tim u redovnoj osnovnoj školi čine: pedagog/psiholog ili pedagog, psiholog, defektolog, logoped i nastavnik. Po potrebi, roditelj djeteta prisustvuje radu stručnog tima. Između ostalog, stručni tim u školi ima zadatak da izradi individualno prilagođeni plan i program za svako dijete s posebnim obrazovnim potrebama pojedinačno i da redovno vrši njegovu evaluaciju. Prilagođeni program mora biti primjeren osnovnim karakteristikama poteškoća kod djeteta, a u pravilu predstavlja smanjivanje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja, obogaćenim specifičnim metodama, sredstvima i pomagalima.[116] [117] Djeca s posebnim obrazovnim potrebama se uključuju u redovno školovanje na osnovu nalaza i mišljenja prvostepene stručne komisije o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, a na osnovu mišljenja stručnog tima nakon perioda opservacije koja

[113] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 44/17
[114] Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 85/04
[115] Član 1, 2. i 4. stav 1.
[116] Član 5. stav 1.
[117] Član 5. stav 5. i 6.

će se obaviti u redovnoj školi. Period opservacije započinje na prijedlog nastavnika razredne ili predmetne nastave ili roditelja (staraoca) djeteta i traje najmanje tri mjeseca, a za učenike prvog razreda najmanje prvo polugodište. U proces opservacije aktivno su uključeni roditelj (staralac), nastavnik i članovi stručnog tima koji na osnovu stečenih saznanja o djetetu daju preporuke i predlažu tretman ukoliko je neophodan.[118]

Pravilnikom o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju[119] propisuju se uslovi za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, sastav, uslovi i način rada prvostepene i drugostepene stručne komisije. Procjenu potreba i usmjeravanje lica sa smetnjama vrše stručne komisije, koje se formiraju kao prvostepene i drugostepene.[120] Postupak procjene potreba i usmjeravanja lica sa smetnjama u razvoju vrši se:

- po zahtjevu lica, roditelja, odnosno, staraoca i
- po službenoj dužnosti centra/službe za socijalni rad, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja doktora porodične medicine, obrazovne, zdravstvene ili ustanove socijalne zaštite, kao i drugih pružalaca usluga socijalne zaštite.[121]

Koordinator prvostepene komisije ima obavezu da upozna roditelja (staraoca) o postupku procjene, sa načinom rada prvostepene stručne komisije, kao i mogućim dodatnim opservacijama i postupanjima komisije o pitanjima značajnim za procjenu. Roditelj (staraoca) prisustvuje radu prvostepene stručne komisije i obavezan je da pruži sve informacije o djetetu sa smetnjama u razvoju od značaja za rad komisije. Na zahtjev roditelja (staraoca) u postupak procjene može da se uključi i lice koje svojim učešćem može da doprinese kvalitetnijoj procjeni.[122] U cilju što kvalitetnije procjene potreba i usmjeravanja djeteta sa smetnjama u razvoju, neophodno je dostaviti prvostepenoj stručnoj komisiji i mišljenje stučnog (opservacionog) tima škole iz člana 7. Pravilnika o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama sastavljenog nakon opservacionog perioda.

Prema podacima Fonda za dječiju zaštitu u Republici Srpskoj, zaključno sa decembrom 2017. godine je 3896 djece sa smetnjama razvoju koja su korisnici dodatka na djecu. Prema podacima prikupljenih istraživanjem Ombudsmana za djecu [123] u Republici Srpskoj je 2015. godine bilo ukupno 3365 djece sa smetnjama u razvoju koji su prošli proces procjene. U nastavni proces uključeno je 3066 djece, a asistent za podršku predložen je za 183 djece. U obrazovni sistem nije uključeno 297 djece sa smetnjama u razvoju jer se radi o djeci sa višestrukim smetanjama u razvoju, teškim tjelesnim oštećenjima, težim mentalnim smetnjama, hroničnim bolestima, raznim oblicima karcinoma i drugim teškim bolestima. Kao razlog zbog kojih djeca nisu uključena u obrazovni sistem centri/službe za socijalni rad navode:

- djeca su završila školu,
- djeca su napustila školu,
- djetetu nije predloženo dalje školovanje,
- roditelji nisu saglasni s tim da dijete pohađa školu,

[118] Član 7.
[119] Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 117/12
[120] Član 14.
[121] Član 22.
[122] Član 27.
[123] Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu o pravu na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju, 2015. godina

- evidentirana djeca su mlađe dobi, i drugo.

U kontaktima sa Ombudsmanom za djecu, centri/službe za socijalni rad iznose mišljenje da trenutno normativno uređenje o obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju, a posebno dijelovi koji se odnose na pitanja podrške djetetu stvaraju ogromne nejasnoće i potpuno različita tumačenja, što konačno dovodi i do neujednačene primjene u jedinicama lokalne samouprave. Zato bi zakonodavac i resorno ministarstvo tebali da detaljnije normativno urede predmetnu problematiku, ali u isto vrijeme ne ograničavajući i ostavljajući dovoljno prostora u praksi da se svaki pojedinačni slučaj riješi u najboljem interesu djeteta.

Najveći broj žalbi u ovoj oblasti u izvještajnom periodu se odnosio na angažovanje asistenta za podršku učenicima sa smetnjama u razvoju. Novim Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju predviđena je ova vrsta podrške *„ukoliko postoje obezbijeđena sredstva za finansiranje asistenta"*[124]. Asistent može biti lice koje ima najmanje srednju stručnu spremu. Asistent pruža tehničku pomoć u: kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći, zavisno od potreba učenika, a na prijedlog nastavnika ili stručne službe škole. Zakonodavac je ostavio mogućnost da se novim pravilnikom definišu uslovi za prijem, angažovanje i opis posla asistenta. Trenutna procedura za angažovanje asistenta je takva da se roditelji obraćaju školi sa zahtjevom za podršku asistenta učeniku na osnovu preporuke prvostepene stručne komisije. Najčeće sami roditelji predlože školi osobu za asistenta. Zahtjev roditelja škola upućuje Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske koje u svakom u konkretnom slučaju odlučuje da li će odobriti školi angažovanje i finansiranje asistenta i to za vrijeme trajanja školske godine. Na osnovu saglasnosti Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske škola sa asistentom zaključuje ugovor o djelu. Prethodnih godina škola je zaključivala ugovor o radu na određeno vrijeme sa odobrenim asistentom. U aktu kojim daje svoju saglasnost školi za angažovanje asistenta, Ministarstvo navodi: *„Asistent je tehnička pomoć učeniku i sa njim je dok traje nastava. Asistent se ne može miješati u rad nastavnika i ne može remetiti rad nastavnika.*"

U radu sa djecom nesporno je da se razlikuje uloga i zadaci asistenta koji radi sa djetetom u inkuziji u redovim odjeljenjima i sa djetetom u specijalnim odjeljenjima za učenike sa težim smetnjama u razvoju, jer se i potrebe ove djece razlikuju s obzirom na različitost njihovih poteškoća. Nije ista vrsta i složenost asistencije za učenike sa motoričkim smetnjama i za učenike sa kombinovanim višestrukim smetnjama. Iz ovoga proizilazi da je neophodno individualno pristupiti svakom pojedničnom slučaju prilikom odlučivanja o angažovanju asistenta, odnosno, da se u svakom konkretnom slučaju odredi asistent koji će po svojoj stručnoj spremi, znanju i iskustvu moći da što bolje odgovori vrsti i stepenu potreba djeteta. Iz predmeta koji su vođeni pred Ombudsmanom za djecu Republike Srpske može se uočiti da u nekim slučajevima i pored preporuke prvostepene stručne komisije ministarstvo odbije davanje saglasnosti za angažovanje asistenta. Ministarstvo prosvjete i obrazovanja Republike Srpske u svom odgovoru Ombudsmanu navodi: *„Na osnovu zaključka Vlade Republike Srpske Ministarstvo daje saglasnosti i finansira asistente za učenike sa autizmom/kombinovanim smetnjama sa elementima autizma i učenike sa tjelesnim oštećenjima (teško pokretne i nepokretne učenike), a koji pohađaju nastavu u redovnim školama*[125]". Međutim ovako ograničavajuće definisanje ne odgovara iskazanim potrebama u praksi. Naime, u praksi se pojavljuju slučajevi djece sa poteškoćama u razvoju, a koje nisu u grupi smetnji autističnog spektra ili tjelesnih oštećenja, ali koje s

[124] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 84. stav 6.

[125] Odgovor koji je Ministarstvo prosvjete i kulture dostavilo Ombdusmanu za djecu, broj: 07.04/052-1330/15 od 10.03.2015. godine

obzirom na svoju kompleksnost, složenost i specifičnost konkretnog slučaja zahtjevaju pomoć asistenta.

Na osnovu dosadašnjeg iskustva, mišljenje Ombudsmana za djecu je da sva djeca sa poteškoćama u razvoju koja imaju posebne obrazovne potrebe nemaju i potrebu za asistentom. Svako dijete je posebno i zahtjeva individualan pristup u određivanju nastavnog plana i programa kojeg će savladavati i uz koje mjere podrške. Rana identifikacija poteškoća kod djece i pravilno određen tretman je od ključne važnosti za postizanje optimalnih rezultata. Veoma je važno da se svaki pojedinačni slučaj djeteta s posebnim obrazovnim potrebama mora posmatrati izdvojeno od drugih slučajeva i u najboljem interesu djeteta. Odluke o tome da li postoji potreba za pomoć asistenta treba donositi na osnovu preporuka stručnih komisija i stručnih opservacionih timova u školi koji izrađuju individualne planove i programe za svako dijete posebno. U svakodnevnoj praksi je neophodna čvrsta saradnja između stručnog opservacionog tima u školi, centra za socijalni rad i roditelja. Takođe, u nekim slučajevima moguće je odrediti i jednog asistenta za više djece.[126]

Inkluzija, u najširem tumačenju i shvatanju, predstavlja stil života i uopšte način razmišljanja koji je baziran na prihvatanju da svaki čovjek ima jednaka prava i jednake mogućnosti bez obzira na individualne razlike. U tom cilju, veoma je važno izgraditi obrazovno-vaspitni sistem koji će kroz integraciju i inkluziju sve djece prepoznati i razvijati individualne potencijale svakog učenika, a ne njegove slabosti. Djecu je potrebno obučiti da stečena znanja i vještine usmjere da postignu svoj puni potencijal, ali i na izgradnju otvorene i pozitivne interakcije sa drugima u svakodnevnom životu.

Analizirajući situaciju u ovoj oblasti na osnovu podataka prikupljenih posebnim istraživanjem[127], ali i svakodnevnim kontaktima sa nadležnim organima i ustanovama i postupanjem po pojedinačnim žalbama Ombudsman za djecu i dalje smatra da je potrebno preduzimanje sljedećih mjera i aktivnosti s ciljem efikasnije podrške djeci sa smetnjama:

- Da se potreba angažovanja asistenta utvrđuje u svakom konkretnom slučaju vodeći računa o najboljem interesu djeteta i ne ograničavajući ovo pravo samo za djecu sa smetnjama autističnog spektra i motoričkim smetnjama i bez obzira da li dijete pohađa osnovnu ili srednju školu;
- Da se vrsta, količina i obim podrške koju asistent pruža pojedinom djetetu s posebnim obrazovnim potrebama utvrđuje u svakom konretnom slučaju po prijedlogu stručnog opservacionog tima škole vodeći računa i o posebnostima na koje ukazuje roditelj, a sve u najboljem interesu djeteta;
- Da se sačini obavezni Protokol o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao kooridnatora ovih komisija) i stučnih opservacionih timova u školama;
- Hitno izraditi udžbenike za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti i omogućiti njihovu upotrebu u praksi;
- Uspostavljanje obavezne kontinuirane edukaciju nastavnog osoblja i to kako o izradi, tako i o praktičnoj realizaciji nastavnih planova i programa za djecu sa smetnjama u

[126] Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu o pravu na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju
[127] Poseban izvještaj Ombudsmana za djecu o položaju djece u porodicama sa četvoro i više djece u Republici Srpskoj

razvoju i to kroz redovne i obavezne programe, ali i kroz tematske seminare i treninge;
- Da utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman za djecu sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivnja u predškolske ustanove;
- Da se proširi propisani krug zanimanja koje mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovim potrebama;
- Preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim obrazovno-vaspitnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere;
- Preduzeti aktivnosti na kadrovskom i materijalnom osnaživanju osnovnih i srednjih škola koje pohađaju djeca s posebnim obrazovim potrebama, te omogućiti formiranje jednog stručnog tima za više srednjih škola.

U cilju prevazilaženja predrasuda i jačanja i izgradnje svijesti da svaki čovjek ima jednaka prava i jednake mogućnosti bez obzira na individualne razlike i poteškoće, potrebno je utvrditi i sprovoditi stalnu edukaciju djece bez posebnih obrazovnih potreba, ali i nastavnog osoblja kroz obavezne obrazovne planove i programe.

F) PRAVO NA OBRAZOVANJE

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao i po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djece u obrazovnom sistemu po različitim osnovama.

Priznajući pravo na obrazovanje, kao jedno od osnovnih prava djeteta[128], Konvencija posebno ukazuje da, obrazovanje treba da obezbijedi da svako dijete savlada osnovne životne vještine, a one uključuju ne samo pismenost i računanje, već i životne vještine kao što su sposobnost da se donesu uravnotežene odluke, da se sukobi rješavaju na nenasilan način, da se razvije zdrav način života, dobri odnosi u društvu i odgovornost, kritičko razmišljanje, kreativni talenti i druge sposobnosti koje pružaju djeci sredstva koja su im potrebna da bi slijedila svoje životne izbore.[129]

Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021[130] konstatuje da trenutno stanje u obrazovanju nalaže da se svestrano sagledaju i realno projektuju svi ključni aspekti razvoja obrazovanja, te potrebu da se koordinisano i sistemski radi na razvoju i unapređenju kvaliteta vaspitanja i obrazovanja.

S obzirom da Strategijom nisu definisani nosioci aktivnosti i vremenski okvir za realizaciju definisanih mjera i aktivnosti radi realizacije postavljenih ciljeva, vrlo je važno da isto bude jasno definisano i javno objavljeno Godišnjim akcionim planom, kako bi se mogla pratiti njena realizacija.

Prijavama Ombudsmanu za djecu se ukazuje na preopširne nastavne planove i programe i gradivo koje nije prilagođeno uzrastu i potrebama djece, na probleme školske discipline i posebno izricanje vaspitno-disciplinskih mjera, ocjenjivanje učenika, uslove rada u školama, odnos nastavnika prema učenicima, nemogućnost ostvarivanja prava nadarene i talentovane djece, djece sa smetnjama u razvoju, djece koja su zbog bolesti duže odsutna

[128] UN Konvencija o pravima djeteta, član 28. i 29.
[129] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 9.
[130] Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021, usvojila je Narodna Skupština Odlukom broj:02/1-021-386/16 dana 06.04.2016. godine, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj 32/16

iz škole, djece bez roditeljskog staranja, na različite oblike nasilja nad djecom i među djecom, prevoz djece.

Iz gotovo svih prijava proizilazi da saradnja porodice i škole, u ostvarivanju prava djeteta u obrazovnom sistemu, nije na potrebnom nivou.

Usklađenost opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova

U ostvarivanju zakonom utvrđenih prava djece i njihovoj zaštiti, posebno u obrazovnom sistemu, izuzetno važnu ulogu imaju i podzakonski akti koji se, na žalost, ne donose u zakonom određenom roku, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece po tom osnovu.

Zakon obavezuje škole na donošenje odgovarajućih opštih akata i njihovo stalno usklađivanje sa zakonom i njegovim izmjenama i dopunama. Na žalost, postupanjem u pojedinačnim predmetima, primijetno je da izmjene zakona ne prati usklađivanje opštih akata škole, a da izostaje potreban nadzor u izvršavanju zakonom utvrđenih obaveza.

Novim Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, nije napravljen pomak u dijelu odgovornosti donosilaca podzakonskih akata, već naprotiv, Zakonom je utvrđeno da će Vlada u roku od godinu dana, od dana stupanja na snagu ovog zakona, donijeti Uredbu o pedagoškim standardima i normativima za osnovno vaspitanje i obrazovanje iz člana 178.

Resorni ministar je obavezan da u roku od godinu dana donese pravilnike iz člana 179, a pravilnike iz člana 180. u roku od šest mjeseci.

Prema članu 183. škole će svoju organizaciju i opšte akte uskladiti sa odredbama ovog zakona u roku od devet mjeseci od stupanja na snagu podzakonskih akata iz člana 178, 179 i 180.

Ovakvim normativnim rješenjem[131] ostvarivanje prava djece primjenom zakona je dovedeno u pitanje, jer su pozakonski akti, koji su u suprotnosti sa zakonom prestali da važe, a za donošenje novih podzakonskih akata ostavljen je rok od skoro dvije godine. Prvi put jednim zakonom se uređuje da se obaveza usklađivanja opštih akata sa zakonom praktično odlaže do donošenja opštih akata na koje je po zakonu ovlašten ministar.

Zbog neusklađenosti opštih akata sa zakonom, Ombudsman za djecu je u više navrata, zatražio od Republičke prosvjetne inspekcije da u konkretnim situacijama izvrši inspekcijski nadzor, odnosno, da neposrednim uvidom u opšte i pojedinačne akte i način rada subjekta nadzora, utvrdi da li je postupanje nadležnog organa vaspitno-obrazovne ustanove, i odluke koje su s tim u vezi donesene, u skladu sa važećim propisima i u najboljem interesu djeteta.

Zakonom utvrđene nadležnosti i ovlaštenja prosvjetnog inspektora, obavezuju inspektora da u svakom pojedinačnom slučaju, u granicama utvrđenih ovlaštenja, pravilno i potpuno utvrdi sve činjenice i okolnosti na način da analizom propisa koji uređuju rad kontrolisanog organa, zatim utvrđenog činjeničnog stanja i sprovedenog postupka od strane kontrolisanog organa, da jasnu ocjenu u konkretnom slučaju.

Prosvjetna inspekcija, prema Zakonu, ima posebnu odgovornost da postupanje u vaspitno-obrazovnim ustanovama bude usklađeno sa važećim propisima, jer joj je

[131] Mišljenje na Nacrt Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, broj:616-2-UP/16 od 13.05.2016.godine

zakonom povjereno da vrši nadzor u primjeni propisa u vaspitno-obrazovnim ustanovama i na taj način, prije svega, preventivno djeluje i sprečava ponavljanje istih nepravilnosti.

Sve navedeno dodatno ukazuje da izostaje potreban nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama u izvršavanju njihovih obaveza u donošenju odgovarajućih opštih akata, njihovom stalnom usklađivanju sa zakonom i njegovim izmjenama, njihovom objavljivanju i potrebi da isti budu dostupni i učenicima i roditeljima i zaposlenim.

Napuštanje školovanja

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u Republici Srpskoj su tokom školske 2015/2016 godine školovanje napustila 93 učenika osnovnih škola:

- šest učenika napustilo je školovanje zbog lošeg uspjeha,
- 16 učenika je napustilo školovanje iz socijalnih razloga,
- sedam učenika je napustilo školovanje iz ekonomskih razloga,
- 64 učenika su napustila školu iz ličnih razloga.

U namjeri da identifikuje lokalne zajednice i škole koju su djeca napustila, Ombudsman za djecu se obratio Republičkom zavodu za statistiku[132]. U dostavljenom odgovoru, između ostalog se navodi da se podaci koji se prikupljaju u statističke svrhe ne smiju koristiti u druge svrhe, da se podaci smatraju povjerljivim, ako je putem tih podataka moguće neposredno ili posredno identifikovati izvještajnu jedinicu.

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo jer njegovo ostvarivanje direktno utiče na mogućnost pristupa i ostvarivanja brojnih drugih prava. Osnovna škola je obavezna i zakon ne poznaje ni jedan razlog zbog kojeg učenik može ostati izvan obrazovnog sistema.Svako napuštanje obrazovanja je povreda osnovnog prava djeteta. Djeca koja napuste školu, već su kao djeca dovedena u socijalni sektor, to nije njihov izbor, već neprepoznavanje situacija u kojima djeca odrastaju i izostanak adekvatne podrške radi otklanjanja uzroka koji su do toga doveli. To je dugoročan probem sa trajnim negativnom posljedicama po svako dijete, njegovu porodicu i društvo u cjelini.

Napuštanjem škole, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, djeca postaju dodatno ranjiva kategorija izložena brojnim problemima i ekonomskim i socijalnim i ličnim.[133]

Napuštanjem škole ne samo da je povrijeđeno pravo djeteta na obrazovanje, već i pravo na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na zaštitu od svakog oblika zanemarivanja, pravo na nesmetan rast i razvoj.

Radi zaštite djece i njihovih interesa ključno je prepoznati djecu u riziku i razloge koji mogu dovesti do ovih posljedica. Ovo zahtijeva multidisciplinaran pristup i stalnu saradnju svih subjekata zaštite, kako bi se preventivnim mjerama djelovalo na uzroke i spriječile posljedice za dijete.

[132] Predmet broj: 516-9-pžs/17

[133] Ni jedno dijete izvan obrazovnog sistema, Istraživanje ombudsmana za djecu 2011, www.djeca.rs.ba

Prevoz učenika

Ombudsman za djecu je postupao i po prijavama kojima se ukazuje na povredu prava učenika vezano za njihov prevoz od škole do kuće[134].

Članom 168. Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, između ostalog, utvrđeno je da: *„Vlada obezbjeđuje finansiranje troškova prevoza učenika koji do škole putuju sa udaljenosti većoj od četiri kilometra, izuzev učenika iz člana 32.stav 5.ovog zakona."*

Članom 32. stav 5. utvrđeno je da nadležna služba jedinica lokalne samouprave u saradnji sa školama može, na zahtjev roditelja, u opravdanim slučajevima, dati saglasnost da dijete bude upisano u školu kojoj ne pripada po upisnom području.

Iako su troškovi prevoza učenika, koji su iz opravdanih razloga, uz saglasnost ministarstva, upisani u školu čijem upisnom području ne pripadaju, do sada bili obezbjeđeni[135] novim zakonom utvrđeno je da ministarstvo ne snosi troškove prevoza za ovu kategoriju učenika. Utvrđujući nadležnost nadležnih službi jedinica lokalne samouprave da daju saglasnost učeniku za upis u školu izvan upisnog područja (što je do sada bila nadležnost resornog ministarstva), praktično su, na ove službe prebacile i pitanje finansiranja njihovog prevoza.

Pravo učenika na prevoz u slučajevima kada do škole putuju na udaljenosti većoj od četiri kilometra, dovedeno je u pitanje za učenike upisane izvan upisnog područja, i ako za to imaju saglasnost nadležnog organa jer se radi o opravdanim slučajevima.

Promjene nastavnika i štrajk roditelja

Promjena učitelja sama po sebi, pogotovo u najranijem uzrastu djece za djecu traži novo vrijeme prilagođavanja, a ako se promjena odvija uz obustavu nastave ili prijetnjom štrajka, onda je to dodatni pritisak na djecu.

Upravo iz tih razloga jedan broj roditelja obratio se i Ombudsmanu ukazujući da u toku jedne školske godine nekoliko puta bude promijenjena učiteljica njihovoj djeci. Roditelji ističu da, djeca tek što su prihvatila jednu učiteljicu, dobijaju zamjenu, koja poslije kraćeg vremena ponovo bude zamijenjena.

Škole su nastalu situaciju uglavnom obrazlagale konkursnim procedurama, radu na određeno vrijeme u zamjeni odsutnog radnika, a pri tom u stalnoj promjeni učitelja i nisu vidjeli problem koji se tiče i učenika i njihovih roditelja.

Ključno je da je i u tom dijelu izostala potrebna komunikacija sa roditeljima i da su i roditelji i djeca za promjenu saznali onda kad se ona i desila.

Slična situacija je i u slučajevima kada nastavnik stiče uslove za penziju jedan ili dva mjeseca prije kraja školske godine.

Uvažavajući kontinuitet rada učitelja sa djecom u toku jedne školske godine, promjena učitelja (naročito više puta u toku jedne godine) morala bi biti opravdana zaista

[134]Predmet broj: 1384-167-pž/17

[135] Pravilnik o finansiranju osnovnih škola, „Službeni glasnik Republike Srpske," broj: 5/09, član 53.

objektivnim okolnostima sa kojima bi i učenici i njihovi roditelji na vrijeme bili upoznati i za koje bi bili pripremljeni.

Talentovana djeca

Pravo na obrazovanje je ne samo jedno od osnovnih ljudskih prava, već i ključni faktor za ostvarivanje prava djeteta uopšte, *„a ključni cilj obrazovanja je razvijanje djetetove individualne ličnosti, talenata i sposobnosti, u svjetlu činjenice da svako dijete ima jedinstvene karakteristike, interesovanja, sposobnosti i potrebu u učenju*."[136]

Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju kao jedan od ciljeva obrazovanja definiše cjelovit i harmoničan, individualnim potrebama, interesima i mogućnostima prilagođen razvoj intelektualnih, socijalno-emocionalnih, moralnih, radnih i fizičkih potencijala i sposobnosti djeteta do ličnog maksimuma[137] što podrazumijeva da sistem kroz individualni pristup svakom djetetu treba da prepozna njegove posebne talente i sposobnosti. Zakon istovremeno obavezuje školu *„da organizuje uočavanje, obrazovanje, praćenje i podsticanje nadarenih i talentovanih učenika, te organizuje dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima"*, a *„ministar donosi nastavni plan i program za nadarene i talentovane učenike i Pravilnik o utvrđivanju kriterijuma za izbor nadarenih i talentovanih učenika"*[138].

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju definisan je pojam nadarenog i talentovanog učenika[139] za koje se u članu 85. propisuju obaveze škole da obezbijedi: *„(1) veću individualizaciju nastave i primjenu sredstava, oblika i metoda rada u skladu sa potrebama nadarenih i talentovanih učenika…" i „(2) vannastavne aktivnosti koje podsticajno djeluju na razvoj, iskazivanje i usavršavanje nadarenosti i talenta učenika".* U školi se formira tim za podršku nadarenim i talentovanim učenicima (član 86.).

Zakonom o školovanju i stipendiranju mladih talenata[140] utvrđeno je:

- da se u školi imenuje stručni tim za identifikaciju mladog talenta (član 9.),
- da Ministar donosi Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta (član 12.), te
- da utvrđivanje, praćenje i razvoj mladog talenta vrši Centar za mlade talente, kao javna ustanova specijalizovana za utvrđivanje, praćenje i razvoj mladog talenta (član 13.).

Nažalost, iako je Zakon donesen 2010. godine, ostvarivanje prava ove kategorije djece još uvijek, najčešće zavisi od spremnosti i mogućnosti njihovih roditelja. Da bi ova kategorija djece mogla maksimalno realizovati svoje mogućnosti i potencijale i za sebe i društvo, potreban im je prilagođen program i usluge u obrazovnom sistemu, izvan onih u redovnom školskom programu. Njihova nadarenost i njihov talenat su njihove potrebe, na koje se sistemskim mjerama mora odgovoriti već u njihovom najranijem uzrastu.

Bez Pravilnika o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta dovodi se u pitanje ostvarivanje prava talentovane djece koja su utvrđena

[136] UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 8 i 9.
[137] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju
[138] član 48, stav 1. i 2.
[139] član 4, tačka 25. i 26.
[140] Zakon o školovanju i stipendiranju mladih talenata, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj:73/10

zakonom, a time i ciljeva obrazovanja, te ostavlja prostor za različit pristup vaspitno-obrazovnih ustanova mladim talentima. [141]

Nastavni plan i program

Ciljevi obrazovanja definisani Zakonom u skladu sa zahtjevima Konvencije su zadati ciljevi koje sistem treba ostvariti u obrazovanju djece i oni su zaista u normativnom smislu obuhvatili razvoj djetetove ličnosti u brojnim segmentima.

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju sada su definisani i ishodi učenja[142].

Ciljevi obrazovanja kako su definisani Zakonom i očekivani ishodi zahtijevaju, između ostalog, novi pristup i nastavni plan i program koji će omogućiti njihovu realizaciju.

Roditelji i djeca najčešće ukazuju:

- Previše predmeta, nastavno gradivo preobimno i zahtjevno. Da je nastavno gradivo preobimno saglasni su i nastavnici i uprave škola, koji potvrđuju da nastavnici u trci za realizacijom programa, nemaju dovoljno vremena za provjeru koliko su djeca trajno usvojila znanja. To za posljedicu ima da djeca uče sve više, a da rezultat izostaje.
- Najčešći problemi na koje učenici ukazuju su da su peedmeti opterećeni nastavnim sadržajem, previše je nastavnih jedinica u svakom predmetu, preduge i često nerazumljive lekcije, naporan raspored, malo vremena za objašnjenja i vježbe.
- Učenici ističu da uče mnogo apstraktnih pojmova koje moraju usvojiti, mnogo podataka koji se svode na kratkoročno pamćenje brojeva, datuma, imena, formula, definicija. Učenici ističu da u mnoštvu podataka teško mogu da izdvoje ono što je najvažnije i bitno za pamćenje.Interesantno je da osnovci predlažu da bi neke predmete mogli imati mjesečno ili jednom u dvije sedmice, za razliku od sedmičnog rasporeda časova, čime bi bili rasterećeni preobimnog gradiva, a ti predmeti ne bi izgubili na važnosti.
- Učenici posebno naglašavaju da ih tokom godine ispituju gradivo iz prethodne godine ili polugodišta, što im predstavlja problem, jer su kažu to gradivo zaboravili. Ovo je problem i za nastavnike koji su u situaciji da ponavljaju ono što su već predavali, kako bi mogli da održe kontinuitet gradiva, a za to nemaju planirano vrijeme.
- Pored toga učenici navode da su udžbenici za pojedine predmete pisani njima neprilagođenim riječnikom, da su rečenice preduge i komplikovane i da je mnogo riječi kojima ne znaju značenje. Neki udžbenici sadrže prevelik broj nepotrebnih infomacija, a neki su opterećeni onim podacima koji su za učenike davno naučena lekcija, kao npr. udžbenici iz informatike.

Dakle, imamo opterećen nastavni plan program, puno predmeta i puno nastavnih sadržaja, a istovremeno nemamo zastupljene one teme i probleme koji su životni, sa kojima djeca odrastaju, i za koje informacije moraju dobiti u školi, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim mogućnostima i potrebama.

---

[141] Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj:1733-31-PŽS-20/16 od 21.12.2016. godine, kojom se nalaže preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa talentovane djece, na način da na osnovu člana 12. Zakona donese Pravilnik o kriterijima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta, te pristupi propisanom osnivanju Centra za mlade talente

[142] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 7.

U stalnom smo kontaktu sa djecom, razgovaramo na različite teme, od njih dobijamo informacije i svi su stava, i u osnovnim i srednjim školama, da im trebaju informacije o njihovom zdravlju, zdravoj ishrani, reproduktivnom zdravlju, različitim oblicima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zaštiti od alkohola, droga i duvana, o izražavanju njihovog mišljenja i učestvovanje u svim pitanjima koja se njih tiču.

Promjene moraju biti usmjerene na smanjenje nastavnog gradiva, na razvijanje kreativnog učenja, na kvalitetniji rad sa talentovanom djecom, na bolju međusobnu saradnju učenika, roditelja i škole i na uključivanje u obrazovni proces onih tema koje su izuzetno važne za razvoj i odrastanje djeteta (zaštita zdravlja i zdravi stilovi života, bolesti zavisnosti, zaštita od nasilja). Promjene moraju osigurati da su djeca aktivni učesnici u nastavi, a ne samo pasivni posmatrači. Ključno je da je nastavni plan i program prilagođen uzrastu djeteta i njegovim mogućnostima, da dijete razumije gradivo koje usvaja, da rješava probleme i samostalno zaključuje, jer djeca treba da uče za život, a ne za ocjenu.

Pored toga, iako je škola uvijek bila, a i po definiciji je, i vaspitna i obrazovna ustanova, danas, pod pritiskom nastavnog plana i programa za vaspitni rad sa djecom nije ostavila dovoljno prostora. A taj prostor se mora pronaći u okviru nastavnog plana i programa, jer umanjenje vaspitne uloge škole dovodi u pitanje ostvarivanje ciljeva obrazovanja definisanih zakonom.

Škola je dužna postupati po Zakonu o opštem upravnom postupku

Odlučujući o zahtjevu roditelja za ostvarivanje prava djece u obrazovnom sistemu po različitim osnovama, Ombudsman za djecu zapaža da izostaje postupanje škola u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece:

- O zahtjevu se najčešće i ne odlučuje, a kad se „odlučuje" izostaje odgovarajući upravni akt u propisanom obliku, podnosioci zahtjeva se samo „obavještavaju" da nije moguće udovoljiti njihovom zahtjevu, bez uputstva o pravnom sredstvu. Ovakav način „odlučivanja" o zahtjevu nije u skladu sa odredbama člana 190. do 200. navedenog Zakona. Odlučujući o podnesenom zahtjevu „obavještenjem" koje se ne poziva na propis na osnovu kojeg je doneseno, niti se obrazlažu razlozi koji upućuju na stav škole o navedenom zahtjevu, škola nije postupila u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju i sa Konvencijom, te je takvim postupkom učinila propust u radu na štetu učenika, da se o njegovom pravu u obrazovnom sistemu odlučuje u skladu sa zakonom i njegovim najboljim interesom.
- Postupanjem u pojedinačnim predmetima ukazuje se i na problem koji nastaje kada se roditelji, zahtjevom za rješavanje problema, istovremeno obrate i školi, ministarstvu, Pedagoškom zavodu i prosvetnoj inspekciji, posebno kada dobiju različite odgovore[143]
- Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju utvrđeno je u kojim situacijama Ministarstvo daje saglasnost školi za donošenje odgovarajućih odluka, a Zakonom o opštem upravnom postupku jasno je definisano donošenje odluka uz prethodnu saglasnost i u saglasnosti drugog organa[144], kao i situacije kada u zakonom određenom roku izostane tražena saglasnost, i takve situacije ne oslobađaju školu

[143] Predmet broj: 1122/135/PŽ/17
[144] Zakon o opštem upravnom postupku, član 192.

obaveze da odluči o podnesenom zahtjevu, a što je vrlo često prisutno. Umjesto preuzimanja odgovornosti i odlučivanja u skladu sa utvđenim ovlaštenjima i procedurom koja osigurava zakonske garancije za pravilnu primjenu prava, dolazi do prebacivanja odgovornosti s jedne na drugu stranu, a što samo dodatno komplikuje problem.

- Dodatni problem u zaštiti prava djece u obrazovnom sistemu su i žalbe upućene Ministarstvu prosvjete i kulture, po kojima Ministarstvo „odlučuje". Ministarstvo, prema zakonu, nije ni prvostepeni ni drugostepeni organ vaspitno-obrazovne ustanove i nije u poziciji odlučivati po žalbama na odluke škole, već je u obavezi iste dostaviti organu škole na nadležno postupanje. Ministarstvo, po zakonu, vrši upravni nadzor nad zakonitošću rada škole, stručno-pedagoški nadzor vrši Republički pedagoški zavod, a Republička prosvjetna inspekcija-inspekcijski nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa.[145] Dodatni problem je kada Ministarstvo o žalbama odlučuje „instrukcijama", „smjernicama" i slično.

Zakon o opštem upravnom postupku jasno je propisao postupak odlučivanja o zahtjevu stranke, kao i obavezu organa koji odlučuje da, na osnovu utvrđenih činjenica, donese rješenje u propisanom obliku, koje između ostalog treba da sadrži i uputstvo o pravnom sredstvu kojim se stranka obavještava da li protiv rješenja može izjaviti žalbu ili pokrenuti upravni spor ili drugi postupak pred sudom. Po Zakonu o opštem upravnom postupku dužni su da postupaju državni organi kada u upravnim stvarima rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca.[146]

Škola je dakle obavezna postupati po Zakonu o opštem upravom postupku.Da bi se osigurala dosljedna primjena zakona i jednak pristup škola u ostvarivanju prava svakog djeteta, a nadležni organi učinili odgovornijim za postupanja u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, neophodne su jasne procedure postupanja u vaspitno obrazovnim ustanovama

Disciplinska odgovornost učenika

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu postupao u jednom broju predmeta kojima se ukazuje na povrede prava učenika u postupku izricanja vaspitno disciplinskih mjera u školi. Prijavama se ukazuje na povrede prava učenika po različitim osnovama.Najčešće se radi o tome da nije vođen postupak radi utvrđivanja odgovornosti učenika i da odluke o izrečenim mjerama nisu dostavljene roditeljima djeteta.

Situacije u školama, u kojima je Ombudsman za djecu po prijavama postupao, su vrlo različite:

- škola u vrijeme izricanja vaspitno-disciplinske mjere nije ni imala pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika,
- neke su škole svojim pravilnicima utvrdile i nove teže povrede obaveza učenika, iako zakon ne ostavlja takvu mogućnost,
- neke škole su svojim pravilnicima definisale i nove disciplinske mjere koje zakon ne poznaje, niti zakon ostavlja takvu mogućnost,
- škole su izricale mjeru u novoj školskoj godini za povrede učinjene u prethodnoj, protivno izričitoj zakonskoj odredbi,

[145] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 170.
[146] Zakon o opštem upravnom postupku, član 1.

- pravilnici škola ne definišu način i proceduru vođenja disciplinskog postupka niti postupak utvrđivanja odgovornosti učenika,
- pravilnici škola ne utvrđuju obavezu da se učeniku omogući da se izjasni o svim okolnostima koje su od uticaja na utvrđivanje njegove odgovornosti,
- škole ne donose odluke u pisanoj formi o izrečenim mjerama,
- u postupku utvrđivanja odgovornosti učenika ne učestvuju roditelji djeteta,
- odluka o izrečenoj mjeri ne dostavlja se roditeljima ili staraocima učenika,
- izricanjem odgovarajuće vaspitno-disciplinske mjere za težu povredu dužnosti učenika istom odlukom se smanjuje vladanje učenika, ne čekajući da donesena odluka o disciplinskoj odgovornosti postane konačna, a time i osnov za smanjenje vladanja učenika,
- pravilnici škole nisu doneseni uz mišljenje savjeta roditelja i savjeta učenika,
- pravilnici škole nisu javno objavljeni, tako da učenici i roditelji i ne znaju njihov sadržaj.

U svim navedenim slučajevima izrečena vaspitno-disciplinska mjera smatra se dovoljnim korektivom neprimjerenom ponašanju učenika.

Praksa, na žalost, pokazuje da izrečena vaspitno disciplinska mjera nije dovoljan korektiv, te da, iako se mjere izriču postupno, one u konačnom, u jednom broju slučajeva ne daju očekivane rezultate.

Pri tome ni zakon, a ni pravilnici škole u vezi sa disciplinskom odgovornošću učenika ne utvrđuju obavezu škole da u saradnji sa roditeljima i staraocima djeteta provodi odgovarajuće mjere pojačanog vaspitnog rada i nadzora nad djecom koja svojim ponašanjem narušavaju pravila školske discipline, kako bi se poslije prve izrečene mjere, odgovarajućim mjerama pomoglo učeniku u otklanjanu uzroka koji dovode do takvog ponašanja i time smanjila mogućnost ponavljanja neprimjerenog ponašanja.

U svim slučajevima povrede obaveza učenika, škola mora da ima u vidu, prije svega, osnovnu svrhu izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku. Izrečena mjera mora, prije svega, biti vaspitna, a onda i disciplinska i dovoljno efikasna da na učenika djeluje preventivno i da ga spriječi u novim povredama njegovih obaveza i da kod učenika razvija svijest o potrebi da se pravila školske discipline poštuju. Izrečena mjera istovremeno treba preventivno da djeluje i prema svim drugim učenicima.

Pri tome je izuzetno važna aktivna uloga roditelja, koji moraju biti upoznati sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi - kako je to uređeno važećim pravnim propisima, što uključuje i obaveznu saradnju sa školom, ali i posljedice propuštanja te obaveze, te o pedagoškim mjerama škole i ovlaštenjima psihologa u školi i drugim službama koje su podrška roditeljima za različita pitanja sa kojima se susreću u odrastanju djeteta.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i pretpostavka je za samostalan rad, rad odjeljenske zajednice i škole u cjelini. Pri tome je posebno važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti učenika, koja se odnosi na odgovornost za povredu njihovih obaveza u vezi sa školovanjem.

Imajući u vidu da pitanje disciplinske odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza u školi, ili nije uređeno normativnim aktom škole ili nije na odgovarajući način definisano, te da škole imaju vrlo različit pristup u izricanju vaspitno-disciplinskih mjera zbog povrede obaveza učenika, a što dovodi do povrede prava učenika definisanih zakonom,

Ministarstvo je prihvatilo preporuku Ombudsmana te je Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju[147] utvrđeno da će pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu biti uređeno jedinstvenim pravilnikom[148]. Zakon je stupio na snagu u maju 2017.godine, a rok za donošenje pravilnika je godinu dana[149].

Pored navedenog, Ministarstvo je prihvatilo i preporuku Ombudsmana da Zakonom budu jasno utvrđena i prava i obaveze učenika u obrazovnom sistemu, što do sada nije bilo uređeno, a što je u direktnoj vezi sa pitanjem njihove odgovornosti (član 62).

Saradnja škole i roditelja

Svakim Godišnjim izvještajem, Ombudsman za djecu ukazuje na važnost saradnje roditelja i škole i na potrebu njihovog partnerskog odnosa u ostvarivanju prava djece u obrazovnom sistemu po svim osnovama. Saradnja roditelja i škole mora da bude stalna i stvarna i da se zasniva na međusobnom uvažavanju i zajedničkom doprinosu uspjehu svakog djeteta.

Da saradnja škole i roditelja nije na potrebnom nivou potvrđuju i obraćanja Ombudsmanu za djecu kojom roditelji ukazuju na povredu prava djeteta prije bilo kakvog obraćanja školi. U svom obraćanju Ombudsmanu za djecu, roditelji još uvijek navode da očekuju da će škola reagovati tek na zahtjev Ombudsmana za djecu.

Navedeni primjeri, ali i drugi pojedinačni predmeti po kojima je Ombudsman za djecu postupao, ukazuju da kada dijete ima problem bilo koje vrste, ako do tada nije bilo potrebne saradnje roditelja i škole, tada nastaje dodatni problem i prebacivanje odgovornosti s jednih na druge, što ne doprinosi rješavanju problema, već ga na žalost dodatno usložnjava. Prema Zakonu, roditelji imaju i pravo i obavezu redovno se informisati o uspjehu svoje djece. Na žalost, postojeće zakonske mogućnosti roditelji ne koriste u potrebnoj mjeri, a škola na tome i ne insistira.[150] Posljedice uvijek snose djeca, a takve situacije su posebno prisutne kod izricanja vaspitno-disciplinskih mjera učeniku, zbog izostanka sa nastave i njihovog pravdanja, kod ocjenjivanja učenika, napuštanja škole.

Partnerstvo škole i roditelja ne može se zasnivati na izolovanim primjerima dobre prakse, koja je prisutna u jednom broju škola. Dobra praksa trebala bi biti prepoznata i u drugim školama, jer se samo tako može odgovoriti na potrebe djece i njihov najbolji interes u obrazovnom sistemu.

Škole i roditelji međusobnu saradnju u najvećem broju slučajeva ocjenjuju kao dobru, međutim, ta saradnja najčešće podrazumijeva roditeljske sastanke i informacije, na kojima roditelji dobijaju informacije o ocjenama svoga djeteta u učenju i vladanju, dok o ostalim aktivnostima škole vrlo malo znaju i u iste nisu uključeni. Partnerski odnos škole i roditelja zahtijeva mnogo više od roditeljskog sastanka i infomacija, međutim i tu postoji

[147] Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture, broj: 1129-20-PŽS/12 od 24.12.2012. godine

[148] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 81.: *„Ministar, na prijedlog Zavoda, donosi pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika."*

[149] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 179.: *„Ministar će u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu zakona donijeti Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika."*

[150] Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 55: *„Roditelji imaju i pravo i obavezu da se brinu o obrazovanju svoje djece i najvažniji su vaspitači svoje djece. Roditelji su obavezni da kontinuirano kontaktiraju i sarađuju sa školom."*

problem jer na roditeljske sastanke i informacije uglavnom dolaze roditelji istih učenika, jedan broj roditelja ne dolazi na roditeljske sastanke, a jedan broj njih se ne odaziva ni na pismene pozive škola. U takvoj situaci škole rijetko obavještavaju centar za socijalni rad, zbog zanemarivanja djeteta i njegovih potreba, ali i kada obavijeste centar za socijalni rad, izostaje povratna informacija po prijavi škole.

Škole problem vide u nezaineresovanosti roditelja i njihovoj nespremnosti na saradnju, a roditelji problem vide u školi, jer izostaje njeno veće angažovanje da se ta saradnja uspostavi odmah na početku školske godine.

Da bi se uspostavio i jačao partnerski odnos škole i roditelja, roditelji bi sa polaskom djeteta u školu, i svakom novom školskom godinom, morali biti upoznati sa njihovim pravima i obavezama u obrazovnom sistemu utvrđenim zakonom[151], ali ne samo da se zadovolji forma, već zato što dobro organizovan i osmišljen partnerski odnos porodice i škole predstavlja bitan uslov za potpuno ostvarenje osnovnih ciljeva vaspitanja i obrazovanja.[152]

Kvalitetna saradnja škole i roditelja, prema ocjeni stručnjaka ima pozitivan uticaj na uspjeh djeteta u školi i njegovo cjelokupno ponašanje, jer omogućava kontinuirano praćenje učenika i prepoznavanje uzroka eventualnih problema sa kojima se učenik susreće.

Pravo na obrazovanje djece na bolničkom liječenju

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju[153] utvrđeno je da škola u skladu sa mogućnostima organizuje vaspitno obrazovni rad za učenike na dužem kućnom ili bolničkom liječenju, da škola pravilnikom propisuje način organizovanja i realizovanja vaspitno obrazovnog rada, a za isto je dužna zatražiti saglasnost resornog ministarstva.

Ovakvim pristupom dovodi se u pitanje ostvarivanje prava djece na obrazovanje, jer zakon utvrđuje da škola, ako za to ima mogućnosti, organizuje vaspitno obrazovni rad. Djeca koja su duže odsutna iz škole zbog bolesti, imaju pravo na osnovno obrazovanje i vaspitanje i ono se nikako ne može dovoditi u vezu sa mogućnostima škole, već sa potrebama i mogućnostima djeteta.[154] Jedan broj škola, koje imaju djecu duže odsutnu iz obrazovnog sistema potvrđuje da ovo pitanje rješava u dogovoru sa roditeljima zavisno od zdravstvenog stanja djeteta.

Škola ima obavezu organizovati vaspitno-obrazovni rad i za učenike na dužem kućnom ili bolničkom liječenju, prvo zato što je osnovno obrazovanje obavezno i ta obaveza se odnosi na svu djecu i, drugo, ovakvo zakonsko rješenje dodatni je pritisak i na djecu i njihove roditelje. Bez obzira na borbu koju vode sa dijagnozama i terapijama, djeca se pitaju i kako će završiti razred, da li će izgubiti godinu, hoće li sve to stići, šta ako ... i sl.

[151] Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 65: *„Škola je obavezna da na početku školske godine upozna i učenike i roditelje sa njihovim pravima, odnosno dužnostima i odgovornostima utvrđenim zakonom i pravilima škole."*

[152] Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021, str. 50.

[153] Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 51.

[154] Mišljenje Ombudsmana za djecu na Nacrt Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju broj: 616-2-UP/16 od 13.05.2016. godine

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Godišnjim izvještajem za 2016. godinu Ombudsman za djecu je ukazao na problem dostupnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, posebno za djecu sa različitim smetnjama u razvoju i za djecu u onim lokalnim zajednicama koje još uvijek nemaju predškolske ustanove.

Izvještajem je ukazano i na problem Pedagoških standarda i normativa za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju[155] utvrđeno je da ministar donosi Pravilnik o standardima i normativima za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, član 20, i to u roku od 9 mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona. Do kraja 2017. godine Pravilnik nije donesen.

Ispunjenost **uslova za rad predškolske ustanove** Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju[156] utvrđeno je da se spisak predškolskih ustanova koje su dobile rješenje o odobrenju za rad objavljuje na kraju godine u Službenom glasniku Republike Srpske i na internet stranici ministarstva.

U Službenom glasniku broj: 4/17 objavljen je spisak predškolskih ustanova /javnih i privatnih/ koje su dobile rješenje o odobrenju za rad.

Na spisku ustanova objavljenih u Službenom glasniku i internet stranici Ministarstva ne nalaze se javne ustanove za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luke, Bijeljine, Prijedora.

Članom 13. Zakona utvrđeni su uslovi pod kojima se osniva predškolska ustanova, a članom 15. Zakona, da se na osnovu dokaza o upisu u sudski registar, donosi rješenje o odobrenju za rad, te se ustanova upisuje u Registar predškolskih ustanova koje vodi Ministarstvo.

Članom 16. Zakona utvrđeni su uslovi pod kojima predškolska ustanova prestaje da radi.

Pravilnikom o postupku za osnivanje i prestanak rada predškolske ustanove[157] utvrđeno je koju dokumentaciju mora dostaviti podnosilac zahtjeva za osnivanje ustanove, a članom 7. Pravilnika, utvrđeno je koji se dokazi moraju dostaviti za osnivanje vrtića.

Zakonom je takođe utvrđeno i da ustanova može da ima jednu ili više organizacionih jedinica-vrtića odnosno klubova za djecu.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu od 25.08.2017.godine, Republička uprava za inspekcijske poslove-Sektor prosvjetne inspekcije, svojim aktom broj: 24.120/616-266-68-6/17 od 06.09.2017.godine između ostalog navodi:

- da Ministarstvo prosvjete i kulture nije donijelo rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove JU Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka,
- da je prosvetni inspektor dopisom Ministarstva prosvjete i kulture broj: 07.020/60-72-7/16 od 05.09.2016.godine obaviješten da se produžava rok za dostavljanje dokumentacije za objekte jednog broja organizacionih jedinica - dječijih vrtića,

[155] Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj:79/15, član 106.
[156] Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 15.
[157] Pravilnik o postupku za osnivanje i prestanak rada predškolske ustanove, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 32/16, član 4.

- da je ministarstvo imenovalo komisiju za utvrđivanje ispunjenosti uslova za nastavak rada Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, da je komisija obišla 17 organizacionih jedinica ustanove za koje je dostavljena potpuna dokumentacija, te da je 21.01.2016.godine sačinila zapisnik kojim je konstatovano u kojim je organizacionim jedinicima potrebno otkloniti utvrđene nedostatke i to u roku od tri mjeseca,
- da je radi otklanjanja utvrđenih nepravilnosti, republički prosvetni inspektor dana 06.09.2017.godine donio rješenje kojim je JU Centru za predškolsko vaspitanje i obrazovanje naložio da otkloni utvrđene nedostatke na način da obezbijedi rješenje ministra prosvjete i kulture o ispunjenosti uslova za osnivanje predškolske ustanove u roku od 60 dana od dana prijema rješenja.

Iz naprijed navedenog proizilazi da se pristupom Ministarstva prosvjete i kulture dovodi u pitanje rad javne ustanove; da javne ustanove, koje su davno osnovane i upisane u sudski registar rade bez odobrenja za rad, jer svi njihovi organizacioni dijelovi-vrtići ne ispunjavaju uslove za rad. Javna ustanova koja u svom sastavu ima više organizacionih jedinica –vrtića mora dobiti odobrenje za rad i ako samo jedna organizaciona jedinica-vrtić ispunjava zakonom utvrđene uslove, u protivnom ona ne može da radi.

Iz navedenog proizilazi da se pristupom prosvjetne inspekcije ostavlja mogućnost da javna ustanova radi bez odobrenja za rad, te se nalaže da ista obezbijedi rješenje ministra prosvjete i kulture o ispunjenosti uslova zaosnivanje, i ako se radi o ustanovama koje su davno osnovane i koje su, bez obzira na izmjene zakona, morale dobiti odobrenje za rad.

S obzirom da se radi o javnim ustanovama i posebno o ustanovama u kojima borave djeca u najmlađem uzrastu, a imajući u vidu vrlo različite situacije koje mogu dovesti do povrede prava i interesa djece u predškolskim ustanovama, prvo i osnovno pitanje je da li ustanova i svi njeni organizacioni dijelovi ispunjavaju potrebne normative i standarde da mogu raditi sa djecom.

S obzirom da pristup i Ministarstva prosvjete i kulture i nadležne inspekcije dovodi u pitanje ostvarivanje prava i interesa djece u predškolskim ustanovama, Ombudsman[158] predlaže Ministarstvu prosvjete i kulture da bez odlaganja preduzme potrebne mjere i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djece na način da:

- za sve javne ustanove-centre za predškolsko vaspitanje i obrazovanje donese rješenje o odobrenju za rad u skladu sa zakonom, što znači da JU Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje dobija odobrenje za rad za one organizacione dijelove-vrtiće koji ispunjavaju zakonom utvrđene uslove, te da postupi u skladu sa zakonom za one organizacione dijelove koji te uslove ne ispunjavaju,
- da o preduzetim mjerama obavijesti Ombudsmana za djecu u roku od 15 dana.

U Službenom glasniku broj:6/18 od objavljen je Spisak predškolskih ustanova koje su dobile Rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove do 31.12.2017.godine.

Postupajući po pojedinačnim prijavama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta u predškolskoj ustanovi, nesporno je da izostaje stalni i kontinuirani nadzor nad radom predškolskih ustanova i da se nadzor provodi uglavnom u slučajevima kada problem eskalira ili da se zadovolji forma. Takav pristup u vršenju nadzora nije u funkciji prevencije, jer nalazi nadzora ostaju između predškolske ustanove i inspektora, bilo da se radi o inspekcijskom nalazu ili nalazu Republičkog pedagoškog zavoda. Takav pristup u vršenju nadzora, koji se obavlja kad je posljedica već nastupila dovodi u pitanje kvalitet

[158] Preporuka Ministarstvu prosvete i kulture, broj:1158-21-PŽS-22/17 od 20.09.2017.godine

vaspitno-obrazovnog rada, a time i pravo djeteta na adekvatnu zaštitu u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

G) PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

Članu 31. Konvencije ističe pravo djeteta na rekreaciju i kulturne aktivnosti koje odgovaraju njegovom uzrastu. Ovo pravo podrazumijeva da je potrebno prilikom organizovanja rekreativnih i kulturnih aktivnosti obratiti pažnju na mentalni, psihološki i fizički uzrast i sposobnosti djeteta.

Igra je prepoznata kao najbolje sredstvo učenja različitih vještina, uključujući i društvene vještine. Dosljedna primjena ovog člana Konvencije podrazumijeva i uključivanje djece sa smetnjama u razvoju, a to se postiže da se djeci pruže mogućnosti, mjesto i vrijeme da se igraju jedni sa drugima – djeca sa smetnjama u razvoju sa djecom bez smetnji.

Konvencija poziva države članice da poštuju i unaprijeđuju ovo pravo djeteta, te da *„podstiču pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti*".[159]

Iako pravo na slobodno vrijeme, igru i rekreaciju pripada svakom djetetu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao i svako pravo iz Konvencije, ono na žalost za svu djecu iz različitih razloga nije osigurano i obezbijeđeno.

I ovo pravo zahtijeva da najbolji interes djeteta bude prioritet u svim aktivnostima djeteta u njegovom slobodnom vremenu i da se ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena.

Od najranijeg uzrasta djeca imaju potrebu za igrom, jer kroz igru uče i odrastaju, zato i interes za igru mijenjaju sa odrastanjem. Igra doprinosi ne samo fizičkom razvoju djece, nego i njihovom psihičkom razvoju i socijalizaciji među vršnjacima i odraslima, razvija maštu djece, jača samopouzdanje i istraživački duh. Djeca rado prihvataju igre u kojima postoje pravila, jer kroz njih ostvaruju saradnju, logičko mišljenje i uzajamnu saradnju.

Za ostvarivanje kvalitetno provedenog slobodnog vremena roditelji imaju posebnu i važnu ulogu. Stručnjaci upozoravaju da vrijeme koje roditelji provode u igri s djecom ima neprocjenjivu vrijednost za razvoj dječijeg samopouzdanja, povjerenja i osjećaj sigurnosti, a pozitivno utiče na razvoje dječije mašte, istraživačkog duha, kreativnosti i učenja. Osim toga, kvalitetno provedeno slobodno vrijeme u porodici od najranijeg uzrasta djeteta posebno je važno za stvaranje povjerenja i razumijevanja između roditelja i djece, a to povjerenje je u odrastanju djeteta posebno značajno.

Nažalost, roditelji zbog brojnih obaveza na poslu i kod kuće igru sa djecom i kvalitetno provedeno slobodno vrijeme sve više zamjenjuju gledanjem televizije, korištenjem društvenih mreža na internetu, upotrebu mobilnih telefona, te djecu od najranijeg uzrasta „edukuju" na upražnjavanje raznih igrica.

[159] UN Konvencija o pravima djeteta, član 31.

Da bi slobodno vrijeme odgovorilo potrebama djeteta, neophodno je da ono bude kvalitetno organizovano i u skladu sa uzrastom djeteta i njegovim potrebama i mogućnostima.

Djeca predškolskog uzrasta najveći dio slobodnog vremena provode u igri koja razvija njihove fizičke sposobnosti i vještine, maštu, kreativnost, osjećaj za saradnju i druženje. Ovakve igre njeguju se u predškolskim ustanovama i ustanovama za rani rast i razvoj, ali bi one morale biti i dio aktivnosti ovog uzrasta djece u njihovom slobodnom vremenu.

Prema izjavi djece slobodno vrijeme ili im nije organizovano i iskorišteno za adekvatan odmor i rekreaciju, ili je organizovano na način da nemaju slobodnog vremena, jer su, kako navode *„zatrpani školskim obavezama*".

Djeca školskog uzrasta ističu da, na žalost, nemaju dosta slobodnog vremena, a od škole očekuju da kroz razne sekcije dobiju mogućnost da u slobodnom vremenu razvijaju svoje sportske, kulturne i umjetničke potencijale. Većina škola zaista nudi u vannastavnim aktivnostima veliki broja sekcija i rad tih sekcija često je vidljiv već na ulazu u školske holove, gdje se izlažu brojni učenički radovi likovnih, literarnih i drugih sadržaja, kao i pohvale i pehari za postignute rezultate na školskim takmičenjima.

Srednjoškolci upozoravaju da su im u slobodno vrijeme dostupni sadržaji koje nude noćni klubovi i razne sportske kladionice. Gledanje televizije je jedna od aktivnosti djece, koja dnevno okupira njihovu pažnju nekad i po nekoliko sati, a na žalost razni rijaliti programi su im dostupni i često osnovna programska šema koja zaokuplja njihovu pažnju. Kafići i druženja u ugostiteljskim objektima su sadržaji koji im se nude i koji oni koriste, što po izjavi djece nije njihov izbor, već u nekim lokalnim zajednicama to je jedini izbor.

Ono što zabrinjava je podatak da su u većini edukativnih radionica koje je Ombudsman za djecu organizovao i u ovom izvještajnom periodu, kao najčešći način korišćenja slobodnog vremena djeca navodila internet i razne društvene mreže, što upućuje na zaključak da u nedostatku dobrih sadržaja koriste one koje su im lako dostupne. A s druge strane, ovaj podatak ukazuje na drugi problem, a to je da se djeca i u porodici sve manje socijalizuju, da se otuđuju i od porodice, jer su zatvoreni u neki imaginarni svijet prijatelja, a roditelji ih ne kontrolišu, ili iz neobaviještenosti ili zbog nedostatka vremena za druženje sa djecom. Osim toga,koristeći svoje slobodno vrijeme na ovaj način, satima sjedeći ispred računara, ne samo da nije u njihovom najboljem interesu, već to šteti i njihovom zdravlju, a da ne govorimo o svim zloupotrebama i mogućim povredama i nasilju, koje pitanje je obrađeno u poglavlju „nasilje nad djecom".

Ostvarivanje prava djeteta na igru i slobodno vrijeme, na odmor, a to je vrijeme kada djeca nisu u predškolskim ili školskim ustanovama, zahtijeva saradnju roditelja, škole i lokalne zajednice, da bi planiranim i zajedničkim aktivnostima doprinijeli da slobodno vrijeme djece bude kvalitetno organizovano, u skladu sa uzrastom djeteta i njegovim potrebama i mogućnostima, jer, u protivnom, upravo ovaj prostor neorganizovanog slobodnog vremena kod djece, je prostor koji otvara put za različite oblike neprihvatljivog ponašanja kod djece i razne zloupotrebe djeteta.

Problem adekvatnog ostvarivanje prava na igru i slobodno vrijeme posebno je izražen kod djece sa poteškoćama u razvoju, koja su vrlo često uskraćena kod ostvarivanja ovog prava, jer često nemaju mogućnost pristupa sadržajima i u sredinama gdje oni postoje, a nemaju ni mogućnost izbora.

Ombudsman za djecu je i ranijim izvještajima ukazivao na potrebu donošenja novog Zakona o sportu. Važeći zakon nudi prevaziđena rješenja pojedinih pitanja i potrebno je da novi zakon odgovori trenutnim potrebama prakse. Donošenje novog zakona treba da prati i donošenje novog Pravilnika o organizovanju školskog sporta u Republici Srpskoj, jer se važeći odnosi samo na sistem takmičenja Malih olimpijskih igara osnovnih i srednjih škola. Međutim, zakon i pravilnik još uvijek nisu donešeni.

Nesporna je važna uloga sporta za pravilan psihofizički razvoj djece i njihovo zdravlje. Zdravlje je univerzalna vrijednost i jedno od osnovih ljudskih prava. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) definiše zdravlje kao *„stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti*". U školama su neophodne dodatne aktivnosti na promociji sporta i razvoja svijesti o zdravim stilovima života. Programe fizičkih aktivnosti učenika u školi treba da prate i odgovarajući program zdrave ishrane, kao polazne osnove za očuvanje zdravlja djece. Prednost i važnost škole u ovim aktivnostima je u tome što je škola mjesto gdje se mogu veoma lako uočiti faktori rizika za zdravlje na velikom broju djece. Analiza tih faktora treba da pokaže i koje su to preventivne mjere koje treba preduzeti na razvoju i očuvanju zdravlja djece.

H) SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

Socijalna zaštita

Za ostvarivanje prava djeteta iz oblasti socijalne zaštite država uvažava pravo svako djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje i preduzimanje svih mjera neophodnih za puno ostvarivanje ovog prava sa nacionalnim zakonima. Ove mjere treba da se sprovode uzimajući u obzir sredstva i položaj djeteta i osoba koje su odgovorne za izdržavanje djeteta, kao i sve druge bitne okolnosti vezane za takve zahtjeve koje je dijete ili neko u njegovo ime podnijelo.[160]

Država priznaje pravo svakog djeteta na životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta. Roditelji ili druga lica odgovorna za dijete imaju prvenstveno odgovornost da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, obezbjede životne uslove potrebne za razvoj djeteta.

U skladu s nacionalnim uslovima i svojim mogućnostima, država preduzima odgovarajuće mjere za pomoć roditeljima i drugim licima odgovornim za dijete, radi ostvarivanja ovog prava i, u slučaju potrebe, obezbjeđuju materijalnu pomoć i programe podrške, posebno u pogledu ishrane, oblačenja i stanovanja. Država preduzima sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete. [161]

Socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti - usluge socijalne zaštite koje prije svega imaju preventivnu ulogu, i umanjuju ili otklanjaju zavisnost pojedinca i porodice od socijalnih službi. Pružanje socijalne zaštite za djecu

[160] UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.
[161] UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

obuhvata odgovarajuće mjere i aktivnosti nadležnih službi socijalne zaštite za djecu bez roditeljskog staranja, djecu u sukobu sa zakonom, djecu žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, djecu sa smetnjama u razvoju i djecu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

Za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, država je preuzela obavezu da preduzme sve potrebne mjere, u skladu sa maksimumom raspoloživih sredstava, sopstvenim naporima, ali i uz međunarodnu pomoć i saradnju u cilju postepenog obezbjeđenja punog ostvarivanja ovih prava, uz uslov da je njihovo ostvarivanje dostupno svim građanima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Zakonom o socijalnoj zaštiti[162] uređen je sistem socijalne zaštite, nosioci, korisnici i prava korisnika socijalne zaštite, postupak i uslovi za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova socijalne zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana.

Zakonom su uređene kategorije lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, a kada je riječ o maloljetnim licima to su djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetanjama u razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, djeca izložena socijalno rizičnim ponašanjem i djeca kome je zbog posebnih okolnosti potrebna posebna zaštita.[163]

Svaka od navedenih kategorija djece, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba i razloga koji su do toga doveli, zahtijeva cijeli niz aktivnosti različitih sektora i njihovo koordinisano djelovanje, kako bi se utvrdilo stvarno stanje i adekvatnim rješenjima zaštitila djeca i njihovi interesi, prije svega njihovim osnaživanjem za samostalan život i rad, a samim tim i umanjenje njihove zavisnosti od pomoći i podrške socijalnih službi.

Iako su zakonom utvrđena prava za korisnike socijalne zaštite, u ostvarivanju pojedinih prava, u praksi su prisutni problemi po različitim osnovama, a na šta se ukazuje prijavama po kojima je Ombudsman za djecu postupao i u izvještajnom periodu.

- Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu kojom se navodi da majka maloljetnog djeteta nigdje ne radi, da spadaju u kategoriju izbjeglih i raseljenih lica, da im je domaćinsto dva puta poplavljeno, da je njezin maloljetni sin kategorisan i razvrstan kao lice sa oštećenjem drugih organa i organskih sistema sa dijagnozom Pubertas tarda Hipogonadotropni hipogonadismus, da maloljetno dijete prima terapiju testosteron, da oboje imaju zdravstvene probleme, te da zbog teške materijalne situacije nije u mogućnosti da liječi maloljetno dijete[164].

- Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu samohrane majke koja živi sa maloljetnim djetetom, u kući sa roditeljima koji su bolesni, koji su u stanju socijalne potrebe. Poslije operacije majka djeteta postala je ovisnik o sedativima za smirenje, da je otacdjeteta alkoholičar[165].

- Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu kojom se ukazuje na teške uslove odrastanja četvoro djece u porodici u uzrastu od 5 do 16 godina, koji su prinuđeni da se sami

[162] Zakon o socijalnoj zaštiti, član 1.
[163] Zakon o socijalnoj zaštiti, član 17. stav a)
[164] Predmet broj:330-30-PŽ/17
[165] Predmet broj: 584-58-PŽ/17

staraju o sebi, da su bez osnovnih sredstava za život, da neredovno pohađaju nastavu, da prose[166].

- Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu-žalbu majke maloljetnog djeteta kojom se ukazuje da porodica živi u teškim socio-ekonomskim uslovima, da su korisnici dječijeg dodatka, da jedanaestogodišnji dječak boluje od epilepsije i da pohađa JU Centar "Zaštiti me". [167]

U izvještajnoj godini donesen je novi **Zakon o dječijoj zaštiti** kojim je uređen sistem dječije zaštite, korisnika prava iz dječije zaštite, postupak za ostvarivanje prava i druga pitanja od značaja za sistem dječije zaštite.[168]Zakon je prepoznao potrebu za zaštitu djece kao djelatnost od opšteg interesa za državu, a koju čine organizovane aktivnosti kojima se obezbjeđuje podrška za rađanje djece i usklađivanje rada i roditeljstva, stvaranje osnovnih uslova za ujednačavanje nivoa za zadovoljavanje razvojnih potreba djeteta, pomoć porodici sa djecom u ostvarivanju njene reproduktivne, zaštitne, vaspitne i ekonomske funkcije, poboljšavanje materijalnog položaja porodica sa djecom te posebna finansijska podrška porodici za rođenje trećeg djeteta.

Zakon sadrži i odredbe kojima je regulisana refundacija isplaćene naknade plate za vrijeme korišćenja porodiljskog odsustva, refundacija isplaćene naknade plate za vrijeme rada sa polovinom punog radnog vremena radi pojačane njege i brige o djetetu sa smetnjama u razvoju, refundacija isplaćene naknade plate za vrijeme rada sa polovinom punog radnog vremena radi pojačane njege djeteta do tri godine života kao i pronatalitetnu naknadu za trećerođeno i četvrtorođeno dijete.

Porodičnim zakonom[169]ostavljena je mogućnost centrima za socijalni rad, da mogu u ime maloljetnog djeteta, pokrenuti spor o izdržavanju, a ovlašten je i da podnese sudu prijedlog za izvršenje. S obzirom da Zakonom nije utvrđena obaveza postupanja, centri zakonom utvrđenu mogućnost uglavnom ne koriste, pa je pokretanje i vođenje spora o izdržavanju djece prepušteno roditelju sa kojim dijete živi.

- Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu kojom se ukazuje da majka živi sa maloljetnim djetetom, dok je ocu djeteta sudskom presudom izrečeno da je dužan da plaća alimentaciju, a koju od izricanja presude nije plaćao. Majka je podnijela tužbu za neplaćanje alimentacije koju je i presudom dobila međutim otac djeteta i dalje negira da želi da plaća alimentaciju[170].

Ekonomska situacija u kojoj se nalaze roditelji i porodica danas utiče na kvalitet ostvarivanja prava djece. Veliki broj nezaposlenih, neredovne isplate plata, neuredne uplate doprinosa od strane poslodavaca direktno utiču na ekonomsku stabilnost porodice, a time i djece. Činjenica je da su sredstva centara/službi za socijalni rad ograničena i nedovoljna. Tako je Ombudsman za djecu zaprimio prijave kojima se ukazivalo i na nemogućnost redovnog izmirenja obaveza po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije), te da to direktno utiče na uslove života njihove djece.

Takođe Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu zaprimio prijave kojima se ukazuje da o podnesenim zahtjevima za ostvarivanje prava nadležni centar za socijalni rad

[166] Predmet broj: 1376-166-PŽ/17
[167] Predmet broj: 1477-174-PŽ/17
[168] Zakon o dječijoj zaštiti
[169]Porodični zakon Republike Srpske, član 256.
[170] Predmet broj:162-11-PŽ/17

nije odlučio u zakonom predviđenom roku, ili su dobili odluku, ali njihovom odlukom nije odlučeno o njihovom zahtjevu, pa u tom slučaju ne znaju kome i na koji način da se obrate kako bi ostvarili određeno pravo.

Ekonomsko iskorištavanje djece

Dijete ima pravo na zaštitu od ekonomske eksploatacije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno, njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju[171].

Pravo djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorišćavanja i obavljanja štetnih poslova, u funkciji je zaštite zdravlja djeteta, njegovog prava na obrazovanje, zaštite od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zaštite prava djeteta na odmor i slobodne aktivnosti.

Kao i u ostvarivanju svih drugih prava djeteta, Konvencija obavezuje državu na preduzimanje svih potrebnih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djeteta od ekonomskog iskorištavanja, ali i rada na poslu koji može biti opasan ili štetiti razvoju i odrastanju djeteta.

U tom cilju, a imajući u vidu odgovarajuće odredbe drugih međunarodnih instrumenata, država određuje minimalnu starost za zapošljavanje, obezbjeđuje regulisanje radnog vremena i uslova rada, određuje odgovarajuće kazne ili druge sankcije.

Iako su važeći zakoni u Republici Srpskoj (Zakon o radu, Porodični zakon i Krivični zakonik) prepoznali međunarodne standarde u zaštiti djece od ekonomskog iskorištavanja i eksploatacije, određivanju dobne granice kada djete može biti radno angažovano, te uslove po kojima može biti angažovano Ombudsman za djecu je zaprimio prijave kojima se ukazuje na povredu prava od ekonomskog iskorištavanja.

Djeca na ulici - prosjačenje

Prosjačenje je jedan od najtežih oblika ekonomske eksploatacije djece, jer su djeca zatečena u prosjačenju neposredno izložena situacijama koje ugrožavaju i njihov život. Djeca koja žive i rade na ulici su žrtve i nasilja i zanemarivanja djece u najtežem obliku.

Uslovi u kojima djeca „žive i rade" na ulici ozbiljno ugrožavaju, prije svih, pravo na život i zdravlje ove djece, a zatim i čitav niz drugih prava, kao npr. pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na roditeljsku brigu, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na primjeren životni standard, itd. Centri/službe za socijalni rad moraju odmah po saznanju reagovati u skladu sa zakonom, izricanjem odgovarajućih mjera – nadzor, pojačani nadzor, pa čak i izuzimanje iz porodice, ako je to u konktrenom slučaju u najboljem interesu djeteta. Centri/službe za socijalni rad, za rješenje ovog problema, ističu potrebu jačanja preventivnih programa i aktivnosti i jačanje saradnje sa roditeljima.

Policijske uprave pri MUP RS naglašavaju da pitanje prosjačenja djece zahtijeva mnogo veću pažnju nego do sada i bolju koordinaciju svih subjekata u čijoj nadležnosti je

[171] UN Konvencija o pravima djeteta, član.32

rješavanje ovog problema (centri/službe za socijalni rad, škole, policija...), ali po potrebi i uključivanje drugih službi i agencija (granična policija, inspekcijske službe...).

Djeci zatečenoj u prosjačenju trebaju uslovi za pravilan rast i razvoj i za odrastanje u uslovima u kojima se poštuje njihovo dostojanstvo. Zato je naročito potrebno:

- obezbijediti efikasniju saradnju i koordinaciju nadležnih organa, ustanova i/ili službi, naročito u prevenciji,
- neophodno je institucionalno prikupljanje podataka uspostavljanjem odgovarajućih evidencija u cilju planiranja i sprovođenja preventivnih programa i identifikaciju potrebnih aktivnosti za unaprijeđenje položaja ove kategorije djece,
- obavezno u osnovno obrazovanje uključiti svu djecu i pratiti njihovo školovanje, a naročito obratiti pažnju na djecu iz rizičnih grupa i identifikaciju uzroka zbog kojih odustaju od daljeg školovanja,
- jačanje saradnje svih subjekata zaštite sa nevladinim sektorom, posebno udruženja koja se bave položajem rizičnih grupa u društvu i njihovo uključivanje u izradi preventivnih programa i planova,
- podizanje svijesti o potrebi i obavezi prijavljivanja svih slučajeva iskorištavanja djece, zanemarivanja i zlostavljanja, odnosno, edukacija javnosti u prepoznavanju situacija koje ugrožavaju djecu.

Raspolaganje imovinom djeteta

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu u vezi povrede prava djeteta na raspolaganje imovinom kojom se ukazuje da je maloljetnom djetetu za vrijeme boravka u hraniteljskoj porodici otvoren tekući račun u banci na koji je uplaćivana stipendija koju je mjesečno primao a koja je trebala biti neki vid štednje. Kada je sticanjem punoljetstva otišao u banku na računu su bile samo dvije stipendije dok su ostale podignute bez njegovog znanja.

Iz odgovora centra dostavljenog Ombudsmanu za djecu proizašlo je da je hranitelj otvorio tekući račun bez saglasnosti organa starateljstva na koji je uplaćivana stipendija, te je navedeno da je hranitelj sam podizao i koristio sredstva u svrhu školovanja maloljetnika. Iz odgovora banke proizašlo je da je tekući račun na ime djeteta otvorio hranitelj djeteta, a da je zaposleni radnik previdom prihvatio rješenje o hraniteljstvu kao dokaz o zakonskom zastupništvu ili starateljstvu , te otvorio tekući račun sa kojeg je navedeni podizao sredstva.

Slične situacije raspolaganja imovinom djece koja odrastaju u porodici i, posebno, u situacijama kada je dijete povjereno na brigu i staranje jednom roditelju poslije razvoda braka, jer banke ne traže saglasnost oba roditelja za raspolaganje sredstvima, a druge takvu saglasnost ne traže.

Raspolaganje imovinom maloljetnih lica obuhvata cijeli niz radnji koje mogu dovesti u pitanje zaštitu prava i interesa djeteta, između ostalih i ko može otvoriti tekući račun i štednju za dijete, ko i pod kojim uslovima može raspolagati tim sredstvima, da li je potrebna saglasnot oba roditelja kada je dijete povjereno na brigu staranje jednom roditelju poslije razvoda braka.

S obzirom da imovinom djeteta mogu raspolagati samo roditelji i staraoci djeteta pod uslovima utvrđenim zakonom, a radi otklanjanja situacija koje mogu dovesti do povrede prava i interesa djece i jednakog pristupa banaka u ovim situacijama, Ombudsman za djecu je Preporukom[172] predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite da svoj stav i mišljenje o raspolaganju imovinom djece dostavi svim bankama u Republici Srpskoj.

I) PRAVOSUDNO ZAŠTITNA PRAVA

Od ukupnog broja zaprimljenih žalbi u Ombudsmanu za djecu, 21 žalba, odnosno 3,3% posto žalbi obuhvata oblast pravosudno-zaštitinih prava, i njima se u najvećem broju slučajeva ukazuje na povrede, odnosno neefikasnost vođenja sudskih postupaka.

Te povrede se uglavnom odnose na dužinu trajanja postupaka i nepostojanje informacija o toku postupaka. Najčešće je u pitanju postupak razvoda braka ili plaćanja izdržavanja.

Manji broj žalbi odnosi se na pružanje pravne pomoći u različitim sudskim postupcima gdje su stranke upućivane na službe koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći, a samo jedna žalba odnosila se na izricanje zaštitne mjere u sudskom postupku, a vezano za nezakonito odvođenje djeteta u inostranstvo.

U svim navedenim slučajevima, Ombudsman za djecu je, imajući u vidu i poštujući princip nezavisnosti rada pravosudnih organa, pored infomacija o toku postupka, nadležnim organima predlagao da svaki predmet u kojem se neposredno ili posredno odlučuje o nekom pravu ili interesu djeteta prioritetno uzme u rješavanje.

I u izvještajnom period kao i u prethodnim periodima, Ombudsman za djecu je imao zadovoljavajuću saradnju sa pravosudnim organima (sudovima, tužilaštvima…).

Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu pravde, preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešća u postupku koji se njega tiče, na način da obezbijedi efikasno sprovođenje zakonodavstva u ostvarivanju prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešća u postupku koji se njega tiče, uspostavljanjem odgovarajuće procedure kojom će biti jasno određeno u kojim sudskim i administrativnim postupcima će dijete biti saslušano neposredno, a kad preko zastupnika ili odgovarajućeg organa.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu nije zaprimio ni jednu žalbu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta koje je u sukobu sa zakonom. Ni roditelji, ni djeca u postupanju nadležnih institucija u tim postupcima, a ni vezano za postojeća zakonska rješenja nisu ukazivali na povrede prava djeteta. Ta činjenica već dovoljno govori da su u ovoj oblasti načinjeni značajni pomaci, ne samo u normativnom dijelu već i u većoj osjetljivosti u postupanju nadležnih.

[172] Preporuka- Raspolaganje imovinom djeteta, broj:115-1-PŽS-1/17 od 30.01.2017.godine

Djeca u sukobu s zakonom

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države da donesu i sprovode sveobuhvatnu politiku maloljetničkog pravosuđa koja mora da sadrži: prevenciju maloljetničke delinkvencije, intervenciju bez pribjegavanja sudskim postupcima, minimalni uzrast za krivičnu odgovornost i gornju starosnu granicu u maloljetničkom pravosuđu, garancije za pošteno suđenje i lišavanje slobode, uključujući pritvor u istražnom postupku i izricanje zatvorske kazne.[173]

Prava djeteta u sukobu sa zakonom, definisana brojnim međunarodnim instrumentima, između ostalog, pozivaju i na poštovanje prava maloljetnika na privatnost u svim fazama postupka, te da se ne smiju objaviti nikakve informacije koje mogu otkriti njegov identitet, s obzirom da su mlade osobe posebno podložne stigmatizaciji, te štetnom djelovanju na njegovu ličnost kvalifikacija „delikvent", „kriminalac".

Osnovni cilj ovog pristupa maloljetnicima u sukobu sa zakonom je da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvu, te da se u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

Takav pristup zahtijeva da se krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mjera i preporuka, na kojima je naglasak, treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Prema Strategiji Savjeta Evrope[174] Evropski pravosudni sistemi su još uvijek nedovoljno prilagođeni specifičnim potrebama djece. Istraživanje pokazuje da prava djece da se čuje njihovo mišljenje, da budu informisana, da budu zaštićena, a ne da bude diskriminisana, nisu uvijek ispoštovana u praksi. Sva djeca u sukobu i u kontaktu sa zakonom imaju određena prava na koje pravosudni sistemi često ne reaguje na adekvatan način.

Jedna od pet prioritetnih oblasti definisanih navedenom Strategijom je i „Život bez nasilja za svu djecu" koja između ostalog uključuje i pravosuđe prilagođeno djetetu za svu djecu.

Prema Konvenciji, djeci će biti pružena mogućnost da budu saslušana u svim sudskim i upravnim postupcima koji se tiču njih i da imaju pristup nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim žalbenim mehanizmima kada su njihova prava prekršena. Osim toga, države potpisnice Konvencije priznaju pravo svakog djeteta u sukobu sa zakonom da se tretira na način koji je u skladu sa promocijom dječijeg smisla za dostojanstvo i uzimajući u obzir dob djeteta i cilj njegove integracije u društvo. U svim aktivnostima koje se tiču djece, najbolji interes djeteta mora biti prvenstveno biti uzet u razmatranje.

Lišavanje slobode se, prema Konvenciji, mora koristiti kao mjera u krajnjoj nuždi i na najkraći mogući vremenski period, uz poboljšanje materijalnih uslova i režima pritvora u skladu sa standardima Savjeta Evrope.

[173] UN Komitet za prava djeteta: Opšti komentar broj 10, Prava djece u maloljetničkom pravosuđu, tačka 15.
[174] Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021)

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivčinom postupku[175] u skladu sa međunarodnim standardima, utvrđuje posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim licima i djeci koja su žrtve ili svjedoci, po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlaštena službena lica, organi starateljstva, porodica, škole, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru. Zakonom je utvrđeno i da je jedna od mjera koja se izriče maloljetniku prema kome treba preduzeti trajnije i intenzivnije mjere vaspitanja ili liječenja, uz njegovo potpuno odvajanje iz dosadašnje sredine - upućivanje u vaspitno-popravni dom. Mjera se izriče na period od najmanje 6 mjeseci do najduže četiri godine (član 42.).

Jedina ustanova ovog tipa u Republici Srpskoj je Odjeljenje vaspitno-popravnog doma pri Kazneno – popravnom zavodu Banja Luka, koje je počelo sa radom 2006. godine. Pored rukovodioca odjeljenja, u radu sa maloljetnicima učestvuju stručna lica različitih profila (psiholozi, socijalni radnici, pedagozi), a predviđeni kapacitet odjeljenja je 16 maloljetnika i 4 maloljetnika u prijemno-otpusnom odjeljenju.

Što se tiče tretmana maloljetnika, osnovni cilj je osposobljavanje maloljetnika koji je u sukobu sa zakonom za povratak u porodicu i socijalnu sredinu. Za svakog maloljetnika izrađuje se individualni plan postupanja koji se realizuje kroz određene aktivnosti i mjere uključujući:

- vaspitni rad;
- rad i usvajanje radnih navika vaspitanika;
- obrazovanje i stručno osposobljavanje;
- kulturne, sportske i prosvjetne aktivnosti;
- savjetovanje vaspitanika i
- rad u oblasti porodičnih odnosa.

Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima krivičnom postupku utvrđeno je i da maloljetnik ima pravo, između ostalog, na pohađanje nastave izvan ustanove ako u toj ustanovi nije organizovana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u vaspitanju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da to ne šteti izvršenju vaspitne mjere.

Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu prosvjete i kulture preduzimanje potrebnih aktivnosti i mjera radi sprječavanja situacija koje dovode do povrede prava na obrazovanje djece koja se nalaze u vaspitno-popravnom domu na izdržavanju zavodske mjere.

Novim Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, na preporuku Ombudsmana za djecu, utvrđeno je da razredni ispit može polagati i učenik kojem je izrečena zavodska mjera upućivanje u vaspitno-popravni dom, a ista odredba predviđena je i Zakonom o srednjem obrazovanju čije je usvajanje u toku.

Djeca u saobraćaju

Svaki dan od posljedica saobraćajnih nesreća smrtno strada veliki broj djece u svijetu. Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije saobraćajne nesreće se nalaze

[175] Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske", broj:13/10 i 61/13, član 1.

među prva četiri uzroka smrtnosti u djece u dobi od 5-17 godina, a najviša stopa smrtnosti zbog saobraćajnih nesreća su u slabo i srednje razvijenim državama svijeta.

Djeca najviše stradaju kao pješaci (38%), zatim kao putnici/vozači u vozilima (36%), motociklisti (14%), biciklisti (6%) te u svojstvu ostalih učesnika u saobraćaju (7%)[176].

Svjetska zdravstvena organizacija izdvaja deset strategija/mjera za povećanje sigurnosti djece u saobraćaju:

- Kontrola brzine u saobraćaju - Prekomjerna ili neprimjerena brzina jedan je od najvećih rizika za nastanak saobraćajnih nesreća. Kako bi se smanjio broj saobraćajnih nesreća zbog brzine potrebno je ograničiti brzinu do 30km/h u dijelovima saobraćaja s povećanim brojem pješaka, a posebno u blizini škola, koristiti kamere za brzinu, te saobraćajne znakove, odgovarajuću signalizaciju i opremu za usporavanje saobraćaja (primjerice uzdignute površine i izbočine).
- Ograničenje alkohola u saobraćaju - zakonskim odredbama ograničiti maksimalno dopuštenu količinu alkohola u krvi vozača na 0.5 promila ili manje, a za mlade vozače 0.02 promila li manje, povećati primjenu zakonskih odredbi češćim provjerama koncentracije alkohola u krvi vozača te zakonski ograničiti prodaju alkohola maloljetnicima.
- Prijevoz djece u sjedalicama/postoljima - Kako bi se smanjilo povrijeđivanje djece u vozilima, djeca trebaju biti smještena i pravilno vezana u odgovarajućim stolicama ili postoljima skladno njihovom uzrastu, visini i težini. Preporuke za siguran prijevoz djece uključuju izradu i primjenu zakonskih odredbi za siguran prijevoz djece (autosjedalice, postolja), osiguranje dostupnosti dječjih autosjedalica, obvezu proizvođača automobila za ugradnju isofix sistemaza bolje učvršćivanje autosjedalica, edukaciju roditelja za pravilno korištenje auto sjedalica i postolja za djecu.
- Povećanje vidljivosti djece u saobraćaju - nošenje svijetle odjeće, korištenje reflektujućih materijala na odjeći, torbama i slično, obavezna upotreba svjetala na biciklima, , te adekvatno osvjetljenje saobraćajnica.
- Poboljšanje cestovne infrastrukture - postavljanje odgovarajućih saobraćajnih znakova, svjetala, signalizacije, pješačkih prijelaza, izgradnjom trotoara, biciklističkih staza i sl.
- Unaprjeđenje dizajna i sigurnosnih standarda vozila - zračni jastuci, ugradnja kamera i alarmnog sistema za detekciju manjih objekata i sl.
- Smanjenje rizika za mlade/nove vozače - U nekim državama dozvoljena donja starosna granica za upravljanje motornim vozilima je 15 godina. Mladi vozači su posebno rizična grupa, jer zbog neiskustva, češće upotrebe alkohola i/ili droga, potrebe za dokazivanjem pred vršnjacima češće uzrokuju saobraćajne nesreće. Kako bi se smanjio broj saobraćajnih nesreća u kojima učestvuju mladi/novi vozači preporučuje se uvođenje obaveznog osposobljavanja za upravljanje vozilima kroz više nivoa.
- Osiguranje zbrinjavanja djece povrijeđene u saobraćajnim nesrećama -Unaprjeđenje hitnog medicinskog zbrinjavanja, transporta i rehabilitacije povrijeđenih u saobraćajnim nesrećama povećava preživljavanje i smanjenje teških posljedica kao što je invalidnost.
- Nadzor nad djecom u blizini škola - Mala djeca ne mogu potpuno procijeniti opasnosti iz okoline. Zato roditelji i drugi staraoci imaju važnu ulogu u podučavanju djece opasnostima u saobraćaju i učenju sigurnog ponašanja u saobraćaju, pravilan prijevoz djece u vozilima (u auto sjedalicama, postoljima) te postavljanje protokola za sigurne zone oko škole.

[176] World Health Organization, DECADE OF ACTION FOR ROAD SAFETY 2011–2020

U izvještajnom period Ombudsman za djecu je zaprimio nekoliko prijava/žalbi iz ove oblasti, kojima se uglavnom ukazuje na nepostojanje ili neadekvatan organizovani prevoz učenika. Ovaj problem je nešto izražajniji u manjim lokalnim zajednicama, gdje ne postoji organizovani prevoz učenika u pojedinim naseljima/selima, što zbog malog broja učenika putnika, što zbog neadekvatnog puta (makadam), pa roditelji sami preuzimaju brigu oko prevoza. Takođe, problem predstavlja i nedostatak prevoznika, pa škole često zbog toga nisu u mogućnosti sa adekvatno obezbijede organizovani prevoz učenika.

VI SARADNJA SA DJECOM

Saradnja sa djecom je jedna od aktivnosti koju Ombudsman za djecu provodi od osnivanja, u skladu sa nadležnostima koje su propisane Zakonom o ombudsmanu za djecu. Kroz tu aktivnost, na razne načine Ombudsman za djecu kontinuirano sarađuje sa djecom, upoznaje ih sa pravima djeteta, propisima koji regulišu tu oblast i sa postupkom zaštite njihovih prava i interesa.

Ostvarujući takvu saradnju sa djecom istovremeno ih podstiče na iznošenje njihovih mišljenja, stavova i shvatanja, te upravo tokom saradnje s djecom dolazi do informacija na osnovu kojih planira i predlaže aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta, te predlaže aktivnosti i mjere radi značajnijeg uticaja djeteta u društvenoj zajednici. Ovakav način rada i saradnja sa djecom različitih uzrasta, istovremeno je i odgovor na jednu od Preporuka UN Komiteta za prava djeteta iz 2012. godine kojom se preporučuje državi da radi na „podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeci, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima."

U izvještajnom periodu saradnja s djecom se odvijala ne samo u aktivnostima koje je provodio Ombudsman za djecu, nego i saradnjom sa drugim institucijama koje rade sa djecom i njihovim podsticanjem da rade na obrazovanju i upoznavanju djece sa njihovim pravima i obavezama.

U 2017.godini ostvarena je značajna saradnja institucija u edukaciji djece i promociji njihovih prava, a djeca su, kroz radionice, okrugle stolove i različite manifestacije pokazala veliku zainteresovanost za pitanja iz nadležnosti Ombudsmana za djecu. Ovakav rad stvara jedan novi odnos djece prema onim institucijama koje su ovlašćene da rade sa djecom u raznim oblastima, a istovremeno predstavlja i pokazatelj rada Institucije na terenu i njene direktne saradnje s djecom u kojoj djeca vide mogućnost da aktivno učestvuju u otvaranju tema koje su za njih važne, ali i u pronalaženju odgovora i rješenja za mnoga pitanja.

To je istovremeno pokazatelj i rada Ombudsmana za djecu na povezivanju i međusobnoj saradnji svih onih koji rade s djecom i za djecu, a sve s ciljem da djeca uoče one društvene institucije i ustanove koje se po svojoj nadležnosti bave radom na unapređenju sistema dječje zaštite u cjelini. Saradnja sa djecom najčešće je manifestvana kroz održavanje redovnih radionica, radionica po pozivu, kroz organizovanje okruglih stolova na kojima su učestvovala i djeca i kroz druge manifestacije na kojima su učestvovala djeca.

Redovne radionice za djecu

Ombudsman za djecu već punih osam godina, za učenike osnovnih i srednjih škola Republike Srpske organizuje redovne radionice za djecu iz programa koji je nazvan „O tvojim pravima u tvojoj školi". Program rada radionica, koje se svake godine organizuju u drugoj školi, zaposleni iz Institucije provode po unaprijed utvrđenom planu, trudeći se da dođu do svake škole i do što većeg broja đaka u školi. U proteklom periodu teme koje su obrađivane na radionicama bile su različite, a cilj im je bio upoznavanje djece sa njihovim pravima, obavezama i odgovornostima. Tokom tih radionica djeca su upoznata sa UN Konvencijom o pravu djeteta i njenim principima, pojavom i oblicima nasilja i njegovom prevencijom, pravom na zaštitu zdravlja, participacijom, rodnom ravnopravošću, prednostima i opasnostima interneta i društvenih mreža. Radionice kao i teme koje su obrađivane bile su prilagođene djeci, njihovom uzrastu i potrebama sa naglaskom na aktivnom učestvovanju djece u obradi tema.

U proteklih osam godina, u osnovnim u srednjim školama širom Republike Srpske organizovano je i realizovano ukupno 207 redovnih radionica, kojima je, prema procjeni, prisustvovalo oko 5000 učenika, s obzirom da je u prosjeku na radionicama bilo između 25 i 30 učenika. Svake godine Ombudsman za djecu organizovao je i dodatne radionice po pozivu zainteresovanih škola, institucija, nevladinih organizacija ili grupa djece koje su realizovali predstavnici Ombudsmana, ali i mladi savjetnici Ombudsmana za djecu čime je znatno uvećan broj realizovanih radionica i broj škola i đaka koji su u njima učestvovali. U radu sa djecom na radionicama se posebno insistira da djeca ne budu pasivni posmatrači nego da aktivno učestvuju u radu i da iznesu svoje stavove i mišljenje o svakoj od obrađivanih tema, ili da predlože teme koje ih posebno interesuju. Podsticanje i motivisanje djece da aktivno učestvuju na radionicama je osnovni princip kojim se rukovodi Ombudsman za djecu prilikom rada sa djecom.

Od potpisivanja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji obavezuje na provođenje edukacije i prevencije nasilja, Ombudsman za djecu je redovne radionice iz programa „O tvojim pravima u tvojoj školi" organizovao i provodio pod nazivom „Da li znamo šta je nasilje?". Upravo na inicijativu Ombudsmana, školske 2013/2014. godine u Nastavni plan i program za osnovne škole, tema prevencije nasilja uvedena je kao obavezna tema koja se obrađuje na časovima odjeljenjske zajednice u svim razredima. Bez obzira na obavezu škola da ovu temu obrađuju u redovnoj nastavi na časovima odjeljenskih zajednica, i Ombudsman za djecu je dao svoj doprinos prevenciji nasilja realizacijom radionica „Da li znamo šta je nasilje" koje je u 130 osnovnih i srednjih škola pratilo oko 3000 đaka. Cilj ovakvih radionica bio da se djeca na što kvalitetniji način upoznaju sa pojavom i oblicima nasilja, posljedicama nasilja na razvoj djeteta i načinima zaštite i preventivnog djelovanja u toj oblasti. Radionice iz ciklusa „O tvojim pravima u tvojoj školi" 2017. godine pod nazivom „Da li znamo šta je nasilje" realizovane su od septembra do 20. novembra – Međunarodnog dana prava djeteta. Radionice su realizovane u 24 škole, i to u 14 osnovnih i u 10 srednjih škola, u 21 opštini, čime su edukacijom o nasilju obuhvaćena djeca iz svih dijelova Republike Srpske. Ove godine održane su sljedeće radionice:

- 26.09. OŠ „Petar Kočić", Šibovska, Prnjavor
- 27.09. SŠC Rudo, Rudo
- 28.09. OŠ „Sutjeska",Skugrić - Modriča
- 03.10. SŠC „Nikola Tesla", Kotor Varoš
- 04.10. OŠ „Vuk Karadžić", Višegrad
- 05.10. OŠ „Dvorovi", Dvorovi – Bijeljina
- 10.10. OŠ „Dositej Obradović", Prijedor

- 11.10. Gimnazija i srednja stručna škola, Istočna Ilidža
- 12.10. OŠ „Jevrem Stanković", Čečava - Teslić
- 17.10. Srednja muzička škola „Vlado Milošević", Banja Luka
- 18.10. OŠ „Sveti Vasilije Ostroški", Trebinje
- 19.10. SŠ „Mihajlo Petrović Alas", Ugljevik
- 24.10. OŠ „Mladen Stojanović", Gornji Podgradci
- 25.10. OŠ „Petar Petrović Njegoš",Bileća
- 26.10. OŠ „Aleksa Šantić",Vukosavlje
- 31.11. OŠ „Vuk Karadžić", Novi Grad
- 01.11. OŠ „Sveti Sava", Istočno N. Sarajevo
- 02.11. Srednja stručna škola Janja, Janja
- 07.11. Elektrotehnička škola „Nikola Tesla", Banja Luka
- 08.11. OŠ „Veselin Masleša", Foča
- 09.11. SŠ „Nikola Tesla", Šamac
- 14.11. OŠ „Kozarac",Kozarac
- 15.11. SŠC Foča, Foča
- 16.11. Ekonomska i trgovinska škola Doboj, Doboj

Održane radionice i posjete naprijed navedenim školama unaprijed su dogovorene, vodeći računa da se njihovim odvijanjem ne remeti nastavni plan u školama i da djeca ne odsustvuju sa redovne nastave. Prilikom posjete školama, pored rada sa djecom obavljan je razgovor sa direktorom ili sa stručnom službom škole (pedagog/psiholog/socijalni radnik). S obzirom na to da je tema radionica bila nasilje i problemi koje ova pojava nosi sa sobom u razgovorima sa upravom ili stručnom službom škole nastojalo se doći i do njihovih stavova o ovim pitanjima, s obzirom na to da Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, obavezuje školske organe na preduzimanje mjera radi prevencije nasilja, na definisanu reakciju i intervenciju u slučaju nasilja, te praćenje pojave i vođenje odgovarajuće evidencije s tim u vezi.

Razgovori sa upravama škola

Rukovodstva škola u razgovorima su isticala da su spremni da se suoče sa pojavom nasilja nad djecom i da u konkretnim slučajevima nasilja doslovno primjenjuju Protokol. U većem broju škola, i osnovnih i srednjih, predstavnici uprave ili stručne službe su govorili o problemima koje su imali i mjerama koje su oni preduzimali u vezi sa nasiljem, uz stav da smatraju da se nasilje u školama ne dešava u većem obimu. Isticali su aktivnosti o istraživanjima na temu nasilja koja su u školi obavljali, o saradnji sa roditeljima u vezi s tim problemima, ali nažalost, primijećeno je da još uvijek u svim školama problemu nasilja, ni vršnjačkom, ni ostalim oblicima nasilja nad djecom, nije posvećena potrebna pažnja. Na pitanje da li vode uredne evidencije o slučajevima nasilja nad djecom, svi su isticali da se to redovno obavlja i da se izvještaji o tome dostavljaju u predviđenom roku.

Rad na prevenciji i edukaciji u školama je primijetan, pedagozi i psiholozi iznosili su podatke o radionicama koje su realizovali u odjeljenjskim zajednicama ili su provodili istraživanja nakon kojih su ciljano odabirali teme vezano za nasilje koje su obrađivali u pojedinim odjeljenjima ili cijeloj školi.

Nažalost, obrazovanje roditelja kao jedan važan segment prevencije na koje Protokol takođe obavezuje, još uvijek nije adekvatno zastupljeno i uglavnom je ova vrsta edukacije rađena u školama koje su kroz projekte sa udruženjima građana planirale ovu aktivnost. Još uvijek je relativno mali broj osnovnih škola koje su, temu nasilja i primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja aktuelizovali na sjednicama

savjeta roditelja. Takođe, i obrazovanje nastavnog osoblja o nasilju se češće provodi u osnovnim nego u srednjim školama, ali nažalost ne sistemski nego najčešće na inicijativu i kroz razne projekte udruženja građana.

Radionice po pozivu

I ove godine Ombudsman za djecu je primio jedan broj poziva od škola, institucija ili udruženja građana radi održavanja radionica za djecu s ciljem njihove edukacije o pravima djeteta uopšte, ili u vezi sa ostvarivanjem određenog prava djeteta. Time su na najbolji način podržani stalni napori Ombudsmana da uveže sve institucije i organizacije koje rade s djecom i za djecu, radi primjene dobre prakse i postupanja u najboljem interesu djeteta. Ovakvim radionicama koje su održane u jednom broju škola pored djece prisustvovali su i pedagozi, psiholozi ili neko od nastavnog osoblja. Takođe iz nekoliko škola su, po završetku redovnih radionica iz programa „Da li znamo šta je nasilje" Ombudsmanu uputili poziv da se održe dodatne radionice, jer su škole procijenile da je ova tema učenicima interesantna, te da im nedostaje informacija iz ove oblasti.

Ombudsman za djecu je povodom obilježavanja Dana sigurnog interneta dobio poziv od World Vision BiH da u četiri osnovne škole održi radionice sa učenicima od 6-9. razreda. Radionice su održane u OŠ „Petar Kočić" Šiprage, OŠ „Petar Kočić" Grabovica, OŠ „P.P. Njegoš" Maslovare i u OŠ „Sveti Sava" Kotor Varoš.

Takođe, na poziv učenika trećih razreda OŠ „Dositej Obradović" iz Banjaluke predstavnici Ombudsmana za djecu održali su radionice o sigurnom korištenju interneta za tri odjeljenja. Na ovim radionicama đaci su istakli da su na časovima odjeljenjske zajednice najčešće razgovarali o nasilju, te da su, samo neki od njih bili upoznati sa prednostima i opasnostima korišćenja interneta. Ponosno su isticali da gotovo svi imaju računare i da znaju da ih koriste, ali i mobilne telefone i da ih koriste radi pristupa internetu i društvenim mrežama. Cilj održanih radionica je bio poređenje situacije iz stvarnog života sa situacijama koje se mogu desiti prlikom korišćenja mobilnih telefona i interneta. S obzirom na uzrast, djeca su pokazala da u stvarnom životu uglavnom ne komuniciraju sa nepoznatim licima, ali da u virtualnom svijetu interneta imaju mnogo prijatelja koje i ne poznaju. Internet je kroz igru prikazan i kao mreža u kojoj djeca mogu dobiti korisne informacije, što im je bilo posebno interesantno. Lakoća s kojom su osnovci prihvatili interaktivnu metodu pokazala je ne samo šta im je potrebno kako bi bilo sigurni na internetu, nego i kako reaguju, odlučuju, koliko su otvoreni, koliko spremni za saradnju i angažovanje.

Vršnjačka edukacija

Vršnjačka edukacija omogućava da djeca i mladi ljudi informacije o temama koje su za njih važne upravo dobijaju od mladih ljudi koji su posebno obučeni. Da bi sistem vršnjčke edukacije funkcionisao vršnjački edukator ima osnovnu i ključnu ulogu. Prava informacija, prenesena na pravi način, omogućava da se lakše usvoji i implementira u ponašanje a krajnji cilj je promjena ponašanja. Zbog toga vršnjački edukator mora da prođe posebnu obuku i trening kako bi mogao efikasno da obavlja svoju ulogu. U skladu s tim Ombudsman za djecu je organizovao trening seminare za mlade savjetnike koji su tako stekli znanja iz oblasti prava djeteta, a na teme pravo na obrazovanje, pravo na zaštitu od nasilja, pravo na izražavanje mišljenja i participaciju, pravo na zaštitu od nasilja, četiri principa Konvencije, rodna ravnopravnost i druge kao i usvojili vještine potrebne za

izvođenje radionica i to po modelu vršnjačke edukacije. Kako mladi savjetnici stiču znanja o pravima djeteta i vještine potrebne za održavanje radionica pohađajući trening seminare, oni se aktivno uključuju u edukaciju svojih vršnjaka u školama.

Kao rezultat edukacije za vršnjačke edukatore, iz oblasti prevencije porodičnog i vršnjačkog nasilja, mladi savjetnici Ombudsmana za djecu iz Doboja održali su nekoliko radionica u dobojskim srednjim školama. Radionice održali sa svojim vršnjacima iz Gimnazije „Jovan Dučić", iz Medicinske škole Doboj i iz Ekonomske škole u Doboju. Na ovim radionicama učenici su sa pažnjom saslušali izlaganje mladih savjetnika i pokazali veliku zainteresovanost za obrađivanu temu. Naročito im je bio interesantan interaktivni pristup vođenja radionice, a najviše interesa su pokazali za vršnjačko nasilje, uz mišljenje da je vršnjačko nasilje prisutno u svim školama, te da, kada se vršnjačko nasilje već desi često izostaje adekvatna reakcija nadležnih struktura, ali i samih učenika.

Istakli su potrebu preventivnog djelovanja kroz razne vidove edukacije učenika i nastavnog osoblja. Vršnjačka edukacija, je u jednom broju škola postala redovna aktivnost koju uz podršku stručne službe realizuju mladi savjetnici na časovima odjeljenjske zajednice. Teme su najčešće vezane za prevenciju nasilja, ravnopravnost polova, bolesti zavisnosti i zdrave životne stilove. Jedan broj mladih savjetnika svoja znanja o nekim temama stiče i u saradnji sa udruženjima građana, a radionice često realizuju i u osnovnim školama koje su pohađali.

Program socijalizacije djece

U okviru programa socijalizacije djece u Republici Srpskoj najznačajniji je Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske" koji se u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i Javnog fonda za dječiju zaštitu uspješno realizuje još od 2002. godine. Realizacija ovog Projekta započeta je 2002. godine u dječijem odmaralištu u Kumboru u Republici Crnoj Gori, da bi od 2016. godine realizacija istog nastavljena na novoj lokaciji u Bečićima.

Osnovni cilj i ideja ovakvog projekta je pomoć i podrška djeci, čiji je razvoj ometen nepovoljnim socijalnim, ekonomskim, porodičnim ili zdravstvenim prilikama, radi njihove uspješne socijalizacije, društvene integracije, afirmacije dječijih potencijala i razvoja osjećaja empatije kod djece. Djeca u morskom ambijentu kroz različite aktivnosti osmišljene od strane same djece, pratećeg osoblja i stručnog tima Fonda dječije zaštite, provode vrijeme u druženju, savladavanju vještine plivanja, kreativnim radionicama, pripremanju večernjeg programa, a sve to s ciljem njihove potpune i kvalitetne socijalizacije. Korisnici ovog projekta su djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca iz socijalno ugroženih porodica, djeca u riziku, djeca žrtve nasilja, kao i posebno talentovana djeca uzrasta od 6 do 15 godina.

Boravak djece u kampu je organizovan kroz smjene u trajanju od deset dana, a o djeci brinu stručni timovi i svaka smjena ima koordinatora i stručnog saradnika koji imaju veliku obavezu i odgovornost da boravak djece bude bezbjedan i ispunjen brojnim aktivnostima. O zdravlju djece brine medicinski tim, a za sportske aktivnosti anagažovani su sportski stručnjaci, a vaspitači i studenti volonteri koji se trude da zajedno sa djecom planiraju kreativne radionice i drge zabavno-rekreativne aktivnosti kako bi djeca na najbolji način ispoljila sve svoje potencijale.

Izuzetno dobra organizacija, dugogodišnje trajanje projekta, činjenica da je kroz ovaj vid socijalizacije prošlo više od 22000 djece iz veoma osjetljivih kategorija, da su u projekat uključena djeca iz svih opština Republike Srpske, da se desetodnevni boravak djece na moru finansira sredstvima iz budžeta, tako da za djecu i njihove porodice ne zahtijeva dodatna finansijska sredstva, čini ovaj projekat jednim od najuspješnijih i najboljih projekata u Republici Srpskoj.

Prateći realizaciju ovog projekta od njegovog početka Ombudsman za djecu je svake godine organizovao posjetu, razgovor i radionice sa djecom u kampu, te je nastavljajući tu tradiciju i ove godine organizovana posjeta djeci u Bečićima, u XI smjeni, u kojoj je boravilo 138 djece iz Prnjavora, Berkovića, Ugljevika, Osmaka, Pala, Modriče i Broda. Razgovor s djecom je organizovan po grupama, prema uzrastu djece i u vrijeme njihovog poslijepodnevnog odmora. Razgovaralo se o njihovim pravima uopšte, a posebno o onima koja se tiču škole, ali i boravka u kampu. Djeca su vrlo otvoreno govorila o različitim situacijama sa kojima se susreću i gotovo sva njihova pitanja i komentari vezani su za njihovo obrazovanje, školsku disciplinu, odnos sa nastavnicima, sigurno korišćenje interneta, nasilje u školi, opremljenosti njihovih škola, o tome da u školi vrlo malo uče o svojim pravima.

Ovakav vid saradnje s djecom za Ombudsmana za djecu je posebno važan, jer su na jednom mjestu okupljena djeca iz različitih sredina, različitih škola, različitog uzrasta, različitog socijalnog statusa, djeca s smetnjama u razvoju i talentovana djeca. Do sada postignuti rezultati i ostvareni ciljevi ovog projekta, ogromno zadovoljstvo i sreća djece korisnika projekta, činjenica da djeca, roditelji, angažovano osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze nemaju primjedbe ni na jedan segment u realizaciji projekta, od prevoza djece, smještaja i ishrane, do postupanja angažovanog osoblja, pokazuju da Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske" i u narednim godinama zaslužuje punu podršku svih relevantnih subjekata društvene zajednice.

Dječija nedjelja

Obilježavanje Dječije nedjelje u Republici Srpskoj već godinama ima za cilj podsticanje i organizovanje različitih kulturno-obrazovnih, rekreativnih i drugih sadržaja posvećenih djeci i preduzimanje drugih mjera za unapređenje razvoja društvene brige o djeci.

U 2017. godini pod sloganom „Dječiji svijet-moj svijet", obilježena je Dječija nedjelja od 2. do 8. oktobra. Obilježavanje dječije nedjelje je prilika da se kroz dodatne aktivnosti svih institucija i službi ukaže na važnost prepoznavanja potreba svakog djeteta i adekvatnog reagovanja u svim situacijama u kojima se u društvenoj zajednici djeca nađu - u kući, školi, lokalnoj zajednici,medijima... Ovogodišnja Dječija nedjelja se odvijala pod sloganom „Dječiji svijet - moj svijet" s namjerom ukazivanja na potrebu aktivnog i ravnopravnog uključivanja djece s poteškoćama u razvoju u sve društvene aktivnosti. Obilježavanje Dječije nedjelje se odvija prema Programu koji je donosi ministar zdravlja i socijalne zaštite, a na čijoj realizaciji zajednički rade sve institucije koje se bave brigom o djeci.

Ombudsman za djecu od osnivanja svake godine u „Dječijoj nedjelji" realizuje niz aktivnosti na području cijele Republike radi promocije prava djeteta i ukazivanja na potrebu široke pažnje javnosti na potrebe i probleme koji se tiču djece i njihovog odrastanja.

Ombudsman za djecu je ovogodišnje obilježavanje Dječije nedjelje započeo druženjem s djecom u Muzeju Republike Srpske. Sa najmlađima je održana edukativno - kreativna

radionica „Dječija prava-moja prava", a realizovana je u saradnji Muzeja Republike Srpske i Ombudsmana za djecu. Cilj radionice bila je edukacija djece o njihovim pravima i razvijanje kreativnosti s obzirom da su djeca izrađivala ukrasne magnete sa kratkim porukama o pravima djeteta. Posebna vrijednost ove radionice bila je druženje djece i njihovo podsticanje da u inspirativnom muzejskom prostoru zajedno razmišljaju i razmjenjuju ideje i iskustva o pravima djeteta. U radionici „Dječija prava-moja prava" učestvovala su djeca iz Centra za obrazovanje i vaspitanje i rehabilitaciju sluha i govora, Centra „Zaštiti me", Centra za edukaciju „Tvoja riječ", Zavoda za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović", Medicinske škole i SŠC „Gemit Apeiron".

Takođe, povodom Dječije nedjelje u Muzeju Republike Srpske održana je botanička radionica na kojoj su učestvovala djeca iz vrtića „Pčelica". U veseloj, kreativnoj atmosferi, uz mnogo mudrih dječijih pitanja i odgovora, uživali su i učili jedni od drugih i predškolci i odrasli. Ovakve radionice su jedna od aktivnosti koja je plod saradnje Ombudsmana za djecu i Muzeja Republike Srpske koji kroz ovaj vid saradnje otvaraju vrata svojih institucija upravo najmlađima.

U kampanji koju provodi Save the Children pod nazivom „Svako dijete, bez izuzetka", u organizaciji Udruženja „Nova Generacija" i Save the Children, u Banjaluci je održan i okrugli sto na temu „Predškolsko obrazovanje za marginalizovane grupe", kojem su, pored predstavnika Ombudsmana za djecu, prisustvovali i predstavnici Centra za socijalni rad Banja Luka, Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Društva psihologa Republike Srpske i Udruženja samohranih roditelja „Ponos" Banja Luka. Tim povodom predstavljen je rad Dnevnog centra za djecu Udruženja „Nova Generacija" i raspravljano je o situaciji u predškolskom obrazovanju za svu djecu. Poseban naglasak je stavljen na marginalizovanu kategoriju djece, djecu koja žive na velikoj udaljenosti od najbližih ustanova za predškolsko obrazovanje, djecu koja su u teškoj socijalnoj situaciji, kao i sve kategorije djece kojima je iz bilo kojeg razloga otežano ili onemogućeno pohađanje ustanova za predškolsko obrazovanje. Učesnici su se složili da je potrebno aktivnije angažovanje na omogućavanju pristupa predškolskom obrazovanju za sve kategorije djece, posebno marginalizovane kategorije djece.

U „Dječijoj nedjelji" u Doboju je organizovana radionica „Knjiga je i tvoj drug" u saradnji sa Udruženjem za pomoć djeci sa posebnim potrebama i Narodnom bibliotekom Doboj. Učesnici su bili učenici petog razreda OŠ „Vuk Karadžić" iz Doboja koji su zajedno sa svojim drugarima u inkluziji prilagodili tekst iz čitanke prikazavši ga kroz performans, plakat i audio zapis kako bi i njihovi drugovi sa poteškoćama u razvoju mogli da ga pročitaju i dožive. Narodna biblioteka u Doboju bila je domaćin događaja i svim učesnicima ove lijepe manifestacije poklonila je članske karte. Predstavnici Ombudsmana za djecu iz Doboja, učesnicima radionice su predstavili nadležnosti Ombudsmana za djecu, a najmlađe upoznali sa njihovim pravima.

Obilježavanje Dječije nedjelje kancelarija u Foči, počela je posjetom JU Dječiji vrtić „Čika Jova Zmaj", i učestvovanjem na kreativnoj radionici „Ja imam pravo". U radu radionice aktivno su učestvovali mališani koji su se potrudili i pripremili transparente i balone. Na kreativan i maštovit način ukazali su na pravo na život, zdravo odrastanje, pravo na igru, život u zdravoj porodici, obrazovanje i druga prava predviđena Konvencijom o pravima djeteta. Uz igru i recitacije mališani su na svoj način izrazili poznavanje dječijih prava.

Tokom „Dječije nedjelje" realizovane su i redovne radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi" s temom „Da li znamo šta je nasilje" u OŠ „Dvorovi" u Dvorovima, u SŠC „Nikola Tesla˝ u Kotor Varoši i u Gimnaziji i srednjoj stručnoj školi u Istočnoj Ilidži.

Centralna manifestacija Dječije nedjelje „Dječiji svijet-moj svijet" u organizaciji Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstva prosvjete i kulture održana je u sali Narodne skupštine Republike Srpske. Centralni dio manifestacije realizovali su mališani iz vrtića „Zvjezdica" koji su pjesmama i prigodnim skečom sa porukom odraslima zagrijali dlanove publike. Za kraj su otplesali i balski ples kao dokaz da su prinčevi i princeze barem u dječijem svijetu stvarni.

Međunarodni dan prava djeteta

Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine usvojila je Konvenciju o pravima djeteta kao univerzalni međunarodni dokument zbog čega je taj dan proglašen Međunarodnim danom prava djeteta i obilježava se širom svijeta.

U Republici Srpskoj brojne institucije i organizacije, a svake godine ih je sve više, obilježavaju ovaj dan, a to je i povod da se svi odrasli koji rade s djecom i za djecu okupe i dodatno pokažu razumijevanje prava djeteta onako kako je to propisano Konvencijom o pravima djeteta. Već tradicionalno, na inicijativu Ombudsmana za djecu Centralna manifestacija povodom Međunarodnog dana prava djeteta, u Republici Srpskoj se realizuje u školi u kojoj đaci prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ostvare najbolje rezultate u učenju i vladanju. Cilj izbora škole domaćina je, dakle, da se škole dodatno motivišu u unapređenju vaspitno - obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata.

Ove godine Centralna manifestacija održana je u Osnovnoj školi „Jovan Dučić", u Zalužanima pored Banjaluke, gdje je goste manifestacije na ulazu u školsko dvorište dočekala učenička saobraćajna patrola, a u programu su djeca kroz ples, recitovanje i mudre riječi pokazali kako razumiju svoja prava i šta očekuju od odraslih. Na kraju programa dodijeljene su nagrade za najbolje postere/panoe o pravima djeteta koji su pristigli na konkurs povodom Međunarodnog dana prava djeteta. Nagrađeni panoi izloženi su u holu školu i izazvali su oduševljenje publike koja je još jednom mogla da se uvjeri u kreativnost, maštu i grupni rad učenika.

Ovaj dan se već tradicionalno obilježava i u Muzeju Republike Srpske, koji je ugostio učenike Osnovne škole „Mladen Stojanović" iz Gornjih Podgradaca i područnih škola iz Donjih Podgradaca i Vrbaške, koji su za sve prisutne pripremili kratki program u kojem su predstavili svoju školu i svoj zavičaj.

Predstavnici kancelarije u Doboju u okviru obilježavanja Međunarodnog dana prava djeteta prisustvovali su radionicama koje su zajednički organizovale Narodna biblioteka u Doboju i Osnovna škola „Sveti Sava" Doboj. Radionice su za učenike drugih razreda te škole organizovane i održane u prostorijama biblioteke, radionicama je prisustvovalo više od stotinu učenika. Oni su imali zadatak da pjesmu dječijeg pjesnika J.J. Zmaja „Da sam ja kralj" prilagode i napišu kako bi se oni ponašali da su kraljevi i kraljice. Učesnici su izabrali pobjedničke pjesme a pobjednički timovi su dobili i prigodne nagrade.

Međunarodni dan bezbjednog interneta

Međunarodni dan bezbjednog interneta obilježava se od 2004. godine, s ciljem da se djeci i odraslima skrene pažnja na značaj novih tehnologija u odrastanju djece. Na inicijativu Ombudsmana za djecu, Međunarodni dan sigurnog interneta u Republici Srpskoj obilježava se već sedam godina. Svake godine pridružuje nam se sve veći broj institucija i

organizacija koje na ovaj dan organizuju razne aktivnosti kojima promovišu siguran internet, ali i ukazuju na moguće opasnosti. Ovogodišnji moto obilježavanja Dana sigurnog interneta bio je: BUDI PROMJENA: „Ujedinimo se za bolji internet", pa su u kreiranju programa centralne manifestacije, znanje i talente ujedinili učenici banjalučkih osnovnih i srednjih škola.

Centralnu manifestaciju u Domu omladine pratilo je oko 140 učenika iz 14 osnovnih škola. Ombudsman za djecu je ove godine ukazao i na potrebu nadzora u realizaciji programa prevencije svih oblika nasilja nad djecom koji su sastavni dio školskog programa, te na sve češću komunikaciju učenika i nastavnika na društvenim mrežama o kojoj su stavovi učenika i nastavnika podijeljeni. Program je ponudio muzičke numere i recitaciju u izvođenju učenika iz OŠ „Branko Ćopić", predstavu „Greška" u kojoj su učestvovali učenici OŠ „Jova Jovanović Zmaj", Gimnazije Banjaluka, Ugostiteljsko-trgovačko-turističke škole i Opće gimnazije Katoličkog školskog centra. Svoj uspjeh na Teslinom putu predstavili su učenici banjalučke Gimnazije a mladi savjetnici iz Medicinske škole i Gimnazije dali su savjete kako se ponašati kada se nasilje na internetu desi. Edukativni dio programa „Zaštita privatnosti na Fejsbuku" realizovala je predstavnica Agencije za informaciono društvo. Upravo ovakvim pristupom učesnici su pokazali da je internet mjesto na kojem se može učiti, igrati, glumiti, razmjenjivati korisne informacije, a ujedinjenim pristupom će se pomoći da djeca kreiraju sadržaje na internetu koji će im biti zanimljivi, ali i sigurni.

Ombudsman za djecu je povodom obilježavanja Dana sigurnog interneta dobio poziv od World Vision BiH da u četiri osnovne škole održi radionice sa učenicima od šestog do devetog razreda. Radionice su održane u Osnovnim školama „Petar Kočić" Šiprage, OŠ „Petar Kočić" Grabovica, OŠ „P.P. Njegoš" Maslovare i u OŠ „Sveti Sava" Kotor Varoš. Djeca su tokom radionica pokazala da znaju čemu mogu biti izložena kada koriste društvene mreže, znaju i načine kako se zaštiti u tim situacijama, ali još uvijek ne koriste ta znanja, a neki od njih vrlo neoprezno prihvataju među „fejsbuk prijatelje" i osobe koje lično ne poznaju. Stotinjak učenika koji su učestvovali na radionicama bili su mišljenja da bi o sigurnosti na internetu trebalo da se razgovara češće, te da su roditelji važna adresa na koju se mogu obratiti za sva pitanja, pa i pitanja vezana za korištenje interneta.

Ombudsman za djecu na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva

Ombudsman za djecu s posebnom pažnjom prati i podržava manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva. Cilj ovakvih manifestacija i druženja s djecom je poklanjanje dužne pažnje dječijim uspjesima u raznim oblastima umjetnosti, nauke, sporta i ukazivanje na posebnu važnost razvijanja i motivisanja kreativnosti kod djece. Razvijanje i stalno motivisanje kreativnosti kod djece, blagovremeno pomaganje i podsticanje razvojadječijeg talenta u različitim oblastima kulture, umjetnosti, sporta, istraživanja, pronalazaštva, treba da bude podržano od nadležnih ustanova ali i pojedinaca u društvenoj zajednici. Na ovim manifestacijama važno je i motivisati djecu i nagraditi ih, ali i odrasle, prije svih njihove nastavnike koji sa njima rade, kako bi im to bio dodatni podsticaj u angažovanju, usmjeravanju i pomaganju djeci kojima je potrebna dodatna stručna pomoć u razvijanju njihovih talenata. Zato, Ombudsman za djecu, svjestan značaja dječijeg znanja i stvaralaštva s posebnom pažnjom stalno prati i podržava sve društvene manifestacije na kojima se predstavlja i podržava dječije znanje i stvaralaštvo.

Već tradicionalno Vlada Republike Srpske organizuje prijem za učenike osnovnih i srednjih škola koji su ostvarili najbolje rezultate na takmičenjima koje organizuje Republički pedagoški zavod, Malim olimpijskim igrama Republike Srpske i takmičenjima muzičkih škola. Ova manifestacija okuplja veliki broj osnovaca i srednjoškolaca kojima se šalje jasna poruka da njihov rad i postignuti rezultati moraju biti zapaženi i nagrađeni jer su oni budući uspješni naučnici, olimpijci, akademski građani.

Republički pedagoški zavod godinama organizuje manifestaciju u okviru koje učenici osnovnih i srednjih škola, svojim stvaralaštvom, likovnim i literarnim radovima, daruju svojoj Republici najljepše čestitke za rođendan. Već tradicionalno i Gradska uprava Grada Banja Luka je u okviru Svetosavske svečanosti dodijelila nagrade najboljim učenicima 17 srednjih i 29 osnovnih škola. Nagrađeni učenici nisu samo odlični u učenju i vladanju, nego su aktivni i u vannastavnim aktivnostima i biraju ih nastavnička vijeća njihovih škola. Banjalučka Gimnazija i ove godine otvorila je vrata brojnim gostima kojima su Gimnazijalci darovali Svečanu akademiju koja je pokazala koliko znanja, mudrosti i dobrote treba imati da se opstane i ostane na svetosavskom putu. Obje manifestacije pratili su predstavnici Ombudsmana za djecu.

Ombudsman za djecu je takođe, u saradnji sa World Vision BiH, učestvovao na Sajmu za djecu i porodicu koji je i ove godine okupio veliki broj izlagača i privukao pažnju djece i odraslih nudeći brojne sadržaje. S obzirom na dosadašnja dobra iskustva koja je Ombudsman za djecu imao u ranijem učešću na Sajmu, ove godine realizovano je niz aktivnosti u koje su se uključila i djeca i odrasli posjetioci Sajma. U okviri ovog Sajma u Kreativnom kutku realizovana je edukativno-kreativna radionica „Sajam dječijih prava" u kojoj su učestvovali učenici iz OŠ „Stanko Rakita˝ Vrbanja, OŠ „Vojislav Ilić˝ Krupa na Vrbasu, OŠ „Milan Rakić˝ Karanovac, OŠ „Branislav Nušić˝ Srpske Toplice kojima su se pridružila i druga zainteresovana djeca. U vrlo vedroj i nadahnutoj atmosferi djeca su izrađavila magnete sa porukama o pravima djeteta koja, sudeći po mašti s kojom su pisana i ukrašavana, zaista dobro poznaju. Na ovom Sajmu posjetioci su se informisali o nadležnostima Ombudsmana za djecu i radu World Vision, pravima djeteta uopšte, ali i brojnim pojedinačnim pravima. U neformalnom razgovoru posjetioci su prenosili svoja iskustva i saznanja o brojnim pitanjima vezano za edukaciju djece o nekim temama u školi, o vršnjačkom nasilju, o pravima djece s poteškoćama u razvoju, o problemima djece čiji su roditelji nezaposleni. Ove godine najveći broj odraslih interesovao se za mogućnost zaštite djece na internetu, a posebno su upozoravali na sve češću upotrebu vibera kod djece. Sajam za djecu i porodicu pokazao je da je ovakva manifestacija dobrodošla i da djeca i svi koji rade s djecom i za djecu na ovaj način mogu da predstave svoj rad. Pod motom Kreativni avgust Udruženje građana „Zdravo da ste" obezbijedilo je niz zabavnih i edukativnih sadržaja za djecu različitih uzrasta pa su djeca na kreativan način mogla steći nove vještine i razviti svoje talente. Obala Vrbasa bila je mjesto okupljanja za brojne mališane koji su ljeto proveli u gradu. Za tri nedjelje druženja djeca su imala priliku da se okušaju u sviranju gitare i udaraljki, lutkarstvu, slikanju i crtanju stripa, modernom plesu i brejk densu, dajakaštvi i rolanju, ali i da nauče osnove prve pomoći, osnove o zdravom životu i prevenciji nasilja, kao i da zapamte broj hrabrog telefona.Tokom ove manifestacije djeca su se družila, naučili su nešto novo i otkrili skrivene, sticali nove prijatelje kako sa drugim učesnicima, tako i sa mladim voditeljima radionica koji su ima bili uzori i strpljiva podrška u otkrivanju novih sadržaja. Sva stečena znanja i vještine mali kreativci pokazali su na završnoj svečanosti i zakazali druženje i sljedećeg ljeta.

U Osnovnoj školi „Aleksa Šantić", u okviru projekta „Energetska efikasnost", organizovana je godišnja smotra učeničkih postignuća. Učenici su s ponosom predstavili svoje znanje, stvaralaštvo i talente, a najboljima su uručene i nagrade. Godišnjoj smotri učeničkih postignuća, pored roditelja i djece, prisustvovali su i ministar prosvjete i kulture, načelnik

Odjeljenja za obrazovanje, zdravstvo, omladinu i sport, glavni republički prosvjetni inspektor i ombudsman za djecu sa saradnicima.

Ombudsman za djecu u zvaničnim posjetama

Kao i u prošlim godinama Ombudsman za djecu se tokom 2017.godine odazvao pozivu da bude gost u ustanovama koje tokom raznih proslava otvore vrata brojnim saradnicima, zvanicama i prijateljima u želji da pokažu kako djeca u tim ustanovama rade u nastavi, vannastavnim aktivnostima, kako učestvuju u radu lokalne zajednice, kako sarađuju sa institucijama i udruženjima građana. Druženja u tim okolnostima su uvijek posebna, jer u svečanoj atmosferi koja odiše ponosom djece u njihovim uspjesima zajedno uživaju i raduju im se i roditelji i nastavnici i vaspitači, kao i svi njihovi gosti.

Tako je bilo i ove godine u Modriči na svečanosti kojoj su prisustvovali predstavici ombudsmana za djecu kada je 28 juna, povodom Dana opštine u Modriči svečano otvoren novi vrtić i kafe-slastičarna. Novi vrtić će primiti stotinu djece u pet vaspitnih grupa, uključujući i djecu sa poteškoćama u razvoju, a kafe-slastičarna će omogućiti odvijanje radno-okupacione terapije za djecu i omladinu sa poteškoćama u razvoju. Ovu svečanost posebno su uljepšali mališani svojim prigodnim programom.

Kao i svake godine Nikoljdanska svečanost u Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović" u Banjaluci okupila je već poznate i dokazane prijatelje ove kuće, predstavnike ministarstava, institucija i organizacija, ustanova i pojedince koji su došli da već tradicionalno podijele radost praznika s mališanima. Kao dobri domaćini mališani iz Zavoda zajedno sa svojim drugarima iz OŠ „Borisav Stanković" svojim vedrim duhom i lijepom pjesmom uveli sve prisutne u prazničko raspoloženje i podsjetili na životne vrijednosti koje ne smiju da budu zaboravljene. U bogatom i lijepo osmišljenom programu nizali su se red pjesme, red glume i naravno red aplauza. Takođe, povodom iste svečanosti u toploj domaćinskoj atmosferi Doma „Rada Vranješević" osjećala se dječija radost i ponos da na slavi svog Doma dočekaju drage goste. Na samom početku ove svečanosti domaćini su zbog dosadašnje saradnje, pomoći i podrške dodijelili zahvalnice kulturnim i javnim ustanovama i institucijama. Zahvalnica je dodijeljena i Ombudsmanu za djecu. Štićenici svih uzrasta su uz podršku svojih vaspitača pripremili program koji su otvorili najmlađi pjesmom i veselim plesom koji je razgalio srca posjetiocima. Slično je bilo i u Doboju gdje je saradnja predstavnika Ombudsmana za djecu sa učenicima iz osnovnih i srednjih škola gotovo svakodnevna. Predstavnici Ombudsmana za djecu redovni su gosti na svečanostima i priredbama koje organizuju đaci u dobojskim školama ali i udruženja građana od kojih posebno treba izdvojiti Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama. Već je, povodom raznih svečanosti i aktivnosti postalo tradicionalno druženje i saradnja između Dječijeg vrtića „Čika Jova Zmaj" Foča i Ombudsmana za djecu. Ove godine ovaj vrtić je organizovao za svoju djecu zanimljiv program pod nazivom „Dječija žurka" u kanjonu rijeke Tare. Djeca i vaspitači uživali su dva dana u ljepotama sela, obilazili su kanjon rijeke i seoska domaćinstva, učili kako se pravi sklonište od granja, podiže šator, kako da se orjentišu u prirodi i slično.

Ombudsman za djecu se odazvao pozivu, gostovao i družio se sa djecom u Dječijem pozorištu Republike Srpske, u okviru humanitarne, kulturno-zabavne manifestacije pod nazivom „Snješkovo". Druženje sa djecom iz vrtića „Bubamara" bilo je veoma zanimljivo, u toploj i veseloj atmosferi domaćini i njihovi gosti djecu su posebno zainteresovali čitanjem bajki.

Gostovanje i susreti na ovakvim svečanostima, a posebno susreti s djecom za predstavnike Ombudsmana za djecu su istovremeno izvor informacija o tome kako djeca različitog uzrasta razumiju i ostvaruju svoja prava. Istovremeno, pozive na ovakve svečanosti Ombudsman za djecu doživljava kao iskreno priznanje za dosadašnji rad u oblasti zaštite dječijih prava.

Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu

Slijedeći princip Konvencije koji nalaže da djecu treba aktivno uključiti u rješavanje svih pitanja koja ih se tiču, Ombudsman za djecu je osnovao Mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu koja okuplja srednjoškolce iz cijele Republike s ciljem: ostvarivanja participacije djece u svim pitanjima koja ih se tiču, njihovog slobodnog izražavanja mišljenja, omogućavanja pristupu informacijama, upoznavanja mladih sa odredbama iz Konvencije o pravima djeteta. Radeći na ostvarenju ovih ciljeva, članovi mreže se bave pitanjima vezanim za sva prava koja im garantuje Konvencija i time doprinose kvalitetnijem i potpunijem sagledavanju stanja prava djeteta u Republici Srpskoj. Kroz članstvo u Mreži mladih savjetnika djeca stiču mogućnost uključivanja i u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu i učestvovanje u aktivnostima izvan Republike Srpske. Mladi savjetnici su srednjoškolci koji se na dobrovoljnoj osnovi prijavljuju za saradnju sa Ombudsmanom. Srednjoškolci su veoma zainteresovani za rad i međusobnu razmjenu iskustava o različitim pitanjima, najčešće onim iz obrazovnog sistema, ocjenjivanja, odnosu nastavnik-učenik, vannastavnim aktivnostima, organizaciji ekskurzije, izboru učenika generacije, izboru i djelovanju savjeta učenika i sl. Mladi savjetnici organizuju radionice u svojim školama i na taj način stečeno znanje i iskustvo u radu sa Ombudsmanom za djecu prenose na svoje vršnjake.

Ombudsman za djecu je godinama uspješno organizovao i trening seminare za mlade savjetnike, koji su zamišljeni kao poseban vid edukacije i obuke mladih savjetnika o vještinama prenošenja stečenih znanja o njihovim pravima i osnovnim principima Konvencije. Iako su u prethodnim godinama realizovani trening seminari, u izvještajnom periodu izostao je ovaj način rada sa mladim savjetnicima, s obzirom na manjak raspoloživih finansijskih sredstava u budžetu Ombudsmana za djecu.

ENOC/ENYA

Evropska mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu - ENYA osnovana je 2010. godine na inicijativu Evropske mreže ombudsmana za djecu - ENOC-a, kako bi se omogućilo da djeca/mladi na evropskom nivou iznesu mišljenje o aktuelnim pitanjima koja ih se tiču. Te su godine i mladi savjetnici Ombudsmana za djecu uključeni su u ENYA aktivnosti kada su učestvovali na prvom sastanku mladih savjetnika u Strazburu. Ombudsman za djecu je shvatio važnost uključivanja djece iz Republike Srpske u evropsku mrežu mladih savjetnika, jer im to omogućava da sarađuju sa svojim vršnjacima i razmjenjuju iskustva u poznavanju, zaštiti, ostvarivanju i promociji prava djeteta na evropskom nivou i tako steknu sliku o iskustvima i stavovima svojih vršnjaka iz mnogih evropskih zemalja.

VII SARADNJA SA NEVLADINIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Ombudsman za djecu je, kao i prethodnih godina, u izvještajnom periodu aktivno sarađivao sa nevladinim organizacijama. Svojim radom na terenu nevladine organizacije, koje imaju važnu ulogu i promociji i zaštiti prava djeteta, neposredno dolaze do saznanja o različitim problemima, kako u pojedinačnim slučajevima, tako i kod određenih kategorija djece. Upravo su nevladine organizacije, a posebno one koje su ostvarile saradnju sa Ombudsmanom za djecu, najveći broj svojih aktivnosti usmjerile na ostavrivanje prava djece sa smetnjama u razvoju i na zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Imajući u vidu iskustva koja nevladine organizacije imaju u radu sa djecom kako bi na najbolji način doprinijela adekvatnijoj zaštiti djece u ostvarivanju njihovih prava, Ombudsman za djecu je nastavilo saradnju sa nevladinim organizacijama i u pogledu izmjena postojećih zakonskih rješenja ili inicijativa za donošenje novih zakona, donošenju programa i protokola i njihovoj primjeni i edukaciji djece.

Prijavama koje su podnesene Ombudsmanu za djecu od strane nevladinih organizacija u izvještajnom periodu ukazivalo se na povrede prava djeteta i zaštitu od nasilja, ali i na potrebna sistemska rješenja, imajući u vidu iskustvo u svakodnevnom radu na terenu.

Neke od realizovanih aktivnosti u saradnji sa nevladinim organizacijama u 2017.godini:

UNICEF

UNICEF je fondacija Ujedinjenih nacija koja u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini sarađuje sa brojnim institucijama i nevladinim organizacijama, sa ciljem unapređenja brige i podrške za djecu u različitim resorima. Ombudsman za djecu i UNICEF, direktno ili putem saradnje s nevladinim organizacijama, aktivno sarađuju već godinama, o brojnim temama: o djeci u riziku i djeci u kontaktu sa zakonom (Pravda za svako dijete), o socijalnoj zaštiti djece (Socijalna zaštita za djecu-razmjena dobrih praksi), o djeci bez roditeljskog staranja i sl.

U izvještajnom periodu dodatna saradnja je ostvarena u unapređenju zaštite djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, izmjenama Krivičnog i Porodičnog zakona, posebno u dijelu ostvarivanja prava djece bez roditeljskog staranja, zatim projekta „Pravda za svako dijete", „Socijalna zaštita - razmjena dobrih praksi", „Pravo na inkluzivno obrazovanje" i drugim temama. Uspješna saradnja će se nastaviti i dalje u cilju unapređenja svih oblasti zaštite prava djeteta.

WORLD VISION

Uspješna dugogodišnja saradnja sa WORLD VISION BiH nastavljena je i u izvještajnom periodu.

Predstavnici Ombudsmana za djecu dali su svoj doprinos kroz učešće u Koaliciji za zaštitu djece Banja Luka, čiji su članovi škole sa rubnog područja, predstavnici MUP-a, centra za socijalni rad, Grada Banjaluke, te nevladine organizacije. Za sve profesionalce koji djeluju

unutar Koalicije, World Vision BiH je organizovao u Banjaluci seminar na temu "Primjene referalnog mehanizma u slučaju nasilja nad djecom za profesionalce iz ustanova Republike Srpske koji djeluju unutar Koalicije za zaštitu djece", kojem su prisustvovali i predstavnici Ombudsmana za djecu.

I ove godine Ombudsman za djecu je u saradnji sa World Vision BiH učestvovao na Sajmu za djecu i porodicu, koji je bio prilika da se posjetioci informišu o nadležnostima Ombudsmana za djecu i radu World Vision, pravima djeteta uopšte, ali i brojnim pojedinačnim pravima.

Društvo psihologa Republike Srpske

Ombudsman za djecu je, imajući u vidu značaj i važnost učešća stručnjaka različitih profila u određivanju najboljeg interesa djeteta, u izvještajnom periodu nastavio saradnju sa Društvom psihologa Republike Srpske učešćem na Konferenciji „Psihologija i pravo u najboljem interesu djeteta", koja je predstavljala završnu aktivnost projekta „Jačanje institucionalnih kapaciteta za unapređenje psihosocijalne podrške djeci i maloljetnicima u krivičnom postupku". Razgovor sa učesnicima koji su dali svoj doprinos u izgradnji i sprovođenju politika pristupa djeci u pravosuđu, ukazao je na važnost utvrđivanja najboljeg interesa djeteta, i kao prava djeteta i pravnog standarda i jednog od četiri osnovna principa Konvencije.

Asocijacija psiholoških i poligrafskih ispitivanja, Banja Luka

Saradnja sa Asocijacijom psiholoških i poligrafskih ispitivanja koja je započela zajedničkim radom na izmjenama Krivičnog zakona i uspostavljanju registra pedofila nastavljena je i u izvještajnom periodu zajedničkim učešćem na Javnoj raspravi povodom Nacrta krivičnog zakonika i donošenja Zakona o posebnom registru pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece.

UG „Otaharin", Bijeljina

Tokom 2017. godine nastavljena je saradnja sa udruženjem građana „Otaharin", kroz učešće na zajedničkom sastanku na kojem su prezentovani dosadašnji rezultati rada na projektu pod nazivom:„Ulica je samo put do kuće, a ne dom - osigurajmo djeci prava", a sa osnovnim ciljem sprečavanja i suzbijanja korišćenja i zloupotrebe djece za prosjačenje.

Saradnja koja je započela zajedničkim radom na istraživanju o prosjačenju djece u Republici Srpskoj, nastavljena je i kroz razmjenjivanje mišljenja sa predstavnicima udruženja i dobijanja dodatnih informacija o mjerama koje preduzimaju u zaštiti ove posebno osjetljive kategorije djece.

Omladinske nevladine organizacije

Članovi Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu svake godine, kao članovi mResursa, učestvuju na godišnjoj konferenciji mResursa i razmjenjuju ideje, stavove i iskustva sa srednjoškolcima iz cijele Republike. U 2017. godini, na godišnjoj konferenciji mResursa srednjoškolci su pokazali interesovanje za edukaciju iz oblasti vršnjačkog nasilja i prevencije istog i drugih tema vezano za prava djeteta koju bi s njima realizovao Ombudsman za djecu.

Nevladine organizacije u oblasti ostvarivanje prava djece s smetnjama u razvoju

Ombudsman za djecu je i tokom 2017. godine učestvovao u radionicama za djecu, javnim tribinama, okruglim stolovima i manifestacijama koje su organizovala razna udruženja s ciljem skretanja pažnje javnosti na probleme s kojima se susreću djeca oboljela od autizma, djeca s Daunovim sindromom, djeca oboljela od rijetkih bolesti, djeca oboljela od malignih bolesti, djeca sa invaliditetom i drugim poteškoćama.

- Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama, Doboj
- Udruženje građana djece s posebnim potrebama „Mala kuća", Doboj
- Udruženje djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Tračak nade", Foča
- Udruženje građana za edukaciju „Tvoja riječ˝, Banja Luka
- Dječiji edukativni centar „Svjetlice˝, Banja Luka
- Udruženje „Djeca svjetlosti˝, Banja Luka
- Udruženje "Zdravo da ste" Banja Luka
- Humanitarna organizacija „Savez za djecu, mlade i porodicu RS", Bijeljina
- Udruženje „Iskra" Banja Luka

Nevladine organizacije u oblasti zaštite djece i žena od različitih oblika nasilja

Aktivnosti ovih udruženja već godinama su usmjerene na zaštitu žena i djece od različitih oblika nasilja i njihovo dugogodišnje iskustvo, prije svega u radu sa žrtvama nasilja, ukazalo je i na potrebu donošenja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, ali i na definisanju mjera psihosocijalne podrške žrtvama nasilja.

- „Udružene žene˝, Banja Luka
- Udruženje građana „Budućnost", Modriča
- Organizacija žena „Lara", Bijeljina
- Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar", Trebinje
- Udruženje „Nova Generacija", Banja Luka
- Udruženje samohranih roditelja „Ponos", Banja Luka

VIII SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Da bi Ombudsman za djecu mogao odgovoriti obavezama utvrđenim zakonom – zaštita prava i interesa djeteta, ključna je saradnja sa nadležnim institucijama, zato, saradnju sa nadležnim institucijama, organizacijama i službama koje rade za djecu i sa djecom Ombudsman za djecu i cijeni, prije svega kroz njihov odnos prema zahtjevima

Ombudsmana za djecu. S obzirom da se prijave, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta odnose na sve oblasti odrastanja djeteta, a da postupanje po zaprimljenoj prijavi zahtijeva odgovarajući odgovor nadležnog organa, reakcija Ombudsmana za djecu dobrim dijelom je uslovljena traženim odgovorom. Ako se traženi odgovor ne dostavi u ostavljenom roku ili isti i nije odgovor na navode o povredi prava djeteta, postupanje Ombudsmana za djecu se prolongira, nezadovoljstvo podnosioca prijave pojačava.

Zakonom utvrđena obaveza Ombudsmana za djecu istovremeno obavezuje i nadležne službe na potrebnu saradnju, i ta obaveza se odnosi na sve službe, a ne samo one na koje se ukazuje prijavama građana.

Zakonom o ombudsmanu za djecu, član 7. utvrđeno je da je Ombudsman za djecu ovlašten da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge ne samo zakona već i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta.

Nažalost, ova ovlaštenja Ombudsman za djecu nije koristio u mjeri u kojoj je mogao i trebao biti angažovan, iz prostog razloga što u postupku pripreme propisa i donošenju podzakonskih akata i nije pozvan za dostavljanje mišljenja.

Sve veći broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, doveo je i do većeg broja obraćanja Ombudsmana Ministarstvu prosvjete i kulture, po različitim osnovama, kako vezano za prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u konkretnim situacijama, tako i u sistemskom definisanju određenih pitanja.

Jedan od prisutnih problema su i česte izmjene zakona, a koje nisu pratili potrebni podzakonski akti. U izvještajnom periodu donesen je Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, ali s obzirom na način kako je zakonom utvrđen rok za donošenje podzakonskih akata, ostavlja se prostor za različit pristup škola u postupanju u pojedinačnim situacijama, a što dovodi do povrede prava djeteta.

Ombudsman za djecu je i ove godine sarađivao sa jednim brojem predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola koje su bile obuhvaćene planiranim aktivnostima Ombudsmana za djecu vezano za edukaciju djece o njihovim pravima i promociju dječijeg znanja i stvaralaštva, ali i po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u vaspitno obrazovnim ustanovama. Iako se saradnja sa vaspitno obrazovnim ustanova može ocijeniti kao zadovoljavajuća - škole dostavljaju tražene odgovore, spremne su na saradnju, međutim i same ukazuju na probleme postojećeg normativnog okvira i nedostatak definisanih jasnih pravila i procedura u mnogim oblastima, a što za posledicu ima povredu prava i interesa djeteta.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite spada u red onih ministarstava kojem se Ombudsman za djecu vrlo često obraća, što je i očekivano s obzirom na nadležnosti centra/službi za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta.

Kao i vaspitno obrazovne ustanove i centri/službe za socijalni rad, u najvećem broju slučajeva, dostavljaju Ombudsmanu tražene odgovore u ostavljenom roku, međutim problem je kada odgovori nisu potpuni i kada jasno ne definišu koje mjere i radnje su preduzeli u zaštiti prava djeteta. Pored toga i centri/službe za socijalni rad redovno ističu brojne probleme u primjeni Porodičnog zakona, ali i na izostanak definisanih procedura postupanja u različitim segmentima, posebno u zbrinjavanju djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja te u postupcima odlučivanja o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi.

Ombudsman za djecu je kao i svih prethodnih godina ostvario posebno dobru saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje, uspostavljanje registra pedofila, upotreba pirotehničkih sredstava, prevencija maloljetničke delikvencije, samo su neke od tema na kojima je Ombudsman za djecu radio zajedno sa MUP-om Republike Srpske. U javnosti je posebno prepoznat preventivni rad MUP-a sa djecom i onima koji rade sa djecom, o različitim pitanjima i izazovima sa kojima djeca odrastaju, a preventivne aktivnosti su najbolja zaštita djece, jer angažovanje u ovoj oblasti treba da umanji potrebu angažovanja policije onda kada je problem već nastao.

Iako nikada nije dobio prijavu o povredi prava djeteta u Zavodu „Dr Miroslav Zotović" Ombudsman za djecu je po različitim osnovama ostvario saradnju sa ustanovom, koja svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom, razumijevanjem za problem koji roditelj i dijete imaju, ulaže maksimalan napor da bude na usluzi onima kojima je ta podrška potrebna i na svako pitanje telefonom imaju odgovor.

Svake godine Ombudsman za djecu, po različitim osnovama, ostvari saradnju sa zaposlenima u zdravstvenim ustanovama. Brojna pitanja ostvarivanja prava djece i posebno njihova zaštita zahtijevaju posebna stručna znanja, za koja su zaposleni u zdravstvenim ustanovama bili podrška Ombudsmanu za djecu. Boravak djece u zdravstvenim ustanovama, sumnja na seksualno nasilje i zlostavljanje djeteta, djeca sa smetnjama u razvoju, zdravstveni problemi djeteta čiji su roditelji razvedeni, djeca žrtve nasilja, samo su neka od pitanja, koja su zahtijevala i stručna znanja i profesionalno iskustvo, da bi se njihovim pravilnim razumijevanjem osigurao najbolji interes djeteta u konkretnim situacijama.

Saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite Ombudsman za djecu je ostvario od samog početka svoga rada. Iako su Zakonom utvrđena široka ovlaštenja Fonda u ostvarivanju prava djece po različitim osnovama, Ombudsman za djecu nije primio prijave o povredi prava djeteta. Pored toga, Javni Fond dječije zaštite spada u red onih institucija koje imaju urednu evidenciju o svim svojim korisnicima i ostvarivanju prava djece po različitim osnovama, što je posebno, godišnje pokazatelje analiziraju po različitim osnovama. Saradnja sa Fondom, između ostalog, je ostvarena i u realizaciji projekta socijalizacije djece u Republici Srpskoj koji se godinama uspješno odvija na zadovoljstvo i djece i njihovih roditelja i sigurno je jedan od najuspješnijih projekata u Republici Srpskoj.

U zaštiti prava i interesa djece, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, Ombudsman za djecu se i u izvještajnom periodu obraćao inspekcijskim službama, najčešće Prosvjetnoj inspekciji. Posebnim izvještajem koji je Ombudsman za djecu dostavio inspektoratu 2013. godine ukazano je na brojne propuste u postupanju Prosvjetne inspekcije u pojedinačnim predmetima i naloženo preduzimanje mjera radi efikasnijeg djelovanja u zaštiti prava i interesa djece. U izvještajnom periodu došlo je do promjene u pristupu Prosvjetne inspekcije u vršenju nadzora, ali još uvijek ne na način na koji ih zakon obavezuje, a na šta se i ovim izvještajem ukazuje. Pravovremenim i adekvatnim reagovanjem inspekcijskih službi u pojedinačnim slučajevima, preventivno bi se djelovalo u brojnim oblastima i sigurno smanjio broj obraćanja Ombudsmanu za djecu, zato se aktivnosti u jačanju ovih službi moraju usmjeriti na njihovo preventivno djelovanje.

Ombudsman za djecu u saradnji sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske, i u izvještajnom periodu, organizovao je obilježavanje Međunarodnog dana bezbjednog interneta, kako bi se ukazalo na sve prednosti i rizike kojima djeca mogu biti izložena na

internetu, te potrebu održavanja ovog pitanja stalno aktuelnim i ukazivanja na obaveze i odgovornosti drugih subjekata zaštite u zaštiti djece i njihovih interesa.

Saradnja je nastavljena i sa Muzejem Republike Srpske, koji je ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta na čemu njegova Pedagoška služba radi već deset godina i svake je godine sve vidljivija.

Postupajući po prijavama građana Ombudsman za djecu se svakodnevno obraća nadležnim institucijama, a sve su češće situacije i u izvještajnom periodu da se organizacije i institucije prije preduzimanja potrebnih mjera obraćaju Ombudsmanu za djecu za određeno mišljenje i sugestije kako da postupe u konkretnim slučajevima. Iako, prema Zakonu o Ombudsmanu za djecu, Ombudsman za djecu nema ovlaštenje za davanje mišljenja u konkretnim situacijama,[177] ni jedan zahtjev po ovom osnovu nije ostao bez odgovora. Pored obraćanja Ombudsmanu za djecu za postupanje u konkretnim slučajevima, sve češće ukazuju i na potrebu izmjena postojećih zakonskih rješenja i definisanja procedura postupanja.

IX ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Mediji nesumnjivo imaju izuzetno važnu ulogu u promociji i zaštiti prava djeteta i njihovih interesa, prije svega u senzibilisanju i informisanju javnosti o prisutnosti problema različitih oblika nasilja nad djecom. Ombudsman za djecu je od samog uspostavljanja ostvario potrebnu i kvalitetnu saradnju sa medijima imajući u vidu izuzetno važnu ulogu medija u promociji prava djeteta uopšte, ali i u zaštiti tih prava.

Mediji su, i tokom 2017. godine, pokazali veliko zanimanje za aktivnosti Ombudsmana za djecu, a to je značajno doprinijelo vidljivosti Ombudsmana za djecu u javnosti, ali i njegovoj otvorenosti o informisanju i ostvarivanju prava djeteta uopšte, posebno onda kada dolazi do povrede tih prava. Svojim angažovanjem, koje je sve izraženije u oblasti zaštite prava djeteta, što potvrdjuje i sve veća prisutnost djece u sredstvima javnog informisanja, mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama.

Ombudsman za djecu ima zakonom utvrđenu nadležnost[178] da obavještava javnost o stanju prava djeteta, prvenstveno u funkciji prevencije, i ima za cilj da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava djeteta i njegovoj zaštiti, da ukaže na propuste u radu institucija i službi i sprečavanje budućih sličnih pojava, ali i edukaciji, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i posebno zaštite prava djeteta.

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu bilo otvoren za komunikaciju sa medijima, i pisanim i elektronskim, od lokalnog do državnog nivoa, i nastavio je sa praksom dobre saradnje s ciljem da svoje djelovanje učini što vidljivijim i bližim onima zbog kojih je i uspostavljen, a to su na prvom mjestu djeca i zaštita njihovih prava. Za informisanje javnosti Ombudsman za djecu je koristio različita sredstva, intervjue po pozivu određenih medija, odgovore na zahtjeve novinara, okrugle stolove, saopštenja za

[177] Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.
[178] Zakon o ombudsmanu za djecu, član 5.

javnost, a ostvarena su brojna učešća Ombudsmana za djecu u radio i televizijskim emisijama.

Gotovo sva područja dječije zaštite i sva prava djeteta bila su predmet interesovanja medija. Interes medija je u izvještajnom periodu bio najčešće usmjeren za probleme u oblasti obrazovanja, na vrsnjacko nasilje, inkluzivnu nastavu u školskom sistemu, prevenciju fizičkog nasilja nad djecom, sprečavanje seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece, zloupotrebe djece na internetu.

Izvještavanje medija o povredi prava djeteta je bio osnov i za postupanje Ombudsmana za djecu i traženje odgovora od odgovorne strane o mjerama koje su preduzeli ili moraju preduzeti u zaštiti prava i interesa djeteta. Istovremeno, izvještavanja medija o povredi prava djeteta u pojedinačnim slučajevima, bili su razlog za obraćanje Ombudsmanu za djecu od strane nadležnih službi i trećih lica. Jedan broj građana, kao i u prethodnoj godini, ali i jedan broj ustanova i službi kontaktirao je Ombudsmana za djecu da izrazi svoju podršku temi i načinu na koji se o njoj govori ili da jednostavno izrazi svoj stav i svoje iskustvo u zaštiti prava djeteta.

Ukazujući na povrede prava djeteta u različitim oblastima, mediji ukazuju istovremeno i na slabosti onih dijelova u sistemu koji nisu odgovorili na potrebe djece, ali i otvaraju pitanja o određenim temama koje nisu adekvatno prepoznate, bilo u postojećim normativnim rješenjima ili u praksi postupanja nadležnih službi.

Prema evidenciji, u izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio 179 zahtjeva novinara kojima se traži stav Ombudsmana za djecu o različitim pitanjima dječijeg odrastanja, što je ostalo na nivou zahtjeva od ranijih godina.

Ombudsman za djecu je, kao i u prethodnom periodu, nastavio sa dobrom praksom informisanja javnosti putem svoje internet stranice www.djeca.rs.ba. S obzirom da su sadržaji na internet stranici Ombudsmana za djecu namijenjeni, prije svega, djeci i svima koji brinu o djeci, ali i medijima, i zbog stalnog povećanja broja posjetilaca, ukazuje se potreba i za dodatnim sadržajima, te preduzimanjem dodatnih mjera kako bi ona, u najvećoj mogućoj mjeri, odgovorila na potrebe svih njenih korisnika. Internet stranica Ombudsmana za djecu se svakodnevno ažurira, prije svega u postupanju Ombudsmana za djecu, bez obzira da li se radi o organizaciji okruglog stola, posjeti školi, preporuci Ombudsmana za djecu ili posebnom izvještaju, ali i u dijelu objavljivanja propisa koji se odnose na sve oblasti ostvarivanja prava djeteta.

Internet stranica Ombudsmana za djecu prepoznatljiva je po svom sadržaju i nije samo informativnog karaktera, već je i u funkciji edukacije njenih korisnika. Upravo su jednim brojem obraćanja Ombudsmanu za djecu, građani navodili da su na sajtu Ombudsmana za djecu pročitali tekst i našli objašnjenja za situaciju u kojoj se nalazi njihovo dijete.

Godišnji izvještaj Ombudsmana za djecu se takođe objavljuje na internet stranici, kako bi bio dostupan svim građanima i nadležnim službama, sve sa ciljem da najšira javnost bude upoznata i sa aktivnostima Ombudsmana za djecu i njenim ovlaštenjima utvrđenim zakonom.

Za informisanje javnosti Ombudsman za djecu je koristio i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, savjeti roditelja, saradnja sa institucijama...), ali i kontakte sa nevladinim organizacijama koje rade u oblasti zaštite prava djeteta, što je za Ombudsmana za djecu posebno važno.

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu nastavio kontakt sa nadležnim ustanovama i službama, prije svega sa školama i centrima za socijalni rad, kako u radu na pojedinačnim predmetima, tako i u predlaganju sistemskih rješenja.

Ombudsman za djecu će i u narednom periodu nastaviti dobru saradnju sa medijima zbog jačanja sistema dječije zaštite, a što između ostalog zahtijeva i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja. Ali podsticaće i druge subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine dostupnim javnosti, te dodatnim aktivnostima podsticati veću ulogu struke i stručnjaka različitih profila koji se bave na brojnim pitanjima dječijeg odrastanja.

X OSTALE AKTIVNOSTI

Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa drugim institucijama, organizacijama, sa školama osnovnim i srednjim, nevladinim organizacijama, javnim ustanovama, vrtićima i šire. Pitanja i problemi prava djece, zakonska rješenja u ovoj oblasti i dugogodišnje iskustvo navednih, doprinjelo je međusobnoj saradnji i druženju, kroz manifestacije, okrugle stolove, konferencije i druge svečanosti od bitnog značaja za djecu.

Ombudsman za djecu je po pozivu prisustvovao međunarodnim konferencijama:

Međunarodne konferencije

Mostar 30-31.03.2017. godine, Konferencija „Y-Mladi-Inovativni pristupi u prevenciji rodno zasnovanog nasilja i promociji zdravih životnih stilova kod mladića i djevojaka" u organizaciji Care International Balkans

Sarajevo 03.10.2017.godine, Konferencija „Svako dijete treba porodicu" u organizaciji Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH, uz podršku UNICEF-a i Evropske unije

Banja Luka 26-27.10.2017.godine, VI Međunarodna Konferencija „Bezbjednost saobraćaja u lokalnoj zajednici" u organizaciji Ministarstva saobraćaja i veza Republike Srpske i Agencije za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske, pod pokroviteljstvom Savjeta za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske

Vrnjačka Banja 01-03.11.2017. godine, „Balkanski forum socijalne zaštite" u organizaciji strukovnih udruženja, Asocijacije socijalnih radnika i Komore socijalne zaštite.

Učešće na događajima

Ombudsman za djecu je učestvovao po pozivu organizatora na sljedećim događaja u toku 2017. godine:

Banja Luka 12.01.2017.godine, dodjela paketića, Kutije sreće u Udruženju samohranih roditelja „Ponos"

Foča 15.01.2017.godine, Otvaranje Izložbe karikatura inspirisanih školom i matematikom, karikature Jugoslava Vlahovića, na poziv SŠC Foča

Foča 27.januar 2017.godine, Svetosavske svečanosti, Proslava dana škole SŠC Foča

Banja Luka 27.01.2017.godine, Svetosavske svečanosti, dodjela nagrada učenicima osnovnih i srednjih škola – Grad Banja Luka

Banja Luka 15.02.2017.godine, Svjetski dan djece oboljele od malignih bolesti u saradnji sa Udruženjem djece oboljele od malignih bolesti „Iskra", manifestacija „Za mala hrabra srca"

Banja Luka 21.02.2017.godine, Međunarodni dan prevencije vršnjačkog nasilja, u osnovnoj školi „Milan Rakić" Karanovac

Banja Luka 22.02.2017. godine, Međunarodni dan prevencije vršnjačkog nasilja, „Stop, vršnjačkom nasilju" i „Jedini način da imaš prijatelje jeste biti prijatelj" u saradnji sa osnovnom školom „Aleksa Šantić" Banjaluka

Banja Luka 22.02.2017. godine, Međunarodni dan rijetkih bolesti, u organizaciji Saveza za rijetke bolesti Republike Srpske

Bijeljina 28.02.2017. godine, Sastanak „Ulica je samo put do kuće, a ne dom – osigurajmo djeci prava" u organizaciji Udruženja građana „Otaharin"

Banja Luka 20.03.2017.godine,Međunarodni dan osoba sa Daun sindromom, manifestacija „Hvala ti majko" u organizaciji Centra zapodršku porodicama djece i osoba s poteškoćama – „Dajte nam šansu zvjezdice"

Doboj 21.03.2017.godine, Međunarodni dan osoba sa Daun sindromom, manifestacija „Dan šarenih čarapica" u prostorijama Fondacije Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju

Doboj 27.03.2017.godine, Radionica vršnjačkih edukatora, „Nasilje nad djecom" u Gimnaziji „Jovan Dučić" u Doboju

Doboj 30.03.2017.godine, Radionica vršnjačkih edukatora, „Nasilje nad djecom" u Medicinskoj školi u Doboju

Banja Luka 01-03.04.2017. godine, Svjetski dan svjesnosti o autizmu, tribina „Autizam govori srcem", u organizaciji Udruženje građana Centar za edukaciju „Tvoja riječ"

Doboj 04.04.2017.godine, Okrugli sto „Djeca sa Daunovim sindromom i autizmom u inkluziji" u organizaciji osnovne škole „Sveti Sava"

Doboj 05.04.2017.godine, Radionica vršnjačkih edukatora, „Nasilje nad djecom" u Ekonomskoj školi u Doboju

Neum 26-27.04.2017. godine, Treća godišnja Konferencija o stanju ljudskih prava i sloboda u BiH u organizaciji Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH uz podršku misije OSCE-a u BiH

Sarajevo 27.04.2017.godine, Seminar „Pravda za svako dijete" u organizaciji UNICEF-a

Banja Luka 03-04.05.2017.godine, trening seminar „Edukacija profesionalaca" u organizaciji World Vision BiH

Sarajevo 25.04.2017.godine, Konferencija „Trgovina ljudima-aktuelna situacija i ključni izazovi" u organizaciji Mreže bosanskohercegovačkih nevladinih organizacija „Ring" i „Lara" iz Bijeljine

Foča 09.05 2017.godine, Obilježavanje Dana opštine Foča, na poziv opštine

Banja Luka 12.05.2017.godine, radionica „Muzejski eksponat kao inspiracija" u saradnji sa osnovnim školama Republike Srpske, u okviru tradicionalne manifestacija „Proljeće u muzeju" izložba učeničkih likovnih radova

Foča 18.05.2017.godine, Tradicionalni dječiji maskembal u Foči u organizaciji JU Dječiji vrtić „Čika Jova Zmaj"

Foča 30.05.2017.godine, Obilježavanje Dana učeničkih postignuća u osnovnoj školi „Sveti Sava"

Banja Luka 20-21.05.2017.godine, učešće na Sajmu za djecu i porodicu, u kreativnom kutku radionica „Sajam dječijih praca" u saradnji sa World Vision BiH

Banja Luka 30.05.2017.godine,smotra učeničkih postignuća u Osnovnoj školi „Aleksa Šantić"

Foča 06.06.2017.godine, Okrugli sto „Zaštita prava djece i borba protiv nasilja nad djecom" povodom 4.juna Međunarodnog dana nevine djece žrtava nasilja, u organizaciji JZU Univerzitetska bolnica Foča, Centar za zlostavljanu i zanemarenu djecu i Ombudsmana za djecu RS

Pale 07.06.2017.godine, Pravna klinika „Pravda za djecu" u organizaciji UNICEF-a, Centrom za ljudska prava u Mostaru i Pravnim fakultetom Univerziteta u Istočnom Sarajevu

Teslić 12-14.06.2017.godine, seminar-stručni skup „Dani socijalne, porodične i dječije zaštite" u organizaciji Saveza udruženja stručnih radnika socijalne djelatnosti Republike Srpske uz podršku OSCE-a

Banja Luka 15.06.2017.godine, Okrugli sto „Tradicija i inovacija" u organizaciji Muzeja Republike Srpske

Sarajevo 19-20.06.2017.godine, Konferencija „Pravo na inkluzivno obrazovanje" u organizaciji UNICEF-a BiH i Ministarstva civilnih poslova BiH

Banja Luka 25.08.2017.godine, Javna rasprava o Nacrtu zakona o Fondu solidarnosti za dijagnostiku i liječenje oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu

Foča 15.09.2017.godine, Okrugli sto „Multisektorski pristup u rješavanju vršnjačkog nasilja" u organiizaciji MUP-a RS Policijske uprave Foča

Banja Luka 04.10.2017. godine, Okrugli sto „Predškolsko obrazovanje za marginalizovane grupe" povodom obilježavanja Dječije nedelje, u organizaciji Udruženja „Nova Generacija" i Save the Children

Banja Luka 05.10.2017.godine, Centralna manifestacija Dječije nedelje „Dječiji svijet – moj svijet" u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva porodice, omladine i sporta i Ministarstva prosvjete i kulture

Banja Luka 12-13.10.2017. godine, Konferencija „Psihologija i pravo u zaštiti najboljih interesa djeteta" u organizaciji Društva psihologa Republike Srpske i Društva psihologa Federacije i Brčko Distrikta

Sarajevo 16-18.10.2017. godine, Subregionalna Konferencija „Socijalna zaštita za djecu-razmjena dobrih praksi" u organizaciji UNICEF-a

Banja Luka 10.11.2017.godine, 11.Konferencija Mreže savjeta učenika srednjih škola Republike Srpske, u organizaciji Omladinskog komunikativnog centra Banja Luka, pod pokroviteljstvom Ministarstva porodice, omladine i sporta

Doboj 17. i 20.11.2017.godine, radionice za učenike drugih razreda osnovne škole „Sveti Sava" u Narodnoj biblioteci u Doboju, povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta

Banja Luka 20.11.2017.godine, Međunarodni dan prava djeteta u Muzeju Republike Srpske

Banja Luka 20.11.2017.godine, Centralna manifestacijapovodom Međunarodnog dana prava djeteta u osnovnoj školi „Jovan Dučić" u Zalužanima

Banja Luka 27.11.2017.godine, Reproduktivno zdravlje u Republici Srpskoj, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske

Foča 03.12.2017.godine, Humanitarno veče „Budi poseban, budi drugačiji" povodom Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom

Banja Luka 05.12.2017.godine, Ceremonija dodjele republičke nagrade za volontiranje, povodom Međunarodnog dana volontera, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, volonterski servis i Kulturni centar Banski dvor

Banja Luka 08.12.2017.godine, Konferencija „Primjena Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama u porodici u Republici Srpskoj" Gender centar

Banja Luka 12.12.2017.godine, Nikoljdanska svečanost u Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović"

Doboj 12.12.2017.godine, Okrugli sto „Obrazovanje Roma u Doboju" u organizaciji misije OEBS-a u BiH

Banja Luka 13.12.2017.godine, Nikoljdanska svečanost u JU Dom „Rada Vranješević"

Banja Luka 26.12.2017.godine, Čitanje bajki u Dječijem pozorištu Republike Srpske

Događaji u organizaciji Ombudsmana za djecu

Banja Luka 07.02.2017.godine, Međunarodni dan sigurnog interneta „BUDI PROMJENA: Ujedinimo se za bolji internet" u saradnji sa Gradom Banja Luka i Ministarstvom prosvjete i kulture, Republičkim pedagoškim zavodom, Agencijom za informaciono društvo i školama u Banjoj Luci, osnovnom školom „Zmaj Jova Jovanović", srednjim školama Gimnazijom,

Medicinskom, Ugostiteljsko-trgovinsko-turističkom i Katoličkim školskim centrom u Domu omladine u Banjoj Luci.

Kotor Varoš 13-15.02.2017.godine, Radionice o sigurnom internetu, u osnovnim školama „Petar Kočić" Šiprage, „Petar Kočić" Grabovica, „P.P.Njegoš" Maslovare i „Sveti Sava" Kotor Varoš.

Banja Luka 14, 16 i 22.03.2017. godine, Radionice o sigurnom korištenju interneta trećim razredima u osnovnoj školi „Dositej Obradović".

Banja Luka 17.05.2017. godine, Okrugli sto „Nasilje nije rješenje" u povodu Međunarodnog dana porodice, u saradnji sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta, uz podršku Save the Children.

Banja Luka 02.10.2017.godine, edukativno-kreativna radionica Dječiji svijet-moj svijet" u Muzeju Republike Srpske, povodom obilježavanja Dječije nedelje.

Foča 02.10.2017.godine, edukativno-kreativna radionica „Ja imam pravo" u JU Dječijem vrtiću „Čika Jova Zmaj", povodom obilježavanja Dječije nedelje.

Doboj 03.10.2017.godine, edukativno-kreativna radionica „Knjiga je i tvoj drug" u saradnji sa Udruženjem za pomoć djeci sa posebnim potrebama i Narodnom bibliotekom Doboj, povodom obilježavanja Dječije nedelje.

Banja Luka 05.10.2017.godine, edukativno – kreativna Botanička radionica djece iz vrtića „Pčelica" u saradnji sa Muzejom Republike Srpske.

Banja Luka 15.11.2017.godine, Stručna rasprava o Nacrtu Zakona o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece

Publikacije

Ombudsman za djecu je štampao:

1. Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece

2. Letak - promotivni materijal Ombudsmana za djecu

XI IZVRŠENJE BUDŽETA

Red.broj	Analitički konto	NAZIV KONTA	FOND 01
	4111	**Rashodi za lična primanja zaposlenih**	**640,866.10**
I	**411100**	**Rashodi za bruto plate**	**576,605.17**
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	324,709.70
5	4111-31	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada	26,388.26
6	4111-91	Rashodi za poreze na platu	34,512.35
7	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	107,072.97
8	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	69,452.85
9	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	5,787.54
10	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	8,681.50
II	**4112**	**Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih po osnovu rada**	**3,880.10**
1	4112-11	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	2,774.50
2	4112-61	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u zemlji(neto)	910.00
	4112-62	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u inostranstvu(neto)	195.60
III	**4113**	**Rashodi po osnovu plata zaposlenih za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i istalih naknada plata**	**28,642.46**
	4113-11	Rashodi za naknadu plata za vrijeme bolovanja koji se ne refundiraju	4,565.58
	4113-18	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada za vrijeme bolovanja	113.39
	4113-91	Rashodi za poreze na naknadu plata za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	3,504.65
	4113-92	Rashodi za doprinose na naknadu plata za penzijsko i invalidsko osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	11,417.02
	4113-93	Rashodi za doprinose na naknadu plata za zdravstveno osiguranje za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	7,499.63
	4113-94	Rashodi za doprinose na naknadu plata za osiguranjeod nezaposlenosti za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	616.41
	4113-95	Rashodi za doprinose na naknadu plata za dječiju zaštitu za vrijeme bolovanja, roditeljskog odsustva i ostalih naknada koje se ne refundiraju	925.78
IV	**4114**	**Rashodi za otpremnine i jednokratne pomoći (bruto)**	**2,457.00**
	4114-12	Rashodi za novčane pomoći prilikom rođenja djeteta	815.00
	4114-14	Rashodi za novčane pomoći u slučaju smrti člana uže porodice	1,642.00
V	**4121**	**Rashodi po osnovu zakupa**	**38,215.80**

1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	38,215.80
VI	**4122**	**Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga**	**25,075.45**
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	2,804.78
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanja	7,868.90
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	409.41
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	734.64
5	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	1,774.32
6	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja usluga fiksnog telefona	4,358.97
7	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja usluga mobilnog telefona	2,104.78
8	4122-33	Rashodi za usluge korišćenja interneta	1,503.60
9	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1,410.05
10	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	2,106.00
VII	**4123**	**Rashodi za režijski materijal**	2,577.77
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	347.92
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	389.63
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	126.97
4	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	150.74
5	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	820.70
6	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	240.81
7	4123-32	Rashodi za službena glasila	501.00
VIII	**4125**	**Rashodi za tekuće održavanje**	**3,459.08**
1	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	2,783.46
2	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	105.30
3	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikscione opreme	570.32
IX	**4126**	**Rashodi po osnovu putovanja i smještaja**	**4,776.87**
1	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	1,150.03
2	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	604.06
3	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	74.60
4	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	2,948.18
X	**4127**	**Rashodi za stručne usluge**	**3,474.37**
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	820.34
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	461.13
3	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	1,272.06
4	4127-39	Rashodi za ostale usluge informisanja	221.13
5	4127-73	Rashodi za usluge održavanja licenci	699.71
XI	**4129**	**Ostali neklasifikovani rashodi**	**7,425.52**
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simp. za zaposlene	380.00
2	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	751.65
3	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1,169.22
4	4129-44	Rashodi za poklone(novogodišnji paketići)	300.56
5	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	1,523.01
6	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	803.34

7	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2,171.43
8	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	326.31
XII	**5113**	**Izdaci za nabavku postrojenja i opreme**	**1,287.00**
	5113-22	Izdaci za nabavku računarske opreme	1,287.00
XIII	**5161**	**Izdaci za zalihe sitnog inventara, auto-guma, odjeće,obuće i sl.**	**905.48**
	5161-42	Izdaci za zalihe auto-guma	905.48
XIV	**6381**	**Ostali izdaci iz transakcija sa drugim jedinicama vlasti**	**29,281.37**
	6381-11	Izdaci za naknade plata za porodiljsko odsustvo koje se refundira od fonda obaveznog socijalnog osiguranja	29,281.37
1	ODOBREN BUDžET ZA 2017.GODINU		729,200.00
2	NAKNADNO DOBIJENA SREDSTVA		1,100.00
3	UKUPNO RASPOLOŽIVA SREDSTVA U 2017.GODINI		**730,300.00**
4	UKUPNO REALIZOVAVANO U 2016.GODINI		728,063.44
5	OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA		2,236.56

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2016.GODINI

Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji (SBER BANKA BANjA LUKA)	500,00

XII PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2018. GODINU

Ombudsman za djecu će u 2018. godini preduzimati sve aktivnosti u skladu sa svojim zakonom utvrđenim ovlaštenjima, a naročito:

Nastaviti aktivnosti na:

- Praćenju i ukazivanju na usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim dokumentima koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta.
- Davanju mišljenja na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djece.
- Praćenju primjene svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta i davanju odgovarajućih preporuka nadležnim subjektima.
- Praćenju i ukazivanju na povrede prava i interesa djece kao i u prethodnom periodu.
- Predlaganju preduzimanja mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta.
- Donošenju potrebnih izmjena i dopuna Porodičnog zakona na koje se ovim izvještajem ukazuje, Inicijativa broj: 110/10 od 16.02.2010. godine.
- Donošenju dugoročnog strateškog dokumenta za unaprijeđenje društvene brige o djeci, Preporuka broj: 1538/10 od 29.10.2010. godine.
- Donošenju novog Zakona o sportu, Preporuka broj: 312-2-UP-5/17.
- Da se u Nastavni plan i program u školama uključe i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece i edukacije o seksualnom reproduktivnom zdravlju djece i mladih, Preporuka broj: 471-UP/12 od 05.04.2012. godine.
- Preduzimanju aktivnosti vezanih za promociju potrebe vakcinacije djece.
- Donošenju odgovarajućih preventivnih programa o štetnom uticaju koji igre na sreću imaju na djecu i njihovo odrastanje, ali i drugih oblika zavisnosti, na šta je ukazivano Godišnjim izvještajem za 2016. godinu.
- Definisanju nosioca aktivnosti i vremenskog okvira za realizaciju definisanih mjera i aktivnosti radi realizacije ciljeva postavljenih Strategijom razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period od 2016-2021. godine.
- Donošenju i objavljivanju Godišnjeg izvještaja o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece, kako je to predloženo Preporukom broj: 126-3-PŽS-3/17 od 01.03.2017. godine i posebnim izvještajem Ombudsmana, na koje se ukazuje ovim izvještajem.

Pokrenuti inicijativu:

- Da se sačini obavezni Protokol o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju (centra/službi za socijalni rad kao koordinatora ovih komisija) i stučnih opservacionih timova u školama;

- Pokrenu aktivnosti na izradi udžbenika za utvrđene posebne programe za učenike određene vrste i stepena ometenosti;
- Da se utvrde obavezne mjere za ranu identifikaciju i tretman za djecu sa smetnjama u razvoju u cilju njihovog uključivanja u predškolske ustanove;
- Da se proširi propisani krug zanimanja koje mogu da pohađaju djeca s posebnim obrazovim potrebama;
- Inicirati preduzimanje potrebnih aktivnosti da se u svim obrazovno-vaspitnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere.
- Pokrenuti inicijativu za izradu posebnog protokola o postupanju u slučaju djece zatečene u prosjačenju kojim bi se:
    - obezbijedila efikasnija saradnja i koordinacija nadležnih organa, ustanova i/ili službi, naročito u prevenciji,
    - obezbjedilo institucionalno prikupljanje podataka uspostavljanjem odgovarajućih evidencija u cilju planiranja i sprovođenja preventivnih programa i identifikacija potrebnih aktivnosti za unaprijeđenje položaja ove kategorije djece,
- Pokrenuti inicijativu na izradi i donošenju Pravilnika o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje talentovane djece, kao i svih drugih pravilnika i drugih podzakonskih akata na koje se ukazuje ovim izvještajem.

Kao i u prethodnom periodu:

- Ombudsman za djecu će u okviru Projekta socijalizacije djece preduzeti dodatne mjere kako bi naše prisustvo u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena, s ciljem edukacije djece o njihovim pravima, ali i prikupljanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovom okruženju.
- Ombudsman za djecu će posvetiti potrebnu pažnju obilježavanju: Dječije nedjelje, Dana prava djeteta, Dana sigurnog interneta, Međunarodnog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, Međunarodnog dana djece žrtava nasilja, kao i svih drugih značajnih datuma s ciljem promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih subjekata zaštite i pojedinaca u zaštiti djece i njihovih prava i interesa.
- U cilju redovnog obavještavanja javnosti o stanju dječijih prava u Republici Srpskoj, ali i svojim aktivnostima, Ombudsman za djecu će i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima, ali i podsticati sve subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, uključujući i svoja unutrašnja opšta akta.
- Saradnja sa nevladinim sektorom je veoma važna i nastaviće se o svim zajedničkim pitanjima vezanim za promociju i zaštitu dječijih prava.
- Kao punopravan član Evropske mreže ombudsmana za djecu - ENOC, i član Mreže ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope- CRONSEE, Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa drugim članovima i aktivno doprinositi unapređenju rada ovih mreža.
- Ombudsman za djecu će preduzeti i sve druge potrebne aktivnosti u granicama svojih ovlašćenja s ciljem zaštite i promocije dječijih prava.